

Pronominit 8–12-vuotiaiden kirjoitelmissa

Outi Palonen

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Suomen kieli

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2013

Tampereen yliopisto

Suomen kieli

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

PALONEN, OUTI: Pronominit 8–12-vuotiaiden kirjoitelmissa.

Pro gradu -tutkielma, 101 sivua

Kevät 2013

Tässä tutkielmassa tarkastellaan alakouluikäisten pronomineja koulukirjoitelmissa. Tutkimus on osa Tampereen yliopistossa vuonna 2005 aloitettua tutkimusprojektia. Sen yhteydessä on tehty Koulukorpus, jonka keräys aloitettiin vuonna 2007. Tämän tutkimuksen aineisto koostuu Koulukorpuksen kirjoitelmista peruskoulun luokilta 2, 4 ja 6. Kaikki kirjoitelmat on tuotettu samasta aiheesta, Unelmien päivästä.

Aineiston tekstejä tarkastellaan myöhemmän kielenkehityksen näkökulmasta. Tutkimus on näennäisaikatutkimus, jossa vertaillaan eri-ikäisten oppilaiden tuottamia tekstejä. Kielenkehitystä pyritään osoittamaan erityisesti variaation, funktioiden ja koheesion lisääntymisen kannalta. Lisäksi huomiota kiinnitetään oikean rekisterin hallintaan.

Pronomineja tutkitaan sekä alakategorioina että yksittäisinä sanoina. Ne pyritään yhdistämään luokka-asteisiin, tekstien tasoihin sekä yksilöihin. Yksi vertaileva näkökulma on myös tyttöjen ja poikien välisen eron selvittäminen.

Tutkimus näyttää, että pronominit osoittavat kielen kehittymistä alakoululaisten kirjoitelmissa. Pronominien määrä on yhteydessä tekstin tasoon siten, että heikommassa tekstissä on vähemmän pronomineja ja paremmassa enemmän. Pronominien määrä näyttäisi kuitenkin riippuvan tekstien pituudesta, joten huomio kertoo pikemminkin yhteydestä tekstin koko sanamäärään. Yksittäisistä pronomineista näkee variaation lisääntymisen. Harvinaisia pronomineja ilmestyy teksteihin ja toisaalta tutut pronominit alkavat esiintyä epätyypillisemmissä ympäristöissä. Kirjakielen rekisteri aletaan hallita paremmin ylemmillä luokilla. Myös anaforisten, koheesiota luovien pronominien määrä kasvaa suhteessa deiktisiin. Kaikki kehitys ei ole kuitenkaan aivan suoraviivaista. Variaatiota on paljon luokka-asteiden sisällä ja jopa yksilöillä.

Avainsanat: pronominit, myöhempi kielenkehitys, alakoulu, koulukirjoitelmat

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymykset ja –hypoteesit	2
1.2 Tutkimusaineisto	3
1.3 Aiempien tutkimusten tuloksia koulukirjoitelmaprojektista	3
<i>1.3.1 Kirjoitelmien taso ja pituus</i>	<i>4</i>
<i>1.3.2 Kirjoitelmien pronominit ja proadverbit</i>	<i>5</i>
2. Pronominit	7
2.1 Yleistä pronomineista	7
<i>2.1.1 Persoonapronominit</i>	<i>8</i>
<i>2.1.2 Demonstratiivipronominit</i>	<i>9</i>
2.1.2.1 Demonstratiivipronominit ja kolmas persoona	10
2.1.2.2 Demonstratiivipronomini <i>se</i> artikkelina	11
<i>2.1.3 Refleksiivipronominit</i>	<i>12</i>
<i>2.1.4 Resiprookkipronomini</i>	<i>12</i>
<i>2.1.5 Interrogatiivipronominit</i>	<i>13</i>
<i>2.1.6 Relatiivipronominit</i>	<i>13</i>
<i>2.1.7 Kvanttoripronominit</i>	<i>13</i>
<i>2.1.8 Vertailusanat</i>	<i>15</i>
2.2 Eroja pronominiin ja muiden prosanojen välillä	15
2.3 Pronominit ja koheesio	16
3. Alakoululaisten kielenkehitys	20
4. Kirjoitelmien pronominit	24
4.1 Pronominit luokittain	24
4.2 Pronominit alakategorioittain	27
<i>4.2.1 Kvanttoripronominit</i>	<i>27</i>
4.2.1.1 Indefiniittipronominit	29
4.2.1.2 Universaalipronominit	32
4.2.1.3 Kieltohakuiset pronominit	35

4.2.1.4 Samantekevyydenpronominit	36
4.2.1.5 Lukumääräpronominit	37
4.2.2 Interrogatiivipronominit	39
4.2.3 Refleksiivipronomini	40
4.2.4 Resiprookkipronomini	42
4.2.5 Vertailusanat	42
4.2.6 Demonstratiivipronominit	45
4.2.7 Persoonapronominit	48
4.3 Koheesion luominen teksteihin pronomineilla	51
4.3.1 Koheesio ja pronominit 2. luokalla	52
4.3.2 Koheesio ja pronominit 4. luokalla	57
4.3.3 Koheesio ja pronominit 6. luokalla	58
4.4 Lausefunktio ja lausekkeet	60
4.4.1 Pronominit lauseessa	60
4.4.2 Pronominit lausekkeessa	61
4.4.3 Pronominit artikkeleina	63
4.5 Tyttöjen ja poikien vertailua	64
4.6 Yksittäisten oppilaiden pronominit	68
4.7 Pronominit eri tasoluokissa	82
4.7.1 Pronominit 2. luokalla tasoittain	83
4.7.2 Pronominit 4. luokalla tasoittain	84
4.7.3 Pronominit 6. luokalla tasoittain	86
4.7.4 Taso ja pronominit yksittäisillä oppilailla	88
4.7.4.1 Tekstiesimerkit 2. luokalta	88
4.7.4.2 Tekstiesimerkit 4. luokalta	91
4.7.4.3 Tekstiesimerkit 6. luokalta	93
5. Yhteenveto	97
Lähteet	100

1. Johdanto

Pro gradu -tutkielmassani tutkin alakoululaisten 8–12-vuotiaiden oppilaiden kirjoitelmia ja niissä esiintyviä pronomineja. Muun muassa Opetushallituksen teettämien tutkimusten valossa oppilaiden kirjoitustaidoissa on parannettavaa (esim. Korkeakoski 2001). Onkin mielenkiintoista tutkia oppilaiden koulussa tuottamia kirjoitelmia ja täydentää kuvaa kirjoitustaidosta yhdestä näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan pyri arvioimaan kirjoitelmia, vaan haluan luoda kuvaa siitä, millaisia kirjoitelmat ovat. Arvioinnin sijaan fokuksessa on kielen kehittyminen.

Kielen kehitymisestä on kiinnostuttu jo 60-luvulta lähtien, mutta tutkimukset keskittyivät silloin ja keskittyvät edelleen alle kouluikäisiin lapsiin. Ennen ajateltiin, että kielitaito saavuttaa eräänlaisen päätöspisteen 5 vuoteen mennessä. (Ks. Nippold 2006: 2-15.) Nykyään kuitenkin on esillä käsitys, että kielitaito kehittyy asteittain läpi koko elämän. Totta on, että kielen kehityksen erot on helpompi havaita esimerkiksi 3-vuotiaan ja 5-vuotiaan puheessa kuin 8-vuotiaan ja 10-vuotiaan (mp.). Yhtäläillä kehitystä kuitenkin tapahtuu myös myöhemmässä vaiheessa. Suomessa myöhemmän kielen kehityksen tutkimusta ei ole juurikaan tehty. Alakoulu on kuitenkin tärkeää aikaa, jolloin kieltä ruvetaan kirjoittamaan, lukemaan ja harjoittelemaan äidinkielen oppitunneilla. Kielen oppimisen lähde muuttuu; puheen rinnalle tulee kirjoitettu kieli (mp.) Ikävuodet 8-12 ovat siis erityiset kielen kehittymisen kannalta.

8–12-vuotiaana lapsi oppii vähitellen abstraktia sanastoa, harvinaisia sanoja, kuvallisia ilmauksia, metaforia ja idiomeja. Toisaalta hän oppii myös vähäfrekventtisiä ja kompleksisia rakenteita. Lisäksi kyky hallita eri tyyllilajeja ja tekstilajeja kehittyy. Lapsi oppii myös varioimaan ilmaisujaan. (Pajunen 2012: 4-6.) On myös tutkittu, että lasten metakieli lisääntyy ja tietoisuus puhekumppanin tunteista, ajatuksista ja tarpeista sekä omien toimien seurauksista kehittyy. (Nippold 2006: 14-15). Kirjoittaminen alkaa suomen kielellä käytännössä samaan aikaan lukemisen kanssa, koska suomen äänne – kirjain - vastaavuus on melko hyvä. Kirjoittaminen on lukemiselle analoginen vaikkakin kompleksisempi prosessi. (Pajunen 2012: 4-6.) 8–12-vuotiaiden lasten kielessä tapahtuu siis paljon muutoksia. Tässä tutkimuksessa en pyri tutkimaan kieltä kaikkien näiden piirteiden kautta, vaan rajaan näkökulmani sellaisiin piirteisiin, jotka liittyvät pronomien käyttöön.

Tutkimukseni on osa Tampereen yliopiston lapsen myöhemmän kielen kehittymisen projektia, jonka yhteydessä on kerätty koulukirjoitelmakorpus (Pajunen – Puranen – Yli-Paavola 2007–2011). Projektin puitteissa on tehty useita tutkimuksia eri näkökulmista.

Tämän tutkimuksen ensimmäisessä luvussa esittelen tutkimuskysymykset ja -hypoteesit sekä käyttämäni aineiston. Lisäksi teen katsauksen myöhemmän kielen kehityksen projektin tutkimuksiin, jotka liittyvät omaan aiheeseeni. Toisessa luvussa tarkastelen pronomineja eri kielioppien avulla ja

lisäksi tuon esille niiden käytön tekstin koheesiota luovana elementtinä. Kolmannessa luvussa esittelen myöhemmän kielen kehityksen teoriaa, joka luo kehykset omalle tutkimukselleni. Neljäs luku sisältää aineiston analyysin ja viidennessä luvussa teen yhteenvedon analyysin pohjalta.

1.1 Tutkimuskysymykset ja -hypoteesit

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen pronomineja kielen kehittymisen kannalta. Rajaan tutkimuksen ulkopuolelle relatiivipronominit, joita on tutkittu myöhemmän kielen kehityksen projektin yhteydessä aikaisemmin (Viljanen 2012). Ulkopuolelle jäävät myös proadjektiivit ja proadverbit. Koulukirjoitelmaprojektissa on myös jo erillinen tutkimus adverbeista (Koivunen 2012).

Tutkin, kuinka paljon pronomineja on kirjoitelmissa ja tarkemmin, mitä pronomineja käytetään. Tarkastelen pronomineja myös niiden lauseyhteyksissä. Selvitän, missä asemissa niitä käytetään lauseissa ja millaisissa lausekkeissa ne sijaitsevat. Tarkastelen myös anaforisia ja deiktisiä pronomineja koheesion luomisen kannalta.

Tutkimus on näennäisaikaututkimus. Vertailen pronominiin käyttöä alakoulun eri luokka-asteiden välillä ja pyrin näin selvittämään kielen kehittymistä. Vertailen tekstejä myös sen mukaan, minkä tason kirjoitelmasta on kysymys, sillä tekstien taso vaihtelee myös luokka-asteen sisällä. Vaihtelusta näkee, että kielenkehitys on asteittaista ja eri oppilaat saattavat olla iästään huolimatta vielä eri tasolla. Tarkastelen pronominiin käytön eroja myös tyttöjen ja poikien välillä. Esimerkiksi Korkeakoski (2001: 116) huomauttaa, että yksi äidinkielen kirjoitelmien tasoon vaikuttava tekijä on nimenomaan sukupuoli.

Tutkimuksen avulla yritän selvittää, näkyykö kielenkehitys pronominiin käytössä ja myös miten se näkyy. Hypoteettisesti voisi esimerkiksi olettaa, että *minä*-pronominiin käyttö vähenee siirryttäessä ylemmille luokille ja anaforisten ilmausten käyttö suhteessa deiktisiin kasvaa. Kiinnostavaa on myös tarkastella saavatko pronominit itse tarkennuksia, mikä voisi osoittaa pronominiin käytön laajentumista. Lisäksi kiinnostavaa on selvittää, onko vanhempien oppilaiden teksteissä epäfrekventimpiä ilmauksia kuin nuoremmilla. Frekventit kielelliset ilmaukset nimittäin opitaan joka tapauksessa omalla painollaan mallien avulla, joten ne eivät ole vielä osoitus pitkälle kehittyneestä kielestä (Tomasello 2005: 15).

Tiivistäen voisi todeta, että tutkimuksessani on kolme hypoteesia, joiden paikkansapitävyyttä yritän selvittää. Nämä oletukset ovat, että luokka-asteissa ylöspäin siirryttäessä

- pronominiin variaatio lisääntyy,
- pronominiin funktiot lisääntyvät,
- pronominit ovat useammin anaforisia.

Yhtenä oletuksena on myös, että kirjoitelmissa puhekielisyys vähenee ja kirjakielisyys lisääntyy. Toisin sanoen sopivat rekisteri aletaan hallita.

1.2 Tutkimusaineisto

Aineistonani on Tampereen yliopiston koulukorpus (Pajunen – Puranen – Yli-Paavola). Korpusta on alettu kerätä vuonna 2007 ja se sisältää yli 2000 oppilaan kirjoitelmia. Oppilaita on 1.-6. luokilta. Kirjoitelmat on kirjoitettu kevätlukukauden aikana ennen maaliskuuta. Kirjoittamiseen on ollut aikaa yksi oppitunti. Tehtävänanto kirjoitelmissa on ollut seuraava:

Kirjoita unelmien päivästä. Päivä voi olla

- a) todellinen, jo tapahtunut
- b) päivä, jonka haluaisit tapahtuvan tai
- c) päivä, joka voisi tapahtua, jos mikä tahansa voisi olla totta.

Kirjoitelmat ovat tekstilajiltaan kouluaineita ja tavoitemuoto niissä on kertomus, joka on lapsille tuttu muoto.

Oman aineistooni olen rajannut toisen, neljännen ja kuudennen luokan kirjoitelmat. Ensimmäisellä luokalla tasoerot ovat valtavat, joten ne eivät ole vertailukelpoisia muuhun aineistoon. Luontevaa on myös tarkastella kirjoitelmia joka toisella luokka-asteella, sillä kehityksen uskoisi näkyvän selvemmin suuremmalla aikavälillä. Toisekseen kolmannen luokan aineiston tuloksiin vaikuttaa se, että osa oppilaista on kielikoululaisia (esim. Pajunen 2012). Näistä syistä olen rajannut oman tutkimukseni ulkopuolelle ensimmäisen, kolmannen ja viidennen luokan kirjoitelmat. Tulosten yleistettävyys tässä tutkimuksessa nojaa aineiston suureen kirjoittajamäärään ja aiheen samuuteen.

1.3 Aiempien tutkimusten tuloksia koulukirjoitelmaprojektista

Koulukirjoitelmaprojektin puitteissa on tehty useita tutkimuksia, jotka sivuavat ainakin osittain tämän tutkimuksen aihetta. Tässä luvussa esittelen oman tutkimukseni kannalta merkittäviä tutkimuksia ja niiden tuloksia. Laine-Leinonen (2013) tutkii koulukorpuksen leksikkoa ja tarkastelee myös pronomineja. Koivunen (2012) puolestaan käsittelee tarkemmin koulukorpuksen adverbeja ja myös proadverbeja. Vesala (2012) tutkii koulukirjoitelmien kerronnan keinoja, ja Pajunen (2012) kuvaa artikkelissaan koululaisten kirjoitustaitojen ja kielenkehitystä kirjoitelmien pituuden ja tason muutoksien, sanarakenteen ja referoivan vs. evaluoivan kerronnan vaihtelun mukaan. Artikkelissa sivutaan mm. minä-kertojaa.

1.3.1 Kirjoitelmien taso ja pituus

Koulukorpuksen hyvässä kirjoitelmassa sanamäärä on suurempi kuin huonossa kirjoitelmassa ja pääepisodien rinnalla on myös sivuepisodeja. Tapahtumat on hyvässä kirjoitelmassa sidottu kertomusskeemaan, lokalisoitu aikaan ja paikkaan sekä tapahtumien syy-seuraus-suhteet on perusteltu. Hyvä kirjoitelma ottaa lukijan huomioon. Se esittelee henkilöt ja kertoo tapahtumat lukijalle ymmärrettävässä muodossa sidostaen ne. (Pajunen 2012: 7.)

Koulukorpuksessa sanapituudet kasvavat luokka-asteelta toiselle. Sanaston kehittymistä ilmaisevat merkitysten spesifioituminen ja pyrkiminen puhutusta kirjoitettuun kielimuotoon. (Pajunen, 2012:16.) Myös pronomineissa voisi siis olettaa siirtymistä kirjoitettuun kielimuotoon. Anaforisen *se*-pronominin määrä kasvaa, mikä kertoo kehittyvistä tekstistrategioista ja näkökulmien monipuolistumisesta (mp).

Kirjoitelmat ovat kompleksisuustasoltaan vielä varsin yksinkertaisia, sillä alakoululaiset eivät ole vielä oppineet kerronnan tiivistämisstrategioita. Sanamäärä kasvaakin ylemmille luokille tultaessa. Pituutta tulee lisää parillakymmenellä sanalla luokka-asteelta toiselle. Tyttöjen tekstit ovat keskimäärin poikia pidempiä. (Pajunen 2012:7-8.)

Pitkä teksti voi kuitenkin olla myös hajanainen ja epälooginen miellelyhtymien ketju. Niukkuus taas voi liittyä motivaatio-ongelmaan, eikä niin paljon kielen kehityksen tasoon. (Pajunen 2012: 7.) Kirjoitelmia tarkasteltaessa on siis hyvä pitää mielessä, että pituus ei aina korreloi tason kanssa. Yleensä kaikkein pisimmät tekstit, jotka selvästi poikkeavat keskiarvosta, ovatkin helposti juuri hajanaisia miellelyhtymäketjuja (Pajunen 2012: 11).

Koulukorpuksen kaikki kirjoitelmat on jaettu neljään ryhmään tason perusteella. Kertomuksiksi luokitellaan tekstit, joiden kokonaisrakenne on hallittu ja sisäinen koherenssi hyvä. Skriptit ovat puolestaan kerronnaltaan koherentteja mutta yksinkertaisia. Ne perustuvat yleensä päivä-kertomusskeeman, jossa yhden päivän tapahtumat selostetaan kaavamaisesti aamusta iltaan. Sama skeema on koko aineistossa hallitseva, mutta erityisesti se on vallalla skripteissä. Kolmanteen tasoon kuuluvat kirjoitelmat, joissa kertomusskeema ei ole hallinnassa. Kerronta ei siis ole koherenttia vaan juoni voi katketa, episodi jäädä kesken tai vaihtua. Viimeinen tasoryhmä on lista, johon kuuluva teksti koostuu nimensä mukaisesti sana- tai lauselistasta. Parhaimmillaan se voi pyrkiä kuvaukseksi siinä kuitenkaan onnistumatta. Tasoluokittelun kriteerit pysyvät samana luokalta toiselle, mutta vaatimustaso suhteutetaan luokan keskiarvoon. Tasoluokituksen kriteereitä ovat kerronnan johdonmukaisuus eli kertomusskeeman hallinta, kuvauksen rikkaus, episodien määrä, etäännyttäminen, hallittu referointi ja suhteuttaminen sekä kyky vaihdella näkökulmia. (Pajunen 2012: 9-11.) Käytän tutkimuksessani apuna tätä samaa, jo valmista nelitasoluokitusta.

Lyhyimpiä tekstejä ovat listat ja pisimpiä kertomukset. Skriptit ovat skeemattomia tekstejä pidempiä. 2. luokalla yli kaksi kolmasosaa tytöistä ja hieman yli yksi kolmasosa pojista kirjoittaa kertomusskeeman mukaan. 6. luokalla tytöt jo hallitsevat skeeman mutta pojista vain 60%. Listoja kirjoittaa pojista vielä vajaa kolmannes. (Pajunen 2012: 11-13.)

Kielenkehitystä osoittavan pronominin käytön olettaisi siis näkyvän erityisesti skripteissä ja kertomuksissa, jotka ovat tasoltaan vaativimpia. Toisaalta tekstien pituuden kannalta kehittyneintä pronominikäyttöä voi odottaa esiintyvät pitkissä teksteissä, varsinkin tyttöillä, pois lukien aivan kaikkein pisimmät tekstit.

Myös Vesala (2012) käsittelee tutkimuksessaan kirjoitelmien onnistumista kerronnan kannalta. 36,1% kaikista teksteistä on kertovia. Määrä kasvaa luokalta toiselle, mutta kasvu taittuu 5. luokalla. (Mts. 77.) Vesala jakaa kirjoitelmat kertoviin ja ei-kertoviin teksteihin, joita erottaa tarinan läsnäolo ja poissaolo (ajallinen peräkkäisyys). Ei-kertovia tekstejä ovat listat, kuten Pajusellakin. Yksinkertaisimmista skripteistä ne eroavat siinä, että aikaan ankkuroiminen puuttuu. Listojen kanssa hieman samankaltaisia ovat pohtivat ja kuvailevat tekstit, joissa ei ole kertomukselle tyypillistä ajallista peräkkäisyyttä. Muita ei-kertovia tekstejä ovat sellaiset tekstit, jotka ovat epäonnistuneet esimerkiksi siten, että episodien yhteys toisiinsa tai ajallinen ankkurointi on epäselvä. Lisäksi on keskeneräisiä tekstejä ja suppeita tekstejä, joissa on usein esim. epäonnistuneiden tekstien piirteitä. (Mts. 23-26.)

Kertovat tekstit ovat kertomukset ja skriptit. Kertomuksen ja skriptin olennaisimpia eroja on ajallinen jäsennys. Kertomus jäsentää ajan ja tarinan niin, ettei kertomuksen kannalta epäolennaisia asioita selosteta yhtä tarkasti kuin tarinan keskeisimpiä tapahtumia. Esitysnopeus siis vaihtelee kertomuksessa enemmän kuin skriptissä. Kertomukset ovat myös koherentteja kokonaisuuksia, ja niissä esitellään henkilögalleria ja tapahtumien taustat. Niissä voi olla myös persoonallinen tyyli ja kiinnostava alku ja loppu. Skripti sen sijaan on suhteellisen koherentti kokonaisuus, mutta tarina on melko yksinkertainen. (Vesala 2012: 21.) Koska kertovat tekstit ovat muita tekstejä koherentimpia, voisi olettaa, että niissä on enemmän koheesiota luovia pronomineja kuin muissa teksteissä.

1.3.2 Kirjoitelmien pronominit ja proadverbit

Koulukorpusaineistossa kaiken kaikkiaan pronominileksemejä on 1. luokalla käytössä 18 kpl, 2. luokalla yli 30 kpl ja 6. luokalla 36 kpl (Laine-Leinonen 2013: 53). Kuusi yleisintä pronominia ovat *se*, *minä*, *me*, *joka*, *kaikki* ja *hän*. Ne kattavat 1. luokalla 80% kaikista pronomineista, 2. luokalla 76% ja 6. luokalla 70% (mts. 54). *Minä*-pronominin väheneminen on yksi näkyvimmistä muutoksista pronominileksikossa. Myös *me*-pronominin käyttö vähenee. *Se*-pronominin käyttö vakiintuu 2. luokalla n. 20% osuuteen kaikista pronomineista. (Mp.)

Laine-Leinonen (2013) vertailee pronominiin käyttöä myös Opettajan sanastokirjaan (1970), jossa kerrotaan, että kehittyneemmän kielen käyttäjät käyttävät teksteissään enemmän pronomineja *hän, se, te, ne ja he*. Kehittymättömämmän kielen käyttäjät puolestaan suosivat enemmän pronomineja *minä ja me*. (Opettajan sanastokirja 1970: 43.) 2. luokkalaisilla *minä* ja *me* kattavat 38% kaikista pronomineista, 4. luokalla 39% ja 6. luokalla 26%. Minä-kertojalla lienee osuutta suureen *minä*-pronominiin käyttöön. (Laine-Leinonen 2013: 55). 4. luokan pronominiin käyttö näyttäisi Opettajan sanastokirjan sääntöjen valossa heikommalta kuin 2. luokan lukuun ottamatta *se*-pronominia, kun tarkastellaan pronominiin *minä, me, hän, se* ja *joka* -sanojen sanemäärää per tuhat pronominia. Ylempien luokkien kirjoitelmissa ei myöskään ole enempää erilaisia pronominileksemejä kuin aiemmilla vuosiluokilla ja pronominisaneiden suhteellinen osuus kaikista saneista on jopa pienempi myöhemmillä luokka-asteilla. (Mts. 55.) Laine-Leinosen (2013) tutkimuksen valossa pronomineissa siis tapahtuu joitakin kehitystä ylemmille luokille tullessa, mutta pronominileksikon yleinen muutos ei kerro juurikaan oppilaiden kielen kehittymisestä.

Koulukirjoitelmien pronomineja on käsitelty myös liittyen kertomusten kertojaan. Minä-kertoja on hallitseva niin kertomuksissa kuin skripteissä (Vesala 2012:77). Pajunen (2012) tarkastelee artikkelissaan kertojia jakaen ne deiktisiin (*minä, sinä, me, te*), anaforisiin (*hän, he, se, ne*) sekä muihin kertojiin (relatiivi-, interrogatiivi-, indefiniitti- ja refleksiivipronominit). Toisella luokalla noin puolet pronominisubjekteista on deiktisiä. *Minä*-subjektin määrä laskee aika tasaisesti. 6. luokalla deiktisten ja anaforisten pronominisubjektien suhde on jo melkein sama. Muiden pronomini subjektien osuus myös nousee, mikä kertoo lauserakenteen kehittymisestä. Minä-kerronnan määrä ei vähene kuitenkaan yhtä suoraviivaisesti kuin itse *minä*-subjektin määrä. Ylemmillä luokilla nimittäin jätetään puhekielen kaltainen *minä/mä*-pronominisubjekti usein pois, mutta finiittisissä verbimuodoissa n. puolet on edelleen yksikön ensimmäisessä persoonassa tai monikon ensimmäisessä persoonassa. Anaforisten ja muiden pronominisubjektien määrän kasvu osoittaa ensi sijassa kerronnan näkökulmien monipuolistumista. (Pajunen 2012: 18-19.)

Proadverbien määrä koulukorpuksessa laskee kuuden ensimmäisen vuoden aikana (Koivunen 2012:54). Ajan, paikan ja tavan adverbien määrä puolestaan kasvaa suhteessa muihin adverbeihin. Proadverbien lisäksi myös määrän adverbien suhteellinen osuus laskee. Proadverbien osuus laskee kuitenkin jyrkimmin. (Mts. 72). Suosituin proadverbi on *sitten*. Se kattaa lähes 40% kaikista proadverbi esiintymistä. Muita suosittuja proadverbeja ovat *niin, siellä, silloin* ja *sinne*. (Mts. 55.)

2. Pronominit

Tässä luvussa tarkastelen pronomineja ensin sanaluokkana. Pronominit jaetaan alakategorioihin mm. niiden merkityksen perusteella. Tarkastelen pronomineja erityisesti näiden kategorioiden avulla: mitä sanoja kuhunkin luokkaan kuuluu, miten niitä käytetään ja missä yhteyksissä. Sen jälkeen siirryn tekemään rajaa pronominiinien ja muiden prosanojen välille, mikä on tärkeää tutkimukseni kannalta. Pronomineihin on luokiteltu aikojen kuluessa eri sanoja ja raja pronominiinien ja muiden prosanojen välillä vaihtelee. Luvussa 2.2 selvitän tässä tutkimuksessa käytetyn rajauksen. Lopuksi tarkastelen vielä pronomineja koheesion kannalta. Esittelen ISK:n jaon deiktisiin ja anaforisiin pronomineihin sekä Hallidayn ja Hasanin (1976) jaon endoforisiin ja eksoforisiin pronomineihin.

2.1 Yleistä pronomineista

Pronominit ovat nomineja, jotka muodostavat suppean, lueteltavan luokan (ISK: 703). Pronominit ovat sanoja, jotka viittaavat olioon tai yleensä johonkin, mikä selviää puheen yhteydessä (Penttilä 1963:498). Pronomineja käytetään muiden nominien asemasta (Ikola 1991: 22). Niiltä puuttuu muiden nominien luokitteleva ja kuvaileva merkitys. Jos pronomineilla jotain luontaisia piirteitä on, ne ovat hyvin yleisiä kuten puhutaanko ihmisestä vai muusta (esim. *kuka, mikä*). Pronomineilla on omanlaisiaan piirteitä sekä taivutuksessa että syntaksissa. (ISK: 703.) Ne kuitenkin taipuvat luvussa ja sijassa, kuten muut nominit (Karlsson 1982: 139). Ne saavat varsin rajallisesti täydennyksiä jos ollenkaan (IKS: 703). Pronominit ovat ikään kuin yleisnomineja, sillä ne muodostavat sanaluokan eri perustein kuin esim. substantiivit ja adjektiivit. Voidaan kuitenkin sanoa, että toiset pronominit toimivat ikään kuin substantiivien tapaan itsenäisinä sanoina lauseissa ja toiset taas toimivat adjektiivien tapaan ja kongruoivat pääsanan kanssa (Karlsson 1982: 139).

Pronominiinien lisäksi on mahdollista luokitella sanoja proadjektiiveiksi ja proadverbeiksi, jotka myös ovat pro-sanoja (ISK: 703, 705). Suomen kieliopeissa pronomineihin on laskettu kuuluvaksi hieman eri sanoja. Osassa kieliopeista muut pro-sanat on voitu luokitella kuuluvaksi pronomineihin. Mielestäni vaikuttaa kuitenkin selvimmältä jättää tässä yhteydessä ottamatta proadjektiiveja ja proadverbeja mukaan tutkimukseen.

Pronominit voidaan jakaa seitsemään alakategoriaan: persoona-, demonstratiivi-, refleksiivi-, resiprookki-, interrogatiivi-, relatiivi- ja kvanttoripronomineihin (ISK: 703, 705). Näistä tutkimuksessa tarkastelen kaikkia muita paitsi relatiivipronomineja. Penttisellä (1963: 514) on kieliopissaan myös kategoria determinatiivipronominit, mutta myöhemmissä kieliopeissa (esim. Karlsson 1982, Ikola 1991) ei tätä luokkaa enää ole.

Persoonapronominit ja demonstratiivipronominit ovat keskeisimpiä pronomineja. Ne voivat olla joko anaforisia tai deiktisiä. Ne voivat siis viitata joko todellisuuteen saaden aina tulkintansa kunkin hetkisestä kontekstistaan (=deiktinen), tai ne voivat myös viitata aiemmin sanottuun ja saavat tulkintansa siitä (=anaforinen). Näiden kahden raja on kuitenkin liukuva. Suppeassa mielessä anaforisia voivat olla myös refleksiivi-, resiprookki- ja relatiivipronominit. Deiktiset ja anaforiset pronominit ovat definiittisiä eli puhuja katsoo kuulijan tietävän, mihin viitataan. (ISK: 703-704.) Koska interrogatiivi- ja kvanttoripronominit eivät saa deiktistä eivätkä anaforista tulkintaa, ne rajoittuvat automaattisesti tutkimuksessa deiktisyyden ja anaforisuuden tutkimisen ulkopuolelle. Niillä ilmaistaan epämääräisyyttä ja erilaisia joukkosuhteita (mp).

Koska pronominit ovat tyypillisesti joko substantiivin tai adjektiivin kaltaisia käyttönsä puolesta, ne voivat esiintyä itsenäisesti kuten substantiivilausekkeet (NP). Usein ne toimivat myös substantiivien kongruoivina etumääritteinä eli tarkenteina. Ne sijaitsevat siis adjektiivin paikalla. Persoon-, refleksiivi- ja resiprookkipronomineja käytetään vain itsenäisesti. Relatiivipronominejakaan harvemmin käytetään tarkenteina. (ISK: 704-705.)

2.1.1 Persoonapronominit

Persoonapronominit ovat *minä, sinä, hän, me, te, he*. Penttilän kieliohjeissa (1963: 508) myös *se* lasketaan persoonapronomineihin, silloin kun sen tarkoite on jokin muu kuin henkilö. Rajankäyntiä persoonapronominien kolmannen persoonan ja demonstratiivipronominien välillä käsitellen edempänä luvussa 2.1.2.1. Persoonapronominit viittaavat joko puhujaan (1. persoona), puhuteltuun (2. persoona) tai puheena olevaan (3. persoona) (Penttilä 1963: 508). Persoonapronominit ovat siis ihmistarkoitteisia pronomineja, ja niiden lisäksi ihmisiin viittaamisessa käytetään demonstratiivipronomineja (ISK:706-707).

Sana *minä* ei kuitenkaan ole aina pronomini. Esimerkiksi lauseessa *Runon minä on mies*, kyseessä ei ole pronomini. Pronominin *hän* tarkoitteena on henkilö, ja alisteisessa lauseessa se viittaa yleensä päälauseen subjektiin. Muussa tapauksessa käytetään demonstratiivipronominia *tämä*. (Penttilä 1963: 508.) *Me* puolestaan viittaa useamman henkilön ryhmään, jossa yksi henkilö on puhuja. Eräät *me*-sanan esiintymät tarkoittavat puhujan kotia tai perhettä. Myös *te* viittaa useampaan henkilöön, mutta puhuja ei välttämättä kuulu heihin. Se voi viitata myös yhteen henkilöön, teitittelyssä. (Penttilä 1963: 509.)

Persoonapronomineilla on erityinen akkusatiivimuoto. Ne toimivat itsenäisinä NP:inä ja niillä viitataan joko puhetilanteen osapuoliin tai puheenalaisiin henkilöihin. Ensimmäisen ja toisen persoonan pronominit (*minä, sinä, me, te*) ovat yleensä aina deiktisiä. Kolmannen persoonan pronominit (*hän, he*) puolestaan voivat olla joko anaforisia tai deiktisiä. (ISK: 706-708.)

2.1.2 Demonstratiivipronomininit

Demonstratiivipronomininit ovat yksikölliset *se*, *tämä* ja *tuo* sekä monikolliset *ne*, *nämä*, ja *nuo* (ISK: 710). Demonstratiivipronomineilla on sikäli erikoinen monikkomuoto, että siinä ei ole nominatiivissa tavallista t-päätettä (Ikola 1991: 46). Niitä käytetään viitattaessa puhetilanteessa havaittaviin tarkoitteisiin ja puhetilanteessa tai tekstissä esille tulleisiin tarkoitteisiin. Tarkoitteet voivat olla sekä ihmisiä että olioita. (ISK: 710.)

Penttilä (1963: 510) nimittää demonstratiivipronomineja egosentrisiksi, koska niiden tarkoite on määräasemassa puhujan nähden. ISK:ssa tarkastellaan demonstratiivipronomineja käsitteen huomiopiiri avulla. *Se* ja *ne* viittaavat tarkoitteeseen, joka kuuluu puhuteltavan huomiopiiriin. *Tämä* ja *nämä* puolestaan viittaavat tarkoitteeseen, joka kuuluu puhujan huomiopiiriin. Pronomineilla *tuo* ja *nuo* osoitetaan, että huomio kiinnitetään kummankin huomiopiiriin ulkopuoliseen tarkoitteeseen. (ISK: 710.) Penttilän kieliopissa (1963:510) mainitaan, että *tämä* on puhujan lähellä tai aiemmin mainittu. *Tuo* puolestaan on etäisempi ja *se* on joko osoitettavissa oleva, ennen mainittu tai kuulijan tuntemaksi oletettu. *Se* on myös osoitettavissa, mutta tarkoite on jo tullut huomion kohteeksi. Jos viittausaines ei ole selvä, Penttilä (mp.) luokittelee *se*-sanana persoonapronominiksi.

Larjavaara (2001a) selittää demonstratiivipronominien merkityserot jakamalla niiden käytön tilanteiseen ja tekstuaaliseen. Tekstuaalinen taso heijastelee tilanteista tasoa, joka on ns. perustaso. Lapsen kielenkehitys etenee tilanteiselta tasolta muille, metaforisille tasoille (mts. 27). Larjavaaran mukaan perustasolla *tämä* viittaa puhujan näkökulmasta lähelle ja vastaavasti etäämmäs. *Se* viittaa kuulijan näkökulmasta lähelle tai etäämmäs. Tyypillisesti *tämä* ja *tuo* viittaavat kuulijan kannalta uuteen asiaan ja *se* taas tuttuun. (Mts. 17.)

Moni ei käytä kuin *se*-pronominia viitatessa omaan tekstiin, mutta vaihteluakin on paljon. Kirjakielessä esiintyvät myös *tämä* ja *tuo*, jossa puhuja ohjaa osoittavalla ilmauksella huomion pois ensisijaisesta korrelaattivaihtoehdosta tai vahvistaa lausekkeen viittaussuhdetta abstraktiin tai epämääräiseen korrelaattiin (ks. esim. 1). (Larjavaara 2001a: 21.)

(1) Pekka katsoi Maijaa, ja antoi **tälle** kukkasen.

Demonstratiivipronomininit voivat olla joko deiktisiä tai anaforisia (ISK:703).

Se-pronominia käytetään myös edeltävää ilmausta vahventamassa, jolloin se sijaitsee välittömästi nominin jäljessä kuten lauseessa *Maija se on sitten näppärä tyttö* (Penttilä 1963: 511). Penttilä mainitsee myös muodollisena subjektina toimimisen.

Determinatiivipronomini luokittelen tässä yhteydessä kuuluvaksi demonstratiivipronomineihin. Niillä tarkoitetaan samoja sanoja kuin demonstratiivipronomineilla, mutta ne viittaavat seuraavaan määritteeseensä tai sen sanaliiton määritteeseen, johon ne kuuluvat (ks. esim. 2).

(2) *Se, joka leikkiin ryhtyy, saa leikin kestää.* (Penttilä 1963: 512.)

ISK:ssa käytetään näistä pronomineista nimitystä tukipronomini. (ISK: 713.)

Toisin kuin persoonapronominin demonstratiivipronominin voivat esiintyä sekä itsenäisinä NP:inä että substantiivin tarkenteina. Puheessa ne esiintyvät lisäksi usein varsin artikkelimaisina. (ISK:710.) Artikkelimaisuutta tarkastelen erikseen myöhemmin omassa luvussa 2.1.2.2.

Esimerkiksi Penttilä (1963) ja Karlsson (1982) pitävät sanoja kuten *sellainen, tällainen* ja *tuollainen* myös demonstratiivipronomineina. Tässä yhteydessä kuitenkin lasken ne proadjektiiveiksi ts. pronominaalisiksi adjektiiveiksi (esim. ISK, Ikola 1991). Penttilän kieliopissa (1963:514) myös proadverbit kuten *siten* ja *täten* kuuluvat pronominin ryhmään.

2.1.2.1 Demonstratiivipronominin ja kolmas persoona

Se-sana on laskettu persoonapronominiksi Penttilän (1963:508) kieliopissa, silloin kun sen tarkoite on jokin muu kuin henkilö. Henkilöstä käytettynä *se* on puolestaan hieman halventava tai sävyltään kansanomainen (mts. 509).

Uudemmissa kieliopissa *se*-sanaa ei kuitenkaan enää lasketa persoonapronomineihin (esim. Ikola 1991, ISK). Kirjakielessä *hän* viittaa ihmisiin ja *se* muihin. Useissa murteissa on kuitenkin ollut *se* normaali 3. persoonaan viitattaessa ja *hän* tunnusmerkkisessä käytössä, lähinnä referoinnissa (Lappalainen 2010: 279). Nykyään puhekielessä vaihtelee puhujakohtaisesti käytetäänkö pronominia *hän* vai *se* viitattaessa ihmisiin. Osittain kyse on tietoisesta valinnasta. Vanhemmilla ihmisillä *hän* ja *he* näyttäisivät olevan suositumpia kuin nuorilla. Myös tilanne vaikuttaa siihen, kumpaa käytetään. Lisäksi *se*, kehen viitataan ja millainen suhde viitattuun on, vaikuttaa pronominin valintaan. (Mts. 304-315)

Myös muita demonstratiivipronomineja kuin *se* voidaan käyttää viitattaessa henkilöihin. Persoonapronominien ja demonstratiivipronominien kategoriat limittyvät nimittäin 3. persoonan kohdalla (esim. Seppänen 1998: 26). Demonstratiivipronomineilla voidaan esim. viitata keskustelun osallistujiin. *Tämä* viittaa tavallisesti keskustelussa aiemmin äänessä olleeseen henkilöön. Puhuja aloittaa näin uuden sekvenssin keskustelussa. Kertomuksen alussa *tämä* orientoi vastaanottajia puhetoiminnan muutokseen tai uuteen sekvenssiin. Referentti on sekä kertomuksen henkilö että

läsnäolija. Referentti identifioidaan puhetilanteessa osallistumiskehikon kautta. Tällöin *tämä* tulee merkityksessä lähelle puheaktipronominia *sinä*, mutta erona on se, että viestiä ei kohdisteta vain yhdelle vastaanottajalle. (Seppänen 1998: 20-208.)

Tuo-demonstratiivipronominilla puolestaan viitataan yleensä hetken hiljaa olleeseen osallistujaan. Se tuo uuden referentin keskusteluun, ja puhuja osoittaa viittauksella referenttiä muille. (Mts. 208.) Pronominilla *tuo* voidaan asettaa yksi muiden tarkastelun kohteeksi, mutta hänelle ei siis välttämättä tarjota puheenvuoroa (Seppänen 2001: 24). Kuten *tämä*, pronomini *tuo* on puhetilanteeseen orientoiva (Seppänen 1998: 208).

Sanoilla *tuo* ja *tämä* on myös yhteistä se, että niitä käytetään erityisesti keskenään läheisten ihmisten puheessa. Niiden käyttö ihmisiin viittavana kuuluu siis tuttavalliseen tyyliin. *Tämä*- ja *tuo*-pronomineilla tarjotaan puheenvuoro toiselle ja samalla muille osanottajille vihjataan, että tulossa on kertomus. (Seppänen 2001: 23-24.) *Tämä* ja *tuo* siis huomioivat myös muut keskustelun osanottajat.

Se viittaa keskustelussa jo ennen mainittuun asiaan eli se kytkeytyy keskustelussa taaksepäin. Toisin kuin *tämä* ja *tuo*, *se* korostaa referentin roolia kertomuksen henkilönä. Viittaus on ennen muuta anaforinen. (Seppänen 1998: 208.)

Hän-sanankäyttö keskustelussa on hajanainen. Kuitenkin selvästi esiin nouseva yhteys on *hän*-käyttö keskustelukumppanin puheen referoinnissa tai kun tulkitaan toisen läsnäolijan toiveita tai ajatuksia. Toisin sanoen *hän* on käytössä silloin, kun kyse ei ole puhujan omasta puheesta. (Mts. 209). Tämä tutkimustulos siis toistaa mm. Lappalaisen (2012) huomiota *hän*-sanankäytöstä puheessa juuri referoinnin yhteydessä.

2.1.2.2 Demonstratiivipronomini *se* artikkelina

Suomen tekstiviitteinen, aiemmin sanottuun tai muuten tiedettyyn sitova, *se*-sana esiintyy niin taajaan puheessa substantiivin edellä, että se voisi joidenkin tulkintojen mukaan olla jo artikkeli. Mm. Larjavaara (2001) kuitenkin huomauttaa, että tällainen *se*-pronomini ei ole kielessä pakollinen, toisin kuin esim. englannin *the*, joten se ei ole kielipillistunut eikä siis artikkeli. Suomen artikkelimainen *se* ei myöskään ilmaise ainoutta (vrt. engl. *the sun*) tai geneerisyyttä. Suomesta puuttuu myös tilanneviitteinen, artikkelimainen *se*. (Larjavaara 2001b: 26-27.)

Toisaalta *se*-sanalla on myös joitain hyvin artikkelimaisia piirteitä. *Se* voi esiintyä superlatiivia ennen (*se paras*). Se voi joissain tapauksissa ilmaista myös ainoutta (*se oikea*). Myös kaiken tyyppisten uutta esittelevien ja tunnistuttavien demonstratiivien käyttö on artikkelimaista. Erityisesti sellaiset esittelevät

tarkenteet, joilla puhuja sijoittaa kohteita yksipuolisesti omaan mielenmaisemaansa, ovat hyvin artikkelimaisia. (Larjavaara 2001b: 27.)

Suomen kielessä ei siis voida sanoa olevan varsinaista artikkelia, mutta *se*-pronominia käytetään puheessa monissa artikkelimaisissa tehtävissä. Koska kyse on nimenomaan puhekielen ilmiöstä, *se*-sanana artikkelimainen käyttö ei kuulu kirjakieliseen rekisteriin ja on kirjoitelmissa osoitus kielen kehittymättömyydestä.

2.1.3 Refleksiivipronomini

Refleksiivipronomini on sana *itse*, jolla ilmaistaan yleensä samassa lauseessa esiintyvistä kahdesta samantarkoitteisesta pronominista sitä, joka ei ole subjektina. Se esiintyy yleensä possessiivisuffiksin kanssa. Refleksiivipronominilla on samassa lauseessa korrelaatti, joka toimii lauseen subjektina ja on yleensä ihmisviitteinen. (ISK:717.) *Itse* on siis refleksiivinen vain silloin kun se viittaa joko lauseen tai lauseenvastikkeen subjektipersonaan (Ikola 1991:45).

Refleksiivipronomini esiintyy ainoastaan itsenäisenä NP:nä. Sen ainoa mahdollinen laajennus on sana *oma*, joka kongruoi pääsanana kanssa. (IKS: 717.)

Refleksiivipronomini ei voi esiintyä lauseen subjektina eikä sillä ole erillistä nominatiivimuotoa, vaan possessiivisuffiksista johtuen genetiivi- ja nominatiivimuoto ovat samat (esim. *itseni*). Refleksiivipronomini ei myöskään yleensä esiinny substantiivin genetiivimääritteenä. Ainoastaan verbinkaltaisen substantiivin objektigenetiivinä se voi toimia (esim. *itsenä tutkiminen*). (Mts: 718.)

Sanalla *itse* on lisäksi monia muita käyttötapoja, joissa se ei esiinny refleksiivipronominina (mp.). Se esiintyy mm. kontrastoinnin keinona, jolloin se ei varsinaisesti kuulu pronomineihin. *Itse* toimii myös adverbina ja fokuspartikkelina (mts. 746-747). Esimerkiksi Ikola (1991:45) kuitenkin sijoittaa *itse*-sanana muut käytöt indefiniittipronomineihin.

2.1.4 Resiprookkipronomini

Resiprookkipronomini on sana *toinen*, joka esiintyy joko parina *toinen – toinen* tai yksin monikkomuodossa (Karlsson 1982: 140). Resiprookkipronomini esiintyy possessiivisuffiksin kanssa ja toimii vain itsenäisenä NP:nä (ISK: 719-720). Se ilmaisee vastavuoroisuutta (Penttilä 1963: 510). Se on refleksiivipronominin tapaan samassa lauseessa korrelaattinsa kanssa. Kuten refleksiivipronominikin resiprookkipronomini korreloi yleensä lauseen subjektia ja toimii itse lauseessa muissa tehtävissä. Resiprookkipronomini voi kuitenkin toimia vapaasti genetiivimääritteenä. (ISK: 719-720.)

2.1.5 Interrogatiivipronominit

Interrogatiivipronomineja ovat *kuka*, *kumpi* ja *mikä* (ISK:721). Penttilän kieliopissa (1963: 521) interrogatiivipronomineja ovat myös esim. *milloin*, *minne* ja *miten* ja Karlssonilla (1982:142-143) sana *millainen*. Ikola (1991:46) luettelee interrogatiivipronomineiksi sanat *kuka*, *ken*, *mikä*, *kumpi*, *kumpainen*. Tässä tutkimuksessa noudatan ISK:n ja Ikolan linjaa. Ikola erittelee *kuka* ja *ken* sanat mainiten, että *kuka* esiintyy vain nominatiivissa ja muuten käytetään sanaa *ken* (Ikola 1991: 46). ISK:ssa (s. 721) mainitaan vain sana *kuka*, jonka taivutukseen *ken*-taivutusmuodot kuuluvat. *Ken (kuka)* –sanalla on myös oma akkusatiivimuoto (Ikola 1991: 46).

Interrogatiivit jättävät edustamansa jäsenen tulkinnan avoimeksi (ISK: 721). Ne siis ilmaisevat asiaa, joka on puhujalle tuntematon ja jota tämä tiedustelee (Penttilä 1963: 521). Interrogatiivipronomineja käytetäänkin hakukysymyksissä (ISK: 721).

2.1.6 Relatiivipronominit

Relatiivipronominit ovat *joka*, *kuka* ja *mikä* (ISK: 721). Penttilä (1963: 515-517) luokittelee relatiivipronomineiksi myös sanat *kumpi*, *kuin*, *kuinka* ja *ken* ja erilaisia taivutusmuodoiksi laskettuja sanoja kuten *jolloin*, *millainen*, *minne*, *kuten* ja *milloin*. Tässä tutkimuksessa pitäydyn kuitenkin ISK:n luokituksessa. Relatiivipronominit viittaavat tavallisesti toisen lauseen sanaan tai sanaryhmään ja aloittavat relatiivisen sivulauseen (Ikola 1991: 45-46). Ne ovat omassa lauseessaan samalla jonakin lauseen osana (Penttilä1963: 517).

Relatiivipronominin korrelaatin tulee olla välittömästi pronominin edellä tai selvennyksenä tulisi käyttää sanoja *se* tai *sellainen*, jotta viittauskohde on selvä. Numerus on relatiivipronominissa sama kuin korrelaatissa. Korrelaatti ei voi kuitenkaan olla yhdyssanan alkuosa eikä adjektiivi. Adjektiiveihin viitataan pronominaalisella adjektiivilla (esim. *jollainen*). (Ikola 1991: 46-47.)

Relatiivipronomineista *mikä* viittaa elottomaan olioon, lauseeseen tai superlatiiviin. Joka puolestaan viittaa elävään olioon. (Karlsson 1982: 148). Ikola (1991: 49-50) huomauttaa, että oikeastaan *joka* on yleinen relatiivipronomini ja *mikä* esiintyy vain erityistapauksissa.

2.1.7 Kvanttoripronominit

Aikaisemmin muihin pronominien alaluokkiin kuulumattomia pronomineja kutsuttiin yhteisesti indefiniittipronomineiksi (esim. Penttilä 1963, Karlsson 1982 ja Ikola 1991). Koska universaalipronomineja kuten kaikki, ei voi kuitenkaan pitää indefiniittisinä, kutsun ISK:n mukaan näitä

pronomineja kvanttoripronomineiksi. Indefiniittipronominit ovat puolestaan kvanttoripronominien alaryhmä (ISK: 727-723). Koska kvanttoripronominit on siis vain uusi nimitys aikaisemmin indefiniittipronomineina tunnetuille sanoille, on mielekästä tarkastella tätä pronominiryhmää myös muista kieliopeista kuin ISK:sta.

Indefiniittipronominit (l. kvanttoripronominit) ovat sanoja, jotka jättävät tarkoitteen puhetilanteessa eräissä rajoissa avoimeksi (Penttilä 1963: 522). Ikolan (1991: 46) mukaan näistä pronomineista tärkeimmät ovat *joku*, *jompikumpi*, *jokin*, *kukin*, *mikin*, *kumpikin*, *kumpainenkin*, *kukaan*, *kenkään*, *mikään*, *kumpikaan*, *kumpainenkaan*, *joka* ja *jokainen*. Mukaan voidaan lukea myös ns. indefiniittiset adjektiivit *eräs*, *itse*, *kaikki*, *molemmat*, *moni* ja *toinen* (mp.). Penttilä (1963: 522) listaa mm. myös sanat *harva* ja *ainoa* indefiniittipronomineiksi.

Penttilä (1963: 525) erottelee indefiniittipronominit sen mukaan toimivatko ne kielto vai myöntölauseissa. Esimerkiksi sana *jokin* ja *joku* toimivat myöntölauseissa. Kieltolauseissa puolestaan toimivat sanat *kenkään*, *koskaan*, *kukaan* ja *kumpikaan* (mp.) Lisäksi on erikseen sanoja, jotka ovat enimmäkseen kysyviä ja indefiniittisessä käytössä. Näitä ovat mm. *hyvä kuin mikä*, *vaikka kuka*, *vaikka mikä*, *mitä hyvänsä*, *kuinka vain*, *kuka kulloinkin*, *mikä milloinkin* ja *kuka osasi*, *kuka ei* (mts. 525-526).

ISK puolestaan jakaa kvanttoripronominit alaryhmiin: indefiniittipronomineihin, joita ovat *joku*, *jokin*, *jompikumpi*, *eräs*, *muuan* ja *yksi*, universaalipronomineihin, joita ovat *kaikki*, *koko*, *jokainen*, *joka*, (*itse*) *kukin*, *joka ikinen*, *kukakin*, *mi(kä)kin*, *kumpikin* ja *molemmat*, kieltopronomineihin, joita ovat *kukaan*, *mikään* ja *kumpikaan* sekä lukumääräpronomineihin, joita ovat *muutama*, *jokunen*, *joku*, *harva*, *moni*, *usea* ja *monta*. Kvanttoripronomineiksi lasketaan myös samantekevyyden pronominit, jotka muodostetaan lisäämällä pronominin perään *tahansa/hyvänsä* tai *vaan/vain*, tai ne voidaan muodostaa yhdistämällä *vaikka*-sanon perään pronomini *kuka* tai *mikä*. (ISK: 739.)

Penttilän (1963) kieltolauseissa esiintyvät sanat vastaavat siis ISK:ssa kieltopronomineja ja kysyvät indefiniittiset pronominit ISK:ssa samantekevyydenpronomineja. Samantekevyyden pronomineihin ei kuulu kuitenkaan kaikki Penttilän mainitsemat tapaukset. ISK:ssa kvanttoripronomineissa ovat mukana myös Ikolan (1991) mainitsemat indefiniittiset adjektiivit.

Indefiniittipronominipronominit *eräs*, *muuan*, *joku/jokin* ja *yksi* tarkoittavat kaikki jokseenkin samaa, mutta eroja on kuitenkin. Pronominia *joku* käytetään, kun ei tiedetä kenestä tai mistä on kyse. *Eräs*-pronominia puolestaan käytetään kun tiedetään kenestä on kyse, mutta ei kerrota. *Yksi* eroaa *erästä* siten, että yksi nimeää joukosta yksilön, joka ei jää tuntemattomaksi. *Muuan* on *eräs*-sanon synonyymi. (Ikola 1991: 50-51.)

Joku ja *jokin* puolestaan eroavat keskenään siten, että substantiivinen *joku* viittaa henkilöön ja *jokin* viittaa muuhun. Poikkeuksena ovat pitkät taivutusmuodot, jolloin voidaan käyttää sanaa *joku* myös muista kuin henkilöistä. Adjektiivisesti käytettynä sääntö ei ole sitova, mutta tavallista on kuitenkin, että samaa sääntöä noudatetaan. Numeraalisessa käytössä merkityksessä muutama on vain pronomini *joku*. (Ikola 1991: 50.)

2.1.8 Vertailusanat

Pronomineiksi voidaan katsoa myös eräät *kuin*-rakenteen kanssa esiintyvät sanat. Niiltä puuttuu nomineille tyypillinen luokitteleva merkitys. Tällaisia pronomineja ovat *sama*, *eri*, *muu* ja *toinen*. *Sama* ja *eri* saavat *kuin*-rakenteen tai esiintyvät lauseessa, jossa vertailtava ja vertailukohta ovat rinnasteisina (ks. esim. 3).

(3) *Unelmieni Päivä oli se kunme oltiin isän ja Teemun kanssa samassa pulkan kyydissä*
(--) (Taa2P59)

Vrt. *Olin/olimme samassa pulkan kyydissä kuin isä ja Teemu.*

Tällaista vastaavuutta ei ole sanoilla *toinen* ja *muu*. *Muu* voi koskea osaa vertailtavasta joukosta toisin kuin *toinen*, joten ne eivät ole merkityksiltään täysin toisiaan vastaavat. (ISK: 745.)

2.2 Eroja pronominiin ja muiden prosanojen välillä

Demonstratiivipronominiin kaltaisia ovat demonstratiiviset proadverbit ja proadjektiivit. Proadverbeja ovat lokatiivisia *täällä*, *tuolla*, *siellä* (vrt. *tällä*) ja esim. *näin*, *noin*, *niin*. Adjektiivit sisältävät aineksen –*lainen* ja –*mainen* (esim. *tällainen*). (ISK: 711.) Demonstratiivipronominiin ulkopaikallissijoista osa näyttää samalta kuin suppea-alaiset proadverbit:

Pronominin:	Proadverbit:
<i>sillä, siltä, sille</i>	<i>siellä, sieltä, sinne</i>
<i>tällä, tältä, tälle</i>	<i>täällä, täältä, tänne</i>
<i>tuolla, tuolta, tuolle</i>	<i>tuolla, tuolta, tuonne.</i>

Pronominiin sisäpaikallissijat ovat puolestaan täsmälleen samanlaiset kuin laaja-alaiset proadverbit:

siinä, siitä, siihen

tässä, tästä, tähän

tuossa, tuosta, tuohon.

Niillä on kuitenkin erilaiset tulkinnat. Paikallissijat ilmaisevat muitakin suhteita kuin paikkaa esim. omistajaa ja välinettä. Yksikkömuodoissa ne tyypillisesti ilmaisevatkin juuri näitä muita suhteita, mutta monikossa ne voivat myös ilmaista paikkaa. Pronominit ja proadverbit eroavat myös rakenteellisesti. Nimittäin vain pronominit kongruoivat substantiivin kanssa eikä adverbeilla ole monikkoa. Proadverbit voivat esiintyä appositiorakenteessa, mutta pronominit vain substantiivia ennen. Lisäksi vain pronominin paikallissija voi määrittää verbin rektiosta. (ISK: 715-716.)

Sanat *jonne* ja *minne* ovat ainoat yksiselitteisesti relatiiviset proadverbit. *Missä, mistä ja mihin* ovat joko pronomineja tai proadverbeja samaan tapaan kuin demonstratiiviset proadverbit. (Mts. 725.)

Interrogatiivipronomineista *miksi* on sellainen, jonka voi tilanteen mukaan tulkita joko pronominiksi tai adverbiksi. Pronominina se on *mikä*-pronominin translatiivimuoto (esim. *Miksi sinä minua oikein luulet?*). (Mts. 721.)

Kavanttorigonominien kanssa samanvartaloisia proadverbeja ovat:

Aika: *joskus, koskaan, milloin tahansa, kulloinkin, usein, monesti, harvoin*

Paikka: *jossakin, jonnekin, kaikkialla, (ei) missään, missä vain, moniaalla*

Tapa: *jotenkin, miten hyvänsä, (ei) mitenkään.*

Lokatiivisista proadverbeista vain *jonnekin* ja *minne* (*vain*) eroavat muodoltaan paikallissijasta. Sija- ja lukukongruenssin puute ilmoittaa muissa tapauksissa, että kyse on proadverbista. (Mts. 727.)

2.3 Pronominit ja koheesio

Koheesiolla tarkoitetaan tekstin sisäisiä semanttisia suhteita. Semanttinen suhde tarkoittaa puolestaan sitä, että jonkin asian tulkintaan tarvitaan tietoa aiemmasta tekstistä. Kielioppi ei rajoita kahden elementin koheesiosuhdetta, mutta se vaikuttaa siihen, miten koheesiota ilmaistaan. Koheesio on tekstin muodostumisen kannalta olennainen asia. Sen avulla hahmotetaan, mikä muodostaa kokonaisen tekstin. Koheesiota voidaan luoda eri keinoin: viittauksella, korvauksella, ellipsillä, konjunktioilla ja leksikaalisilla valinnoilla. Pronominit kuuluvat viittauksen alle, sillä niillä viitataan aina johonkin ja ne saavat merkityksensä viittauksen kohteelta. (Halliday & Hasan 1976: 1-30.)

Pronominien ominaisuutta luoda tekstiin koheesiota voidaan lähestyä termien deiktinen ja anaforinen avulla. Sana deiksis viittaa tehtävään, joka on sellaisilla kieliopillisilla ja leksikaalisilla elementeillä, joilla voi sijoittaa asiat kontekstiinsa. Tällaisia elementtejä ovat mm. verbien persoonataivutus ja tempus, jotka ovat kieliopillisia deiktisiä aineksia, sekä demonstratiivi- ja persoonapronominit, jotka ovat nominaalisia deiktisiä aineksia. Lisäksi jotkin adverbit voivat kuulua myös tähän ryhmään, kuten *tänään* ja *nyt*. (ISK: 1363.)

Puhetilanteessa luodaan huomiopiiri, johon kuuluvat puhujien sijainti ja asema, puhekeskustelun meneillään oleva vaihe, puheenaiheen käsittely ja yhteinen tietämys. Vastaanottajan huomiota kiinnitetään siihen, miten puheena oleva tarkoite suhteutuu näihin. Lisäksi tilanteessa on aina deiktinen keskus, joka tarkoittaa tarkastelupistettä tässä ja nyt. Se vaihtelee puhujasta toiseen eli sen mukaan vaihtelee, kuka milloinkin on *minä* ja kuka *sinä*. Näihin keskeisiin puheaktipersonoihin viitataan sekä verbin persoonapäätteillä että persoonapronomineilla. Muihin läsnä- ja poissaoleviin henkilöihin ja tarkoitteisiin viitataan mm. kolmannen persoonan persoonapronomineilla, demonstratiivipronomineilla. (Mts. 1363-1367.)

Anaforisella ilmauksella tarkoitetaan sellaista viittausta, jonka tarkoite on jo puhetilanteessa läsnä tavalla tai toisella. Tyypillisesti se on jo mainittu tai muuten huomion kohteena vuorovaikutuksessa. Anaforisen pronominin tulkintaa ohjaa keskeisesti lausuma, jossa se on (ks. esim. 4). (Mts. 1364.)

(4) *Kuuntelin tietysti Rihannan Pon de replayta, koska se [kappale] on paras.* (Kau6T6)

Vrt. *Kuuntelin tietysti Rihannan Pon de replayta, koska se [kappaleen kuuntelu]se on lempipuuhaani.*

Deiktiset ja anaforiset ovat siinä mielessä samanlaisia, että ne molemmat kiinnittävät huomion kontekstiin, mutta ne kohdentavat sen hieman eri tavalla. Deiktiset ilmaukset kiinnittävät huomion huomiopiirin asioihin (ks. esim. 5). (Mts. 1363.)

(5) *Nukuin koko päivän. **Minun** isosisko nukkui alakerrassa. **Meidän** koira nukkui **minun** vieressä.* (Kau2P172)

Anaforiset ilmaukset puolestaan kiinnittävät huomion tekstiin. Anaforinen viittaa tarkoitteeseen, joka on tekstin perusteella ilmeinen tai jonka voi päätellä mm. pronominin valinnan avulla (ks. esim. 6).

(6) *Nousin sängystä ja laitoin aamutakin päälle. **Se** oli kirkkaan punainen ja siinä oli upeita kultaisia koristeita.* (Kau4T13)

Tästä ominaisuudesta johtuen vain anaforiset ilmaukset luovat tekstiin koheesiota. Ne sitovat tekstin osia toisiinsa, sillä jotta anaforisen ilmauksen merkityksen saa selville, on katsottava tekstissä taaksepäin viittauksen kohteeseen. (Mts. 1364.)

Monet ilmaukset saattavat olla käytöstä riippuen sekä anaforisia että deiktisiä, mutta on myös olemassa tapauksia, jotka ovat vain jompaa kumpaa. Esimerkiksi ensimmäisen ja toisen persoonan persoonapronominit ovat tulkittavissa deiktisiksi. Sen sijaan kolmannen persoonan persoonapronominit ovat usein anaforisia, mutta saattavat välillä olla myös deiktisiä. Demonstratiivipronomineja käytetään molemmissa merkityksissä. (Mts. 1364-1365.) Aina ei voi vetää selvää rajaa, onko jokin ilmaus deiktinen vain anaforinen. Puhetilanteessa se saattaa olla välillä molempia. (Mp.)

Koheesiosta puhuttaessa voidaan käyttää myös jakoa eksoforiseen ja endoforiseen viittaukseen. Oli kyse endoforisesta tai eksoforisesta ilmauksesta oletusarvona on, että asia, johon viitataan, täytyy olla löydettävissä jostakin lähistöstä (Halliday & Hasan 1976: 33). Eksoforisella tarkoitetaan tilanteista viittaamista ja endoforisella tekstuaalista viittaamista (mp.). Eksoforiset elementit siis ilmaisevat, että viittaus pitää tehdä tilanteeseen, kontekstiin. Merkitys löytyy sieltä. Käsite eksoforinen siis tarkoittaa jokseenkin samaa kuin deiktinen.

Endoforiset elementit ilmaisevat puolestaan, että viittaus pitää tehdä tekstiin. Tekstiin viitatessa voidaan viitata taaksepäin, jolloin viittausta kutsutaan anaforiseksi, tai eteenpäin, jolloin viittausta kutsutaan kataforisesksi. Tässä mallissa siis otetaan huomioon myös viittaukset, jotka tapahtuvat tekstissä eteenpäin. (Mts. 33.) Myös termillä anafora on Hallidayn ja Hasanin mallissa siis jokseenkin sama merkitys kuin edellä esitellyssä jaossa anaforiseen ja deiktiseen..

Endoforisen ja eksoforisen viittauksen yleisyys tietyssä yhteydessä liittyy rekisteriin, joka viestinnässä on käytössä. Esim. jalkapallo-ottelussa käytetään paljon eksoforisia, tilanteeseen viittaavia, ilmauksia ja kertomuksessa puolestaan paljon endoforisia ilmauksia. (Mts. 34.) Tämän tutkimuksen aineistossa voisi siis olettaa olevan melko paljon endoforisia ilmauksia.

Vain endoforiset ilmaukset luovat teksteihin koheesiota, sillä ne sitovat tekstin osia toisiinsa luoden niistä tekstin. Kuitenkaan aina kataforiset ilmaukset eivät luo koheesiota. Jos rakenne vaatii kataforisen viittauksen, kyse on kieliopillisesta ilmiöstä eikä se luo koheesiota tekstiin. (Mts. 14-19, 56.)

Viittaamisen voi jakaa myös viittaustyyppien mukaan personaaliseen, demonstratiiviseen ja komparatiiviseen viittaamiseen. Personaalista viittaamista ilmaistaan persoonapronomineilla ja pronomineilla *se* ja *ne*. Demonstratiivista viittaamista ilmaistaan mm. demonstratiivipronomineilla *tämä*, *nämä*, *tuo* ja *tuo* sekä adverbeilla *nyt*, *silloin*, *täällä* ja *siellä*. Komparatiivista viittaamista

ilmaistaan puolestaan mm. adjektiiveilla samanlainen ja erilainen, komparatiivimuodoilla sekä joillain adverbeilla. (Mts. 38-39) Tämän tutkimuksen puitteissa kiinnostavia ovat siis persoonapronominit ja demonstratiivipronominit.

Persoonapronomineista ensimmäinen ja toinen persoona liittyvät puherooleihin (puhuja/kirjoittaja ja kuulija/lukija). Kolmas persoona taas liittyy muihin rooleihin, ja siksi se on sisäsyntyisesti kohesiivinen. Kolmas persoona tyypillisesti viittaa anaforisesti edeltävään tekstiin. Ensimmäinen ja toinen persoona ovat useimmiten eksoforisia. (Mts. 43-57)

Kuitenkin myös ensimmäinen ja toinen persoona voivat olla endoforisia. Kirjoitetussa kielessä endoforisia ensimmäisen ja toisen persoonan ilmauksia löytyy suorista lainauksista. Samoin voivat kolmannen persoonan ilmaukset olla välillä eksoforisia, jos viittauksen kohde on selvä tilanteen perusteella. Sekamuoto *me* voi sisältää puheroolit *minä* ja *sinä*, jolloin se on tyypillisesti eksoforinen. Mukana viittauksen kohteessa voi kuitenkin olla myös kolmannen persoonan *hän/he*. Viittaus voi olla tällöin eksoforinen, jolloin tilanteen perusteella on selvää, kehen kaikkiin sana *me* viittaa. Se voi kuitenkin olla myös endoforinen, jolloin tekstissä erikseen kerrotaan, keihin sana viittaa (ks. esim.7). (Mp.)

(7) *Kun olimme syöneet aamupalan, menimme **minä, äiti ja Matias** keilaamaan. **Meitä** odottaa pihalla musta iso limusiini.* (Kau6T29)

Narratiivisessa fiktiossa kuitenkin edellä mainituista tyypillisesti eksoforisista ilmauksista voi tulla endoforisia, koska tekstissä tilanteinen konteksti sisältää viittauksen kontekstin. Tilanteinen konteksti on fiktio, joka rakentuu itse tekstistä. Esimerkiksi tekstin *minä* tyypillisesti nimitään jossakin. (Mp.)

Koulukorpuksessa *minä*-kertoja on hallitseva. Kertoja on tällöin välittömästi kertomansa tarinan ulkopuolella ja kerronta tapahtuu yksikön ensimmäisessä persoonassa. *Minä* on myös tarinan keskeisin henkilöahmo kertomassaan tarinassa. Kirjoittajat kuvaavat luomaansa fiktiivistä maailmaa sellaisen kertojan kautta, joka paitsi kertoo omaa tarinaansa myös muistuttaa tekstin kirjoittajaa. Lähes kaikissa kertomuksissa kertojat ovat suomalaisia lapsia. (Vesala 2012:78.) Voidaan siis ajatella, että koulukorpuksen *minä*-kertojasta juurensa juontavat *minä*-pronominit ovat deiktisiä silloin, kun *minää* ei ole erikseen esitelty tai nimetty.

Demonstratiivipronominit liittyvät myös koheesioon viittaussuhteiden kautta. Demonstratiiviseen viittaukseen lasketaan pronominit *tämä*, *tuo* ja *nämä*, *nuo*. Ne voivat olla sekä eksoforisia että endoforisia. (Halliday & Hasan 1976: 57-61.)

Tässä tutkimuksessa tarkastelen aineistoa termien deiktinen ja anaforinen avulla. Täydennän näkemystä Hallidayn ja Hasanin (1979) huomioiden avulla. Käytän myös termiä kataforinen.

3. Alakoululaisten kielenkehitys

Tässä luvussa tarkastelen myöhempää kielenkehitystä. Erityisesti pyrin käsittelemään kielen kehittymistä 6–12-vuotiailla lapsilla, sillä oman aineistoni kirjoittajat osuvat tälle välille. Vaikka keskilapsuus (6-12 vuotta) onkin tärkeää aikaa muun muassa sen vuoksi, että koulu alkaa silloin, sitä on tutkittu aiempaan lapsuuteen ja sen jälkeiseen nuoruuteen verrattuna vähän (Boyd & Bee 2006: 135.)

Ennen ajateltiin, että vain lapsena kehitytään ja sitten päästään tiettyyn pisteeseen, jossa pysytään, kunnes juuri ennen kuolemaa tapahtuu joitakin muutoksia. Nykyään tästä ollaan eri mieltä. Ollaan kiinnostuttu koko ihmisen eliniästä. Tämä erilainen katsanto johtuu osin siitä, että ihmisten elämät voivat nykyään muuttua radikaalistikin. (Boyd & Bee 2006: 4-6.) Harvemmin enää ihminen pysyy samalla työpaikalla koko elämänsä, vaan ura saattaa muuttua ja aikuisetkin voivat lähteä opiskelemaan. Ihmiset myös elävät pidempään, joten aikuisista ihmisistä on tullut yhä suurempi ryhmä. Muutoksia kielessä ilmenee jokaisella kehityksen aikajaksolla, ei vain lapsuudessa. (Mp.)

Natiiviksi kielen puhujaksi tullaan varsin nopeasti. Jo noin 3-vuotias lapsi osaa kielen perusasiat. (Berman 2004: 10.) Verbaalista ja nonverbaalista vaihtokauppaa osataan käydä myös jo hyvin nuorena, ja varsinaiseen keskusteluun lapsi pystyy noin viisivuotiaana (Tolchinsky 2004: 245). Taitavaksi kielenkäyttäjäksi tuleminen kuitenkin kestää kauan. Esimerkiksi 9-10-vuotiaat tuottavat tekstejä, jotka eroavat selvästi aikuisten tuottamista teksteistä sekä sisällöltään että morfosyntaksiltaan ja sanastoltaan. (Berman 2004: 10.) Polulla natiivista puhujasta taitavaksi kielenkäyttäjäksi on otettava huomioon kielelliset, kognitiiviset ja sosiaaliset seikat (mts. 9). Ne muokkaavat kehitystä. Myös biologiset tekijät ja kokemukset vaikuttavat molemmat kehitykseen (Boyd & Bee 2006: 7).

Kielessä kehitystä tapahtuu niin määrässä kuin laadussakin (Boyd & Bee 2006: 8). Osa omaksuttavaa tietoa ovat kieliopilliset ja leksikaaliset vaihtoehdot. Kognitiivinen kyky yhdistää eri systeemejä, esimerkiksi kieliopin soveltaminen erilaisiin tarpeisiin ja diskursseihin, on myös otettava kehityksessä huomioon. Kielen oppijan on myös omaksuttava kulttuurista tietoa siitä, miten yhteisössä yleensä toimitaan ja mitä normeja siellä noudatetaan. (Berman 2004: 9.) Kielenkehitys ei siis koostu vain jatkuvasti lisääntyvästä määrästä kielellisiä muotoja, vaan vanhat muodot saavat uusia käyttötapoja ja vanhat funktiot puolestaan saavat uusia ilmaisutapoja (Tolchinsky 2004: 234).

Kielen omaksumisen järjestystä tutkittaessa on tapana ollut keskittyä tarkastelemaan kompleksisuutta (morfo-syntaksissa) ja sisältöä (sanaston kartuttamista ja spesifisyyttä). Huomioon olisi kuitenkin

otettava eri tehtävien kognitiiviset vaatimukset, ilmaisujen erilaiset mahdollisuudet ja kohdekielen typologia. Kognition täytyy kehittyä, jotta pystytään prosessoimaan yhtä aikaa monenlaisia asioita, jotka liittyvät siihen mitä sanotaan ja miten. Ei siis riitä, että relevantit muodot vain tunnetaan, vaan on myös opittava kohdekielen variaatio esim. murteellisuudet tai ero kirjoitetun ja puhutun kielen välillä. Lisääntyneen kielitietouden ja kokemuksen lopputuloksena puhujalla on käytössään laajempi ja joustavampi valikoima kielen muotoja, joilla voi ilmaista erilaisiin diskursseihin sopivia funktioita. Kielen omaksuminen tapahtuu siis hiljalleen seuraten osin kielellistä kehitystä mutta myös kognitiivista ja sosiaalista kehitystä. (Berman 2004: 10-12.)

Ikävuoteen 5-6 mennessä lapsi on oppinut peruskieliopin ja ääntämyksen äidinkielestään, mutta on kuitenkin vielä kaukana aikuisuuden kielen sujuvuudesta. Ikäkauden 6-12 aikana lapset oppivat hienompia vivahteita kieliopista. (Boyd & Bee 2006: 236.) Myöhemmässä kielen kehityksen vaiheessa mm. omaksutaan diskurssin tyylilajit. Kulttuuriset tavat rajoittavat erilaisten kielen muotojen käyttöä. Neutraalia kielen käyttöä ei siis ole, vaan ihmiset muokkaavat puhettaan tarkoitustensa ja päämääriensä mukaan. Tilanne vaatii aina tietäntyylistä kieltä. (Tolchinsky 2004: 135.) Kielen kehittyessä opitaan käyttämään kieltä sopivasti. Kieli siis sopeutuu enenevässä määrin erilaisiin kommunikatiivisiin tilanteisiin (mts. 235).

Kun lapsen kielitietous kasvaa, hän tarvitsee yhä vähemmän ja vähemmän muuta kuin kielellistä kontekstia ymmärtääkseen kielellisiä ilmauksia. Lapset ovat aina vain kyvykkäämpiä käyttämään itse kieltä kielen ymmärtämisen työkaluna. Tämä ei johda siihen, että kieli irtoaisi sen käyttökontekstista, vaan se johtaa siihen, että kontekstin ja kielen välisestä suhteesta tulee joustavampi ja dynaamisempi. (Tolchinsky 2004: 234.)

6-12-vuotiailla myös sanavarasto kasvaa vauhdilla (Boyd & Bee 2006: 236). Harjoittelevista sananoppijoista taitaviksi sanaston käyttäjiksi lapset oppivatkin valtavan nopeasti. Leksikon oppiminen on kuitenkin monimutkainen prosessi, johon kuuluu fonologiaa, semantiikkaa, morfo-syntaksista tietoa sekä kognitiivisia ja sosiaalisia prosesseja. (Dockrell & Messer 2004: 35.) Sanaston oppimisen avain on maailman, merkityksen ja muodon välisten yhteyksien kartoittaminen. Uusi sana on tämän lisäksi tuotava osaksi vanhaa sanastoa. Sanaston oppimistaidot vanhemmilla lapsilla riippuvat sekä heidän saamansa altistuksen laadusta että heidän kognitiivisista ja kielellisistä taidoistaan. (Mts. 26.)

Kouluvuosien aikana lasten sanavarasto kasvaa ja kompleksistuu (Dockrell & Messer 2004: 52). Vanhemmat lapset joutuvat usein opettelemaan sanoja, jotka ovat abstrakteja ja joilla on pienempi frekvenssi (mts. 37). Laajemman ja kompleksisemmän sanaston lisäksi, vanhemmat lapset pääsevät sanastoonsa nopeammin käsiksi kuin nuoremmat. He pystyvät esimerkiksi nimeämään esineitä

vauhdikkaammin. (Mts. 52.) Sanaston kehittymisen ja monimuotoistumisen perustana voidaan pitää lukutaitoa (Tolchinsky 2004: 235).

Myöhemmän kielenkehityksen teorial korostavatkin usein yhteyttä lukutaitoon. Se on perustana monenlaiselle kehitykselle (Tolchinsky 2004: 235). Lukutaito lisää kielen heterogeenisyyttä ja vapauttaa oraalin kulttuurin aikapaineesta (mts. 245). Myöhemmän kielen kehityksen tutkimuksessa voidaankin siis yhdistää ajatukset lukutaidon vaikutuksesta, kognitiivisesta tuennasta ja kontekstuaalisuuden tarpeen vähenemisestä (mts. 235.)

Sen lisäksi, että lapsen kieli on siis yhä rikkaampaa sanastoltaan, yhä vähemmän sidoksissa kontekstiin ja yhä sopivampaa kielenkäyttötilanteen mukaan, siitä tulee lisäksi enenevässä määrin yksilöllistä ja heterogeenista. Kielen erot korostuvat iän myötä, koska kielen piirteet, jotka myöhemmin opitaan, ovat juuri sellaisia, jotka ovat herkkiä erilaisille sosiaalisille ja kulttuurisille kokemuksille. Kieltä myös ruvetaan omaksumaan useammista lähteistä. Pienet lapset kuulevat puhuttua kieltä, mutta koululaiset myös lukevat kieltä. Kielen sopivuuden ja eroavuuden kehitykselle ovat siten sekä psykologinen että kulttuurinen näkökulma tärkeitä. Kulttuuriseen näkökulmaan liittyy ajatus tulemisesta osaksi lukutaistoista yhteiskuntaa. (Mts. 235-236.)

6-12-vuotiaiden kielenkehitystä voidaan tarkastella myös Piaget'n ikäryhmiin perustuvien kehitysvaiheiden mukaan. 6-12 ikävuoden aikana omaksutaan asteittain Piaget'n konkreettisten operaatioiden vaihe (Boyd & Bee 2006: 237). Se tarkoittaa sitä, että lapsi alkaa rakentaa skeemoja, jotka auttavat häntä ajattelemaan loogisesti todellisen maailman esineistä ja tapahtumista. Lapsi alkaa ottaa silloin huomioon useita muuttujia, ja hän ymmärtää että fyysiset ja mentaaliset teot voidaan tehdä myös molempiin suuntiin. Hän osaa myös tehdä yleistyksiä yksittäisistä kokemuksista ja erilaisia oletuksia. Lapsi alkaa olla hyvä käsittelemään asioita, joita voi nähdä ja manipuloida ja joita voi kuvitella näkevänsä ja manipuloivansa. Ideoiden tasolla tämä ei kuitenkaan ole vielä helppoa. (Mts. 236-237.)

Berman (2004) kuitenkin kritisoi Piaget'n teoriaa. Ikäryhmien heikkoutena on nimittäin se, että joitain piirteitä saattaa lapsen kehityksessä esiintyä jo ylemmiltä tasoilta, kun vielä toisten piirteiden mukaan ollaan alemmalla tasolla. Lisäksi osittainen tieto jää huomiotta. Samoin jää huomiotta kielen käyttö varioivissa tilanteissa. (Berman 2004:13.)

Berman jakaakin kielen kehittymisen kolmeen vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe on esikieliopillinen, joka on esineperustainen ja tilannesidonnainen. Toinen vaihe on kieliopillistumisen vaihe, jossa ollaan riippuvaisia rakenteesta ja sidottuja sääntöihin. Kolmannessa vaiheessa suuntaudutaan kontekstiin ja toimitaan diskurssien motivoimina. Tätä vaihetta Berman kutsuu konventionaalistumisen vaiheeksi. (Berman 2004: 13-16.)

Kohdekielentypologian kannalta kehitys tarkoittaa sitä, että ensin kielestä opitaan universaaleja asioita, sitten opitaan tietyn kielen keskeiset asiat ja vasta lopuksi opitaan spesifimpää tietoa. Sosiaalisten tekijöiden kannalta taas kehitys etenee niin, että alkuun keskitytään kommunikaatioon ja pragmaattisiin tekijöihin eli ollaan sidottuja kontekstiin. Myös kehityksen loppua leimaa sama kontekstisidonnaisuus, mutta silloin keskitytään kriittisesti kielen sopivuuteen eri käyttöyhteyksissä (rekisterit, modaalisuus, tyylit ym.). Näiden välissä on vaihe, jossa keskitytään kieliopilliseen tietoon. (Berman 2004: 31-32).

Tolchinsky (2004) puolestaan listaa ominaisuuksia, jotka viiden ikävuoden jälkeen kehittyvät. Ominaisuudet liittyvät vahvasti kirjoitettuun rekisteriin (mts. 245). Hänen mukaansa viiden ikävuoden jälkeen lapset osaavat erityisesti yhä paremmin sitoa ilmauksia toisiinsa. He oppivat mm. käyttämään anaforisia pronomineja. He osaavat myös yhä paremmin narratiivisia taitoja kuten esitellä hahmot, säilyttää heidät ja sitoa heidät aikaan ja paikkaan. Vanhemmat lapset luovat myös syntaktisesti vahvempia rakenteita ja hierarkkisemmin jäsenneltyjä tekstejä. Heillä on enemmän lauseita virkkeissä ja he yhdistelevät lauseita yhä useammilla eri tavoilla. (Mts. 237-238.)

Viiden ikävuoden jälkeen siirrytään myös konventioiden ulkopuolelle sekä sanastossa että tekstissä. Juuri myöhemmän kielen kehityksen vaiheessa myös kuvainnollinen kieli, kuten metaforat ja idiomit, tulevat mukaan kuvioon. Kuvainnollisuus vaatii monia taitoja kuten ymmärryksen, että sanalla voi olla useita merkityksiä, kyvyn luoda koherentti teksti ja ymmärryksen, että mitä sanotaan, ei mene aina yhteen sen kanssa, mitä tarkoitetaan. Ymmärtämisen ja tuottamisen välillä on kuitenkin suuri kuilu. Myös genrellä on merkitystä ymmärtämisen kannalta, mutta sen merkitys vähenee iän myötä. Vanhemmiten lapset siirtyvät myös kuvaamaan enemmän mahdollisia maailmoja kuin olemassa olevia tilanteita. Tähän liittyy modaalisuuden oppiminen. (Mts. 238-239, 241.)

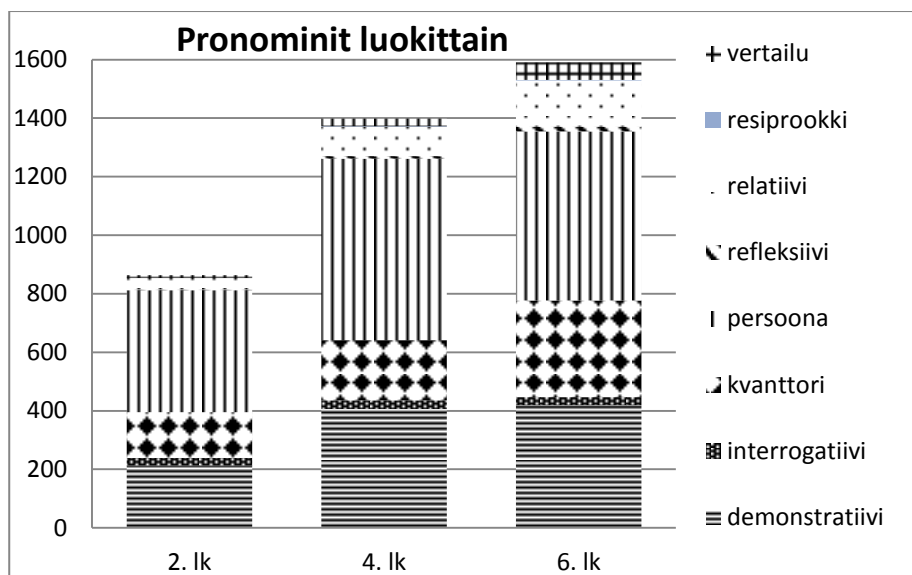
8-12-vuotiaat lapset siis kehittyvät kielellisesti monella eri saralla. Pronominutkimuksen kannalta kiinnostavaa on erityisesti tekstin sidosteisuus. Anaforiset pronominit lisäävät tätä sidosteisuutta ja toisaalta deiktisten pronominiin määrän pitäisi vähetä senkin perusteella, että merkitysten tukeutumisen kontekstiin pitäisi myös vähetä kielen kehityksen myöhemmässä vaiheessa. Kiinnostava ovat myös sopivan rekisterin hallinta. Koulukirjoituksissa tämä tarkoittaa muun muassa kirjakielisten ilmausten käyttöä puhekielisten sijaan. Myös sanaston kehittyminen kompleksisempaan ja harvinaisempaan suuntaan sekä variaation lisääntyminen kielellisessä ilmaisussa on pronominiinienkin tarkastelun kannalta yksi tärkeä näkökulma. Kielenkehitys ei kuitenkaan ole yksiviivaista, vaan jotkin alueet saatetaan oppia nopeammin kuin toiset. Lisäksi on vaikeaa selvittää, syitä näkyvän tuloksen takana, sillä kielen kehityksen taustalla vaikuttavat niin monet seikat kognitiivisesta kehityksestä kielelle altistumiseen asti. Yksi merkittävä asia koulukontekstissa on kuitenkin mielestäni juuri lukutaidon vaikutukset kirjoitettuun kieleen.

4. Kirjoitelmien pronominit

Tässä luvussa tarkastelen aineiston pronomineja kolmesta eri näkökulmasta: luokkien väliset erot pronominiin käytössä, tyttöjen ja poikien väliset erot sekä tekstin tason yhteys pronomineihin. Ensiksi teen yleiskuvaa siitä, kuinka paljon pronomineja on kullakin luokalla ja mistä alakategorioista ne ovat. Lisäksi pureudun tarkemmin siihen, mitä pronomineja alakategorioiden sisällä käytetään. Samalla tutkin aineistoa kvalitatiivisesti. Vertailen eri luokkien tekstejä toisiinsa. Tämän jälkeen tarkastelen tyttöjen ja poikien välisiä eroja yleisellä tasolla. Sitten paneudun pronominiin käyttöön yksilö tasolla ja vertailen tuloksia tekstien tasoluokitukseen: ei skeemaa, lista, skripti ja kertomus. Pysin edelleen tarkastelemaan tekstejä tyttö-poika-jaon kannalta. Viimeiseksi tarkastelen 4 esimerkkitekstiä jokaiselta luokalta pronominiin ja tekstin tason kannalta. Pysin pitämään kielen kehityksen näkökulman mukana läpi koko analyysiosion.

4.1 Pronominit luokittain

Pronomini määrä kasvaa 2. luokalta 6. luokalle. 2. luokalla pronomineja on yhteensä 863 kpl, 4. luokalla 1398 kpl ja 6. luokalla 1591 kpl. Määrä kasvaa enemmän 2. ja 4. luokan välillä kuin 4. ja 6. luokan välillä. Erityisesti persoonapronominiin ja demonstratiivipronominiin kasvu 4. ja 6. luokan välillä näyttäisi hidastuvan ellei jopa täysin pysähtyvän. (Ks. kaavio 1.)

Kaavio 1. Pronominit luokittain.

Kaaviosta 1 huomataan, että 4. ja 6. luokalla on sellaisia pronomineja, joita 2. luokalla ei ole lainkaan, nimittäin resiprookkipronomineja. Muuten jokaisella luokalla on pronomineja kaikista mahdollisista pronominiin alakategorioista.

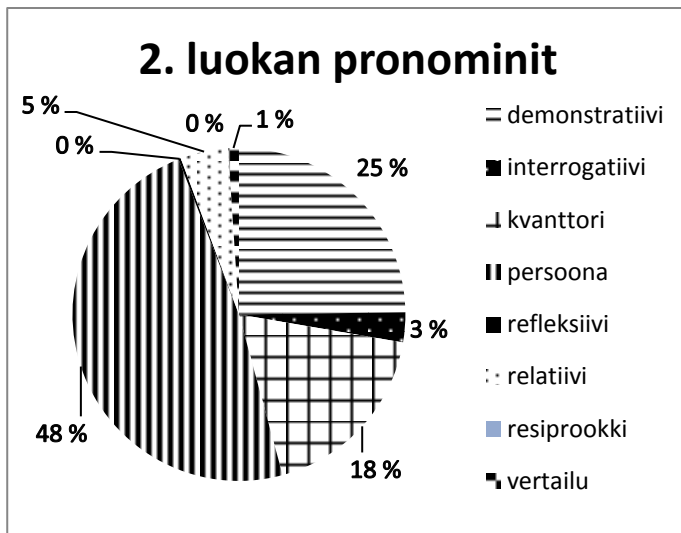
Persoonapronomineja on eniten, toiseksi eniten on demonstratiivipronomineja ja kolmanneksi kvanttoripronomineja. Myös relatiivipronomineja on vielä melko paljon. Muista kategorioista pronomineja on hyvin vähän kaikilla luokilla.

Kun verrataan pronominin määrän kasvua sanamäärän kasvuun, huomataan, että kehitys on hieman erilainen (ks. kaavio 2). Molempien määrä kyllä kasvaa koko ajan 2. luokalta 4. luokalle, mutta pronominin kasvu tuntuisi hitaammalta. 2. luokalla pronomineja on koko sanamäärästä 10, 8% (sanoja 7990). 4. luokalla prosenttiosuus on 9,8% (sanoja 14306) ja 6. luokalla 9% (sanoja 17577). Pronominien määrä ei siis kasva yhtä paljon vuosiluokalta toiselle kuin sanamäärän, vaan sen osuus koko sanamäärästä vähentyy hieman. Tämä voi johtua siitä, että suljettuna luokkana uusia pronomineja ei voi tulla oppilaiden käyttöön yhtä paljon kuin muissa sanaluokissa (vrt. Laine-Leinonen 2013). Toisaalta voisi myös ajatella, että pronomineissa määrä ei kerro kielen kehityksestä yhtä paljon kuin laatu.

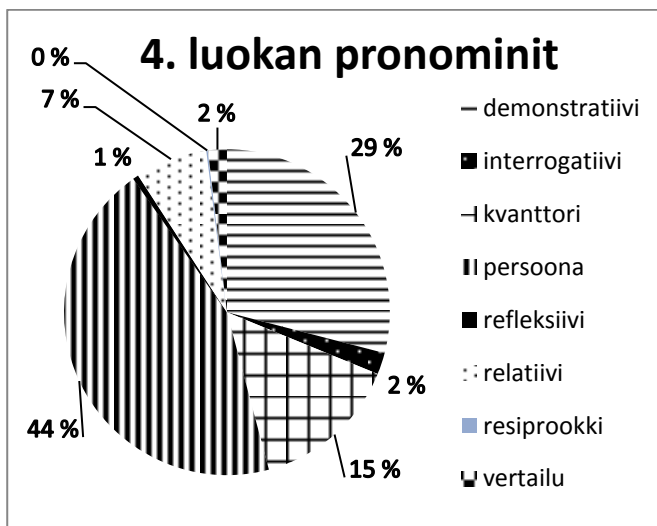
Kaavio 2. Sana- ja pronominimäärän kasvu luokittain

2. luokalla pronomineista lähes puolet on persoonapronomineja (ks. kaavio 3). Yksi neljäsosa on demonstratiivipronomineja ja yksi viides osa kvanttoripronomineja. Nämä kolme kategoriaa kattavat 2. luokan pronomineista lähes kaikki. Muita on vain 9 %.

Kaavio 3. Toisen luokan pronominit.

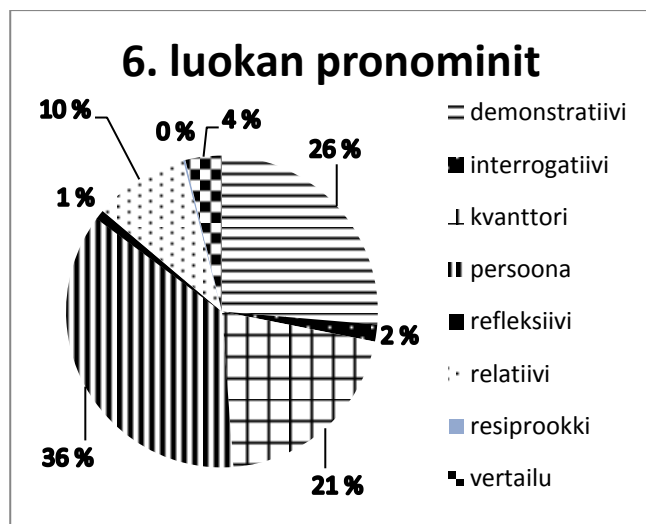
4. luokalla persoonapronominien osuus on hieman laskenut, ja demonstratiivipronominien määrä puolestaan kasvanut saman verran (ks. kaavio 4). Kvanttoripronominien osuus on hieman pienempi. Kolme suurinta kategoriaa eivät 4. luokalla vie enää aivan yhtä suurta osuutta koko pronominimäärästä kuin 2. luokalla. 12% on muita pronomineja. Muutokset prosenttiosuuksissa 2. ja 4. luokan välillä ovat kuitenkin varsin pieniä.

Kaavio 4. Neljännen luokan pronominit

6. luokalle tultaessa persoonapronominien osuus pronomineista on laskenut 4. luokkaan verrattuna jo hieman selvemmin ja ero 2. luokkaan on yli 10 prosenttiyksikköä (ks. kaavio 5). Demonstratiivipronominien osuus on hieman laskenut, mutta muutos ei ole suuri. Erityisesti 4. luokan ja 6. luokan välillä kvanttoripronominien osuus on kasvanut. Osuus on jopa hieman suurempi kuin 2.

luokalla. Relatiivipronominien osuus on 6. luokalla jälleen hieman kasvanut. Se on jopa kaksinkertaistanut osuutensa 2. luokkaan verrattuna. Kolme suurinta kategoriaa kattavatkin enää 83% koko pronominimäärästä, eli 17% on muita pronomineja.

Kaavio 5. Kuudennen luokan pronominit

Merkittävämmät muutokset luokilta toisille siirryttäessä ovat persoonapronominien osuuden pieneneminen ja muiden kuin 3 suurimman kategorian pronomien osuuden kasvu. Nämä muutokset kertovat, että pronomineja käytetään ylemmillä luokilla aiempaa monipuolisemmin. Lisäksi frekventit ja puhekielisessä kielessä useammin käytetyt persoonapronominit ovat vähentyneet. Persoonapronominit tuovat kirjoitetussa kielessä subjektina turhaa toisteisuutta, sillä tekijän näkee jo verbin taivutuksesta.

4.2 Pronominit alakategorioittain

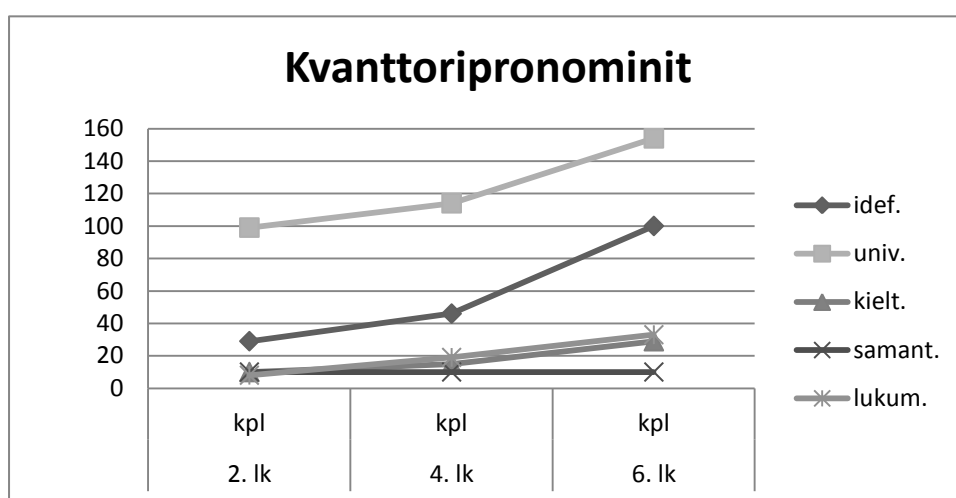
Seuraavaksi tarkastelen jokaista alakategoriaa tarkemmin, jotta pronomien laadullinen puoli pääsisi myös esille ja myös yksittäisten sanojen vaihtelu näkyisi. Aloitan käsittelyn kvanttoripronomineista, joka voidaan edelleen jakaa uusiin alakategorioihin. Sen jälkeen siirryn tarkastelemaan pienempiä pronominiryhmiä ja lopuksi käsittelen vielä määrällisesti suuria ryhmiä persoonapronomineja ja demonstratiivipronomineja.

4.2.1 Kvanttoripronominit

Kvanttoripronomineja tutkittavassa aineistossa on yhteensä 691 kpl. Ne muodostavat noin yhden viidesosan koko aineiston pronomineista. Kvanttoripronominien osuus muista pronomineista kasvaa hieman 2. luokalta 6. luokalle. (Ks. taulukko 1.)

Taulukko 1. Kvanttoripronominit

Kvanttori- pronominit	2. lk		4. lk		6. lk	
	kpl	%	kpl	%	kpl	%
idef.	29	3,3	46	5,3	100	6,3
univ.	99	11,5	114	13,2	154	9,7
kielt.	10	1,2	15	1,1	29	1,8
samant.	10	1,2	10	0,7	10	0,6
lukum.	8	0,9	19	1,4	33	2,1
kvant. Yht.	156	18,1	205	14,7	330	20,7
Pron. Yht.	863		1398		1591	

Kaavio 6. Kvanttoripronominit.

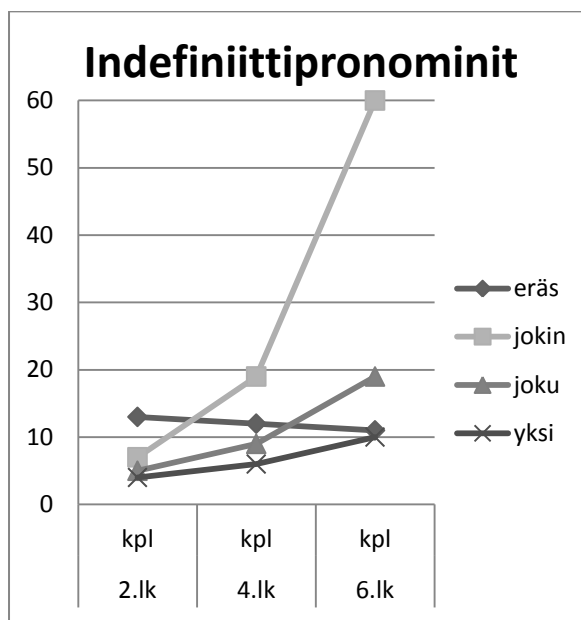
Universaalipronominit ovat jokaisella luokalla suurin kvanttoripronominien ryhmä. Seuraavaksi suurin ryhmä on indefiniittipronominit. Indefiniittipronominien määrän osuudet muista pronomineista kasvavat 2. luokalta 6. luokalle. Tasaisimmin kasvaa kuitenkin lukumääräpronominien ryhmä. 2. luokalta 4. luokalle kaikkien paitsi samantekevyyden pronominiinien määrät kasvavat, mutta osuus muista pronomineista on laskeva muissa paitsi lukumääräpronomineissa. Indefiniittipronominien osuus myös kasvaa hieman, mutta on hyvin lähellä 2. luokkalaisten lukua. 2. ja 6. luokan välillä on kuitenkin yleinen ilmiö se, että indefiniittipronominien osuudet muista pronomineista ovat kasvaneet 6. luokalla. Ainoastaan samantekevyyden pronominiinien ja universaalisten pronominiinien osuus pienenee. (Ks. kaavio 6.)

4.2.1.1 Indefiniittipronominit

2. luokalla indefiniittipronomineja aineistossa on yhteensä 29 kpl, 4. luokalla niitä on 46 kpl ja 6. luokalla niitä on 100 kpl. Määrä on nouseva, kuten se on myös suhteessa pronominien kokonaismäärään (ks. taulukko 2).

Taulukko 2. Indefiniittipronominit.

Indefiniitti-pronomininit	2.lk kpl	4.lk kpl	6.lk kpl
eräs	13	12	11
jokin	7	19	60
joku	5	9	19
yksi	4	6	10
indef. yht.	29	46	100
pron. yht.	863	1398	1591

Kaavio 7. Indefiniittipronominit.

Taulukosta näkyy, että *eräs*-sanana määrä vähenee vanhemmilla oppilailla. Muuten indefiniittipronominien trendinä on, että niiden määrä kasvaa siirryttäessä ylemmille luokille. Erityisesti *jokin*-sanana käyttö lisääntyy kuudennen ja neljännen luokan välissä. (Ks. kaavio 7.)

Eräs-pronominien suuri määrä 2. luokalla johtuu osin siitä, että oppilaat käyttävät tarinoissaan paljon ilmaisua *eräänä päivänä*. *Eräs*-sanoista lähes kaikki (11 kpl) esiintyvät fraasissa *eräänä päivänä* ja sen muunnelmissa (ks. esim. 8).

(8) *Olipa kerran sika. Se tykkäsi seikkailemisesta. Eräänä kauniina kesäpäivänä sen teki mieli lähteä merelle onkimaan.* (Kau2T9)

Kaksi muuta *eräs*-sanana esiintyvät myös hieman samassa tarkoituksessa ajanilmauksen kanssa (*eräänä iltana*, *eräänä sunnuntaina*).

Neljännellä luokalla *eräs*-pronominin käyttö muuttuu jo hieman fraasimaisuudesta pois päin. *Eräänä päivänä* esiintyy 4 kertaa, muun ajan määreen kanssa *erästä* käytetään 4 kertaa ja jonkin muun sanan kanssa se esiintyy 4 kertaa (ks. esim. 9 ja 10).

(9) ***Eräänä** kauniina kesäisenä aamuna luulin, että on koulua ja niin olikin, mutta ei aivan tavallinen koulupäivä.* (Kau4P135)

(10) *Myös äiti näyttää salaperäiseltä, kun kävelemme **erästä** ovea kohti ja menemme sisään huoneeseen.* (Maa4T88)

Kuudennella luokalla tilanne kääntyy jo niin päin, että *eräs* esiintyy useammin jonkin muun sanan kanssa kuin ajanilmauksen kanssa. *Päivänä*-sanon kanssa *eräs* on 3 kertaa, muun ajanmäärän kanssa 2 kertaa ja jonkin muun sanan kanssa 6 kertaa (ks. esim. 11).

(11) *Halusin mennä lempirotuni kehälle ja näinkin siellä monta kaunista koiraa. Myös **eräs** nettituttavani oli siellä.* (Kau6T33)

Vaikka siis 2. luokkalaiset käyttävät määrällisesti *eräs*-pronominia eniten, laadullisesti 6. luokkalaiset käyttävät sitä monipuolisimmin. Myös tämän indefiniittipronominin kohdalla siis voi nähdä kielen kehittymisen.

Indefiniittipronomini *yksi* esiintyy vain 4 kertaa 2. luokalla. Kolmessa tapauksessa sitä on käytetty myös *päivä*-sanon kanssa kuten pronominia *eräs*, mutta kolmannessa kuvataan, että kyse ei ole tietystä isosta paketista. Tässä tapauksessa pronominin voisi tulkita myös numeraaliksi (ks. esim. 12 ja 13).

(12) ***Yhtenä** päivänä tapahtui jotain kivaa.* (Taa2T72)

(13) *Sain 5 isoa pakettia ja 15 pientä pakettia. Kun avasin **yhden** ison paketin, niin sieltä sain tietenkin vAATTEITA.* (Maa2T83)

Neljännellä luokalla sanon *päivä* kanssa pronominia *yksi* on käytetty vain kaksi kertaa. Muuten se esiintyy jonkin muun sanan kanssa. Kuitenkin se on melkein aina tällaisissa tapauksissa tulkittavissa sekä numeraaliksi että indefiniittipronominiksi (ks. esim. 14).

(14) *Se seurasi kaikkialle minne menimme. Mutta kissassa oli **yksi** huono puoli kun se pissi lattialle.* (Maa4P165)

Sen sijaan kuudennella luokalla löytyy useita tapauksia, joissa *yksi* sana on selvästi indefiniittinen muidenkin kuin ajanilmausten kanssa (ks. esim. 15 ja 16).

(15) *Astun junasta pois Helsingin **yhdellä** rautatieasemalla.* (Taa6T40)

(16) *Meillä oli hauskaa, kunnes **yksi** Sihtiheikki tuli paikalle riehumaan haulikko kainalossa.* (Maa6T69)

Kuten 4. luokalla myös 6. luokalla *yksi* sana esiintyy selvästi useammin jonkin muun kuin *päivä*-san kanssa (7 kertaa).

Pronominista *yksi* näkyy vastaava laadullinen kehitys kuin *eräs*-sanassakin. Lisäksi *yksi* alkaa käyttäytyä yhä selkeämmin indefiniittipronominin funktiossa, mikä osoittaa selvästi kielen kehittymistä. Indefiniittipronomininit ovat muutenkin selvästi pronomineista sellainen ryhmä, jota aletaan käyttää vasta kielen myöhemmässä kehitysvaiheessa ja niihin alkaa samalla tulla tarkkuutta

Joku on yleensä ihmisviitteinen, kun se on itsenäinen ja subjektin tai objektin asemassa. *Jokin* puolestaan viittaa johonkin muuhun tässä asemassa. Muuten viittauskohteet saattavat vaihdella (Ikola 1991: 50). Toisella luokalla *joku*-pronomineista vain 1 kpl on ihmisviitteinen ja 1 kpl viittaa lemmikkiin (ks. esim. 17).

(17) *Silloinkun avasin oven tunsin jaloissani, että **joku** nuolee niitä. Silloinkun katsoin alaspäin näin, että sehän on kummisetänikoira.* (Kau2T34)

Muuten *joku* viittaa aina muihin kuin ihmisiin. *Jokin* esiintyi kuitenkin myös tässä tehtävässä. (Ks. esim. 18 ja 19.)

(18) ***jotkut** oli pelottavia laitteita **jotkut** oli hauskoja laitteta* (Kau2P139)

(19) *Toivoin että **jokin** niistä toteutuisi. Mutta pitkään aikaan ei toivomukset toteutuneet.* (Kau2P132)

Neljännellä luokalla *joku* viittaa ihmisiin kaksi kertaa, mikä on suhteellisesti vähemmän kuin 2. luokalla, mutta toisaalta se ei esiintynyt yhtä usein itsenäisenä kuin 2. luokalla ja *jokin*-pronominin käyttö tässä yhteydessä on kasvanut huomattavasti (ks. esim. 20).

(20) *Sitten kun olisimme perillä niin menisimme **johonkin** hienoon hotelliin, joka olisi laadukasta ja jossa olisi hyvä henkilökunta ja nopea palvelu.* (Taa4P145)

Kuudennella ihmisviitteisiä *joku*-pronomineista on 9 kpl. *Joku*-pronominin vaikeampia taivutusmuotoja myös esiintyy ensimmäistä kertaa (ks. esim. 21). *Jokin*-pronominia myös käytetään huomattavasti enemmän kuin aiemmin.

(21) *Lopuksi sitten menisimme joukolla yökylään jollekulle.* (Kau6T24)

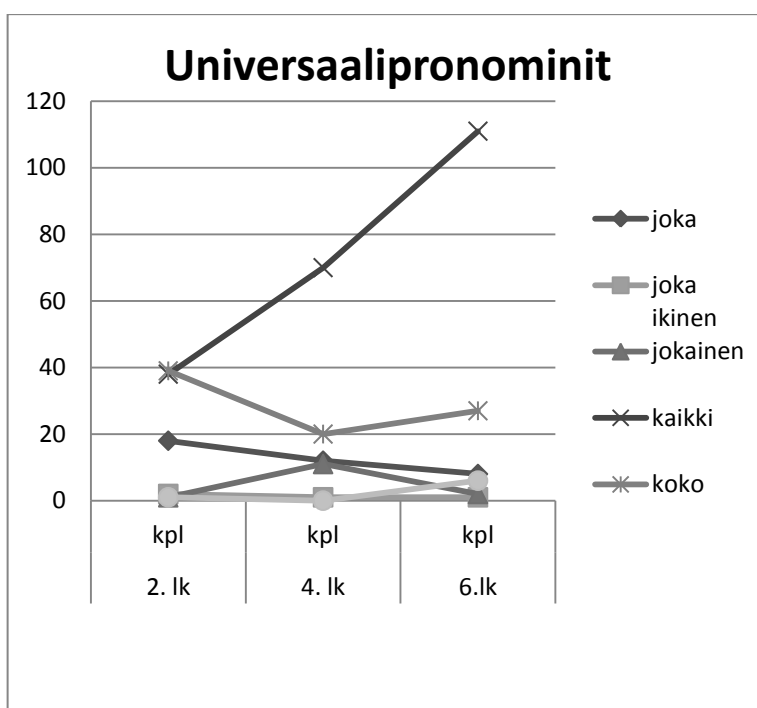
Myös *joku* ja *jokin* –pronomineissa esiintyy siis pientä laadullista käytön tarkentumista määrän kasvun lisäksi. Erityisesti *jokin*-sanon lisääntyminen 6. luokalla kertoo siitä, että myös vaikeammat taivutusmuodot alkavat olla oppilailla hallussa. *Joku*-sanon taivutusparadigma on huomattavasti helpompi. Toisaalta *jokin*-sanon lisääntyminen voi kertoa näkökulman laajentumisesta ihmisistä muihin asioihin.

4.2.1.2 Universaalipronominit

Universaalipronomineja on 2. luokalla 99 eli 11% koko pronominimäärästä. 4. luokalla niitä on 114 eli 8% ja 6. luokalla 154 eli 10%. Universaalipronomineja 2. luokalla on siis muita luokkia enemmän suhteessa koko sanamäärään. 4. luokalta kuudennelle luokalle niiden määrä kuitenkin taas hieman kasvaa. (Ks. taulukko 3.)

Taulukko 3. Universaalipronominit

Universaali-pronominit	2. lk kpl	4. lk kpl	6.lk kpl
joka	18	12	8
joka ikinen	2	1	1
jokainen	1	11	2
kaikki	38	70	111
koko	39	20	27
molemmat	1	0	6
univ. yht.	99	114	154
pron. yht.	863	1398	1591

Kaavio 8. Universaalipronominit

Joka ja *joka ikinen* laskevat määriltään siirryttäessä ylemmille luokille. Sen sijaan *jokainen* on harvinainen sana 2. ja 6. luokalla, mutta 4. luokalla sitä käytetään jonkin verran. *Kaikki*-sana on ainoa, jonka määrä kasvaa tasaisesti ylemmille luokille siirryttäessä. (Ks. taulukko 3 ja kaavio 8.)

Pronominin *joka* suuri määrä näyttäisi johtuvan 2.-luokkalaisten suosimasta fraasista *joka päivä*. Tämä esiintyy aineistossa 14 kertaa eli useimmiten *joka*-pronomini on käytetty juuri tässä yhteydessä (ks. esim. 22).

(22) *Unelmieni päivä toivon että saan naapuriin kavereita tai **joka päivä** olisi syntymäpäiväni tai kristian ei kiusaisienää tai joulu olisi ainainen.* (Kau2P132)

Sen sijaan 4. luokalla vastaava määrä on enää 4 kpl ja 6. luokalla 3. *Joka* yleistyy ylemmillä luokilla siis muissa yhteyksissä kuin *päivä*-sanana kanssa (ks. esim. 23).

(23) *Troika oli siitä kiva kun se pyöri **joka** suuntaan.* (Ta4P142)

Tästä näkyy selvästi, että vaikka määrällisesti pronominia *joka* käytetään eniten 2. luokalla, sitä käytetään kuitenkin monipuolisimmin 4. ja 6. luokalla. Toisaalta pronominin käyttö näyttäisi jossain määrin menettävän tarpeellisuuttaan ylemmille luokille siirryttäessä.

Sanaa *jokainen* on käyttänyt 2. luokalla vain yksi oppilas, joka käyttää muutenkin paljon universaalipronomineja (ks. esim. 24).

(24) *Kaiki olisi ilmasta. Mä osaisin **jokaista kieltä**. Minä en kuolisi ikinä.* (Maa2P205)

Myös 6. luokalla on vain kaksi esimerkkiä *jokaisen* käytöstä (ks. esim. 25).

(25) *Melkein **jokaisessa kaupassa** olen 1000000 asiakas tai jotenkin saan alennuksia kaikista vaatteista, meikeistä, kengistä tai mistä vaan.* (Kau6T26)

Neljännellä sen sijaan sanaa on käytetty useammin, sitä on käyttänyt 7 oppilasta useissa eri yhteyksissä. Ilmeisesti *joka*-sana on tutumpi 2. luokkalaisille kuin *jokainen*, jolloin sitä aletaan käyttää vasta 4. luokalla. Toisaalta taas 6. luokalla, kuten sanan *joka*, *jokainen* menettää tarpeellisuuttaan.

Pronominin *koko* suhteellinen määrä vähenee myös ylemmille luokille siirryttäessä, vaikka sen määrä onkin hitusen verran suurempi 6. luokalla kuin 4. luokalla. Toisella luokalla jälleen *koko* esiintyy yhdessä *päivä*-sanana kanssa 24 kertaa (kattaen 62% kaikista esiintymistä). (Ks. esim. 26.)

(26) *sitten menisin kavereille ja hupialkaisi ja lekittäisi **koko päivä**.* (Kau2P150)

4. luokalla vastaava luku on 7 (35%) ja 6. luokalla 9 (33%).

Poikkeuksena edellisiin pronomini *kaikki* lisääntyy ylemmille luokille mentäessä. Myös sen taivutusmuotoja käytetään monipuolisemmin ja sitä käytetään myös erilaisissa rakenteissa. 2. luokalla *kaikki* esiintyy tyypillisesti yksin tai substantiivin edessä (ks. esim. 27).

(27) *Mutta kun hän avasi kotioven niin siellä odottivat **kaikki** hänen kaverinsa ja äiti ja isä.* (Kau2T15)

Neljännellä ja kuudennella luokalla pronomini esiintyy useammin myös adjektiivin kanssa ja relatiivilauseetta ennen (ks. esim. 28 ja 29).

(28) ***kaikkein** paras oli se kun toivoin pääseväni ulkoavaruuteen niin yht äkkiä meidän pihaan ilmestyi alus, joka vei minut ulkoavaruuteen.* (Kau4P98)

(29) *Kun lahdimme kotia kerroime **käiken** mitä oli tapahtunut laivalla.* (Taa6T62)

Sanaa *molemmat* taas alkaa esiintyä oikeastaan vasta 6. luokalla (ks. esim. 30). Sitä enne sitä on käytetty vain yhden kerran 2. luokalla ja siinäkin on hieman epäselvää onko viittauksessa kyse äidistä ja tyttärestä (ks. esim. 31).

(30) *sen jälkeen tapaisin vielä **molempien** joukkueiden parhaat pelaajat, joilta saisin heidän pelipaitansa nimmareilla.* (Kau6P93)

(31) *Tyttö meni pihalle ja Äiti pysäytti ja **molemmat** meni pihalle ja talli.* (Kau2T35)

Molemmat on siis pronominit, joka opitaan käyttämään vasta melko myöhään.

Universaalipronominit voidaan siis oikeastaan jakaa kahtia sen perusteella, miten ne käyttäytyvät. Sanat *kaikki* ja *molemmat* kasvavat määriltään ylemmille luokille siirryttäessä. Niiden käyttö myös monipuolistuu. Sen sijaan *joka* ja *jokainen* vähenevät määriltään mentäessä 6. luokalle. Toisaalta niiden käyttö on sidoksissa sanaan *päivä* 2. luokalla ja vielä hieman 4. luokallakin, mikä selittää osin muutoksen. Voisi myös olettaa, että jossain määrin *joka* ja *jokaisen* käytöstä siirrytään sanan *kaikki* käyttöön, koska merkitykseltään ne ovat kuitenkin melko samanlaiset. (Ks. esim. 32 ja 33.)

(32) *Äiti ja isä menivät kokeilemaan **jokaista** poreallasta.* (Kau4T31)

Vrt. *Äiti ja isä menivät kokeilemaan **kaikkia** porealtaita.*

(33) *Ja menisin **kaikkiin** laitteisiin.* (Taa6P136)

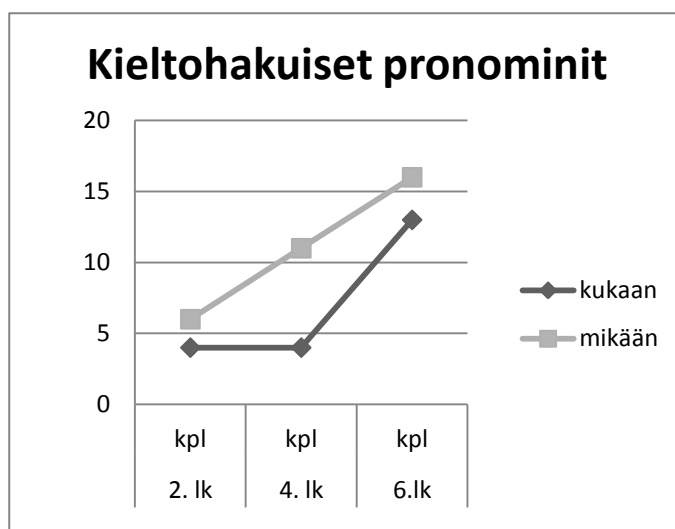
Vrt. *Ja menisin jokaiseen laitteeseen.*

4.2.1.3 Kieltohakuiset pronominit

Kieltohakuisia pronomineja ei ole millään luokalla käytössä kovin merkittävää määrää, mutta kuitenkin jonkinlainen nousu niiden määrässä on havaittavissa 6. luokalla myös koko pronominimäärään suhteutettuna. (Ks. taulukko 4.)

Taulukko 4. Kieltohakuiset pronominit.

Kieltohakuiset pronominit	2. lk kpl	4. lk kpl	6.lk kpl
kukaan	4	4	13
mikään	6	11	16
kielt. yht.	10	14	29
pron. yht.	863	1398	1591

Kaavio 9. Kieltohakuiset pronominit.

Taulukosta 4 näkyy, että 2. luokalla *kukaan* ja *mitään* pronominit ovat määriltään suurin piirtein samanlaiset, vaikka *mikään* esiintyykin pari kertaa useammin. 4. luokalla *kukaan* on huomattavasti vähäisempi *mikään* pronominiin verrattuna, kun taas 6. luokalla määrät ovat jälleen melko lähellä toisiaan. *Mikään*-pronomin määrä kasvaa melko tasaisesti ylemmille luokille tultaessa. (Ks. kaavio 9)

2. luokalla on jopa käytetty molempia kieltohakuisia pronomineja monipuolisemmin kuin 4. luokalla. 4. luokalla on käytetty ainoastaan muotoja *mitään* (10 kpl), *kukaan* (3 kpl), *keitään* ja *mikään* (ks. esim. 34).

(34) *Ja sitten lähtisin kavereille eikä minulle sanottaisi **mitään** aikaa.* (Kau4T36)

2. luokalla sitä vastoi muotoja on enemmän: *mitään* (3 kpl), *mikään* (2 kpl), *kukaan* (2 kpl), *mistään*, *ketään*, *kenellekään* (ks. esim. 35). Myös 6. luokalla pronominia on käytetty monipuolisesti (ks. esim. 36).

(35) *Museossa ei ollut **ketään**, koska museo oli kiinni.* (Kau2T41)

(36) ***Mistään** ei kuuluisi autojen melua eikä koirien ikuista räksytystä vain taivaallinen ihana rauha.* (Maa6T71)

Vaikuttaisi siis siltä, että kieltohakuiset pronominit ovat 4. luokalla vielä hieman vakiintumaton ryhmä pronomineja. Määrät ovat melko pieniä koko ryhmässä, joten ne ovat myös alttiimpia sattuman vaikutukselle. Kuitenkin luvuista voisi päätellä, että vasta 6. luokalla kieltohakuisten pronominiin käyttö opitaan paremmin, mikä kertoo myös uusien ilmaisutapojen yleistymisestä ja kyvystä muuttaa näkökulmaa. Myönteiset kvanttoripronominit ovat kielteisiä huomattavasti tyypillisempiä, mikä kertoo, että on tavallisempaa tarkastella asiaa myönteisestä näkökulmasta. Monen asian voi kuitenkin nähdä molemmista suunnista ja kirjoittaja voi valita kumman ilmaisutavan tekstiinsä tuo. Esimerkissä 37 kerrotaan sama asia jopa molemmilta kanteilta.

(37) *Kukaan ei ole vihainen tai ärsyyntynyt vaan kaikilla on hyvä mieli.* (Kau6T1)

4.2.1.4 Samantekevyyden pronominit

Samantekevyyden pronomineja löytyy aineistosta vielä vähemmän kuin kieltohakuisia pronomineja (ks. taulukko 5). Niitä on kaikilla luokilla yhtä monta, joten jossain määrin niiden suhteellinen osuus kaikista pronomineista laskee ylemmille luokille siirryttäessä. Kaikilla luokilla samantekevyyden pronominiin toisena osana on *mikä*-pronomini (*mikä tahansa, mikä vaan, mikä vain, vaikka mikä*). (Ks. esim. 38, 39 ja 40.)

(38) *Saisin ostaa **mitä tahansa** vaikka levyjä.* (Taa2T74)

(39) *Haluaisin saada syödä **mitä vaan** aamiaiseksi.* (Kau2P145)

(40) *Kun kerran Emmakin on saanut rannekellon ja **vaikka mitä** kivaa.* (Kau2T15)

Taulukko 5. Samantekevyyden pronominit

Samantekevyyden pronominit	2. lk kpl	4. lk kpl	6.lk kpl
tahansa	1	3	1
vaan	1	1	2
vain	0	0	1
vaikka	8	6	6
samant. yht.	10	10	10
pron. yht.	863	1398	1591

Mikä vain –ilmaus esiintyy ainoastaan 6. luokalla (ks. esim. 41).

- (41) *Unelmieni päivä on, jos heräisin pilvien päältä ja voisin muotoilla **mitä vain**.*
(Kau6T18)

Eräissä tapauksissa *vaan*-sanaa käytetään puhekielessä, kun kirjakielessä kuuluisi olla sana *vain*. Siksi on ymmärrettävää, että sävyllään hieman kirjakielisempi *vain* ilmestyy *vaan* rinnalle myöhemmin. Kirjakielen rekisteriä ollaan vasta oppimassa. Kuudennellakin *vaan* esiintyy kuitenkin kaksi kertaa (ks. esim. 42 ja 43).

- (42) *Nyt kun on rahaa voi ostaa lähes **mitä vaan**.* (Taa6P123)

- (43) (--) *saan alennuksia kaikista vaatteista, meikieistä, kengistä tai **mistä vaan**.*
(Kau6T26)

Kaikilla luokilla yleisin samantekevyyden pronomini näyttäisi olevan *vaikka mikä*. Erot kuitenkin hieman tasoittuvat siirryttäessä ylemmille luokille. Tyypillisimmillään pronomini on muodossa *vaikka mitä* ja se seuraa luetteloa (ks. esim. 44).

- (44) *Haluaisin viettää päivän vaikka Thaimaassa jossakin hienossa hotellissa ja minä kävisin uimassa ja ottaisin aurinkoa ja tekisin hiekkalinnan ja leikkisin ja tekisin **vaikka mitä**.* (Taa4T52)

Välillä tuntuu, että ilmausta käytetään myös silloin, kun ei jakseta keksiä tarkemmin tai ei tiedetä, mitä kirjoitetaan (ks. esim. 45).

- (45) *Mä Sain Joululahjaksi BOBByn ja **vaikka mitä**.* (Maa2T80)

Siksi tuntuukin ihan luontevalta, että *vaikka mikä* – ilmausta ei käytetä enää niin paljon ylemmillä luokilla. Myös luettelomaisuus vähenee teksteissä 6. luokalla, jolloin lopussa ei ole enää tarvetta lisätä ”ja vaikka mitä”.

4.2.1.5 Lukumääräpronominit

Lukumäärä pronomineja esiintyy jokaisella luokka-asteella jonkin verran (ks. esim. 46-48).

- (46) *Kaikki alkoi siitä kuin olin ratsastanut **muutamia** vuosia.* (Kau2T40)

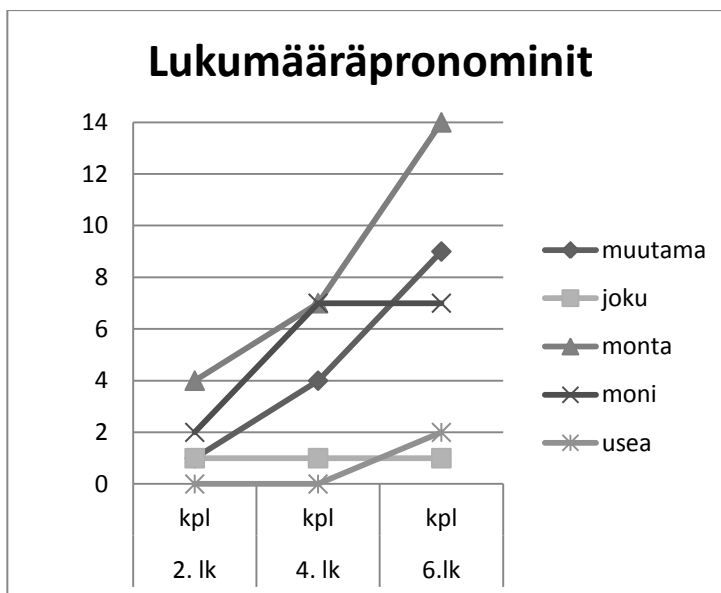
- (47) *Siellä oli myös **monta** muuta allasta ja hurjaa liukumäkeä.* (Kau4T31)

(48) Näin siellä **monia** kuuluisia ihmisiä, jotka olivat todella rikkaita. (Taa6P132)

Lukumääräpronominissa näyttäisi olevan jälleen nouseva linja kohti ylempiä luokkia. (Ks. taulukko 6 ja kaavio 10.)

Taulukko 6. Lukumääräpronomininit.

Lukumäärä- pronomininit	2. lk kpl	4. lk kpl	6.lk kpl
muutama	1	4	9
joku	1	1	1
monta	4	7	14
moni	2	7	7
usea	0	0	2
lukum. Yht.	8	19	33
pron. Yht.	863	1398	1591

Kaavio 10. Lukumääräpronomininit.

Erityisesti sanojen *muutama*, *monta* ja *moni* -sanojen käyttö lisääntyy ylemmillä luokilla. Ne ovat muutenkin suosituimmat lukumääräpronomininit (ks. kaavio 10).

Usea esiintyy vain 6. luokalla, toisin silloinkin vain kaksi kertaa (ks. esim. 49 ja 50).

(49) Mitätöntä, ikäänkuin *potilas*, joka nukkui **useita** päiviä *putkeen*, jaksaisi leikkiä *pehmoleluilla*. (Kau6T22)

(50) Sitten seuraa **useapi** tunti kuunnellen *kornbändin* keikkaa *luonnollisesti* *eturivistä*. (Kau6P95)

Joku-pronominista on välillä vaikea aineistossa päätellä, onko sitä käytetty indefiniittisesti vai lukumäärää ilmaisemassa (ks. esim. 51 ja 52). Taulukkoon 6 on laskettu vain selvät tapaukset.

(51) *Lähdemme* **jonkun** ajan *kuluttua*. (Kau2P146)

(52) **Jotkut** ihmiset *pyytävät* *niiltä* *nimmareita*. (Taa6T40)

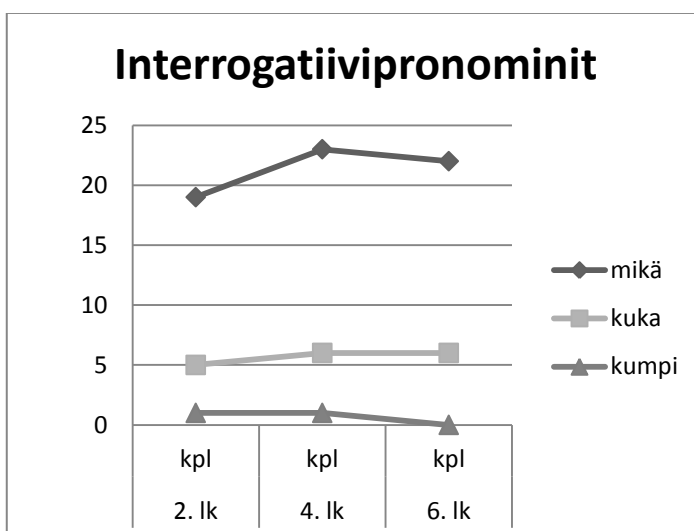
Esimerkin 51 lauseessa kyse on selvästi ajan määrästä, mutta esimerkissä 52 tulkintamahdollisuuksia on kaksi. Voidaan ajatella, että ihmisiä, jotka pyytävät nimmareita on muutamia tai sitten ihmiset ovat vain tuntemattomia, eikä määrään oteta kantaa. Todennäköisempi vaihtoehto on jälkimmäinen kontekstin perusteella.

4.2.2 Interrogatiivipronominit

Interrogatiivipronominien määrä näyttäisi pysyttelevän melko samana luokalta toiselle. Kuitenkin suhteessa pronominien kokonaismäärään tai sanamäärän niiden osuus laskee. Interrogatiivipronominien yhteisosuus vähenee ja lisäksi jokaisen pronominin osuus vähenee luokalta seuraaville siirryttäessä. (Ks. taulukko 7 ja kaavio 11.)

Taulukko 7. Interrogatiivipronominit.

Interrogatiivi- pronominit	2. lk kpl	4. lk kpl	6. lk kpl
mikä	19	23	22
kuka	5	6	6
kumpi	1	1	0
lukum. yht.	25	30	28
pron. yht.	863	1398	1591

Kaavio 11. Interrogatiivipronominit.

Interrogatiivipronomineista kaikilla luokilla löytyy *mikä*- ja *kuka*-pronominit. Suositumpi näistä kahdesta on selvästi *mikä*. *Kumpi* esiintyy vain 2. ja 4. luokalla ja niilläkin esiintymiä on vain yksi (ks. esim. 53 ja 54).

(53) Minnulla on isosisko jonka nimi on Siru. Kun pääsemme isän luokse tulee vähän kinaa **kumpi**pitää veetiä ensin. (Kau2T11)

(54) Odotin malttamattomana soittoa että tietäisin **kumpi** tulee. Viimein soitettiin ja kerrottiin että se oli tyttö. (Kau4T2)

Toisella luokalla *kuka*-pronomineista vain yksi esiintyy taivutetussa muodossa *kenestä*. Neljännellä luokalla puolet *kuka*-pronomineista on taivutettu (*kenet, ketkä, ketä*). Kuudennella luokalla puolestaan kaksi on taivutetussa muodossa (*kenen*) ja yhdessä on liite (*kukahen*). Tämä viittaisi siihen, että interrogatiivipronomineja aletaan kuitenkin käyttää monipuolisemmin, vaikka niiden määrä suhteellisesti väheneekin.

Mikä-pronominin suosituin muoto 2. luokalla on *missä* (8 esiintymää) ja *mitä* (7 esiintymää). Neljännellä luokalla suosituin on *mitä* (13 esiintymää), *missä* esiintyy vain kerran. Vastaavasti 6. luokalla suosituin on *mitä* (14 esiintymää) ja *missä* esiintyy 3 kertaa. Näyttäisikin siltä, että paikallissijat menettävät käyttöönsä *mikä*-pronominin yhteydessä noustaessa ylemmille luokille. Tämä viittaisi siirtymistä konkreettisista paikanilmauksista abstraktimpiin kielipillisiin sijoihin. 2. luokalla paikallissijoja on 60% (9 kpl), 4. luokalla 13% (3 kpl) ja 6. luokalla 18% (4 kpl) *mikä*-pronomien sijamuodoista.

Merkittävä ero interrogatiivipronomineissa liittyy kuitenkin niiden käyttöön. 2. luokalla interrogatiivipronomineja käytetään pääasiassa suorissa lainoissa puheenvuoroista. Interrogatiivipronomineista 86% (16 kpl) esiintyy juuri puheenvuoroissa (ks. esim. 55 ja 56).

(55) *Minä hätkähdin ja sano: ”**Mikä** se oli?”* (Kau2T32)

(56) *Hänellä ei ollut tekemistä. ”Äiti **mitä** minä tekisin?” Jukka kysyi.* (Kau2P131)

4. luokalla enää 27% (8 kpl) interrogatiivipronomineista esiintyy puheenvuoroissa ja 6. luokalla vastaava luku on 14% (4 kpl). Tämä ero selittää osittain, miksi 2. luokalla on niin paljon enemmän interrogatiivipronomineja kuin 6. luokalla. Koulukorpuksessa muutenkin siirrytään iän myötä käyttämään suoran lainan sijaan enemmän epäsuoria lainoja. Suoran lainan korkea määrä on osoitus kehittymättömien tekstistrategioiden käytöstä (Pajunen 2012: 23-24).

4.2.3 Refleksiivipronomini

Refleksiivipronomineja ei ole aineistossa kovin monta. Niiden määrä kuitenkin kasvaa selvästi ylemmille luokille mentäessä. (Ks. taulukko 8.)

Taulukko 8. Refleksiivipronomini

Refleksiivi pronomini	2. lk kpl	4. lk kpl	6. lk kpl
itse	2	8	16
Pron. yht.	863	1398	1591

Toisella luokalla refleksiivipronomini esiintyy vain kaksi kertaa. Nämä molemmat kerrat sitä käyttää sama oppilas samassa rakenteessa (ks. esim. 57).

(57) *Minä tunsin itseni jossain pilvien päällä. Minä tunsin **itseni** niin väsyneeks että nukahdin taas.* (Kau2T50)

Neljännellä luokalla refleksiivipronominia käytetään erilaisissa yhteyksissä (ks. esim. 58 ja 59).

(58) *Olimme syöneet **itsemme** täyteen ja menimme hotellille nukkumaan.* (Taa4T45)

(59) *Kun uimme **itsemme** jääkylmäksi, me menimme saunaan.* (Kau4P130)

Kuudennella luokalla puolestaan on nähtävissä selvästi, että suosituimmat yhteydet refleksiivipronominin käyttöön ovat itsensä laittaminen kuntoon ja jonkin ostaminen itselle (ks. esim. 60 ja 61).

(60) *Syötyäni ja avattuani lahjan meikkaan ja laitan **itseni**.* (Kau6T4)

(61) *Myös ostaisin **itselleni** hirveästi koiria, kissoja ja tietenkin marsuja. Ostaisin itselleni Norjasta ja Suomesta Isot talot, joihin kuuluu ainakin kaksi uimaallasta.* (Taa6T36)

Neljännellä luokalla refleksiivipronomini liittyy useimmiten ensimmäiseen persoonaan (*itseni* 4 kpl, *itsemme* 3 kpl). Vain yhden kerran se liittyy kolmanteen persoonaan (*itsensä* 1 kpl). Puolet refleksiivipronomineista on nominatiivimuodossa (4 kpl) ja toinen puoli on allatiivimuodossa (4 kpl).

Kuudennella luokalla refleksiivipronomini liittyy myös useimmiten ensimmäiseen persoonaan ja nimenomaan yksikkömuotoon (*itseni* 14 kpl). Kolmanteen persoonaan se liittyy kaksi kertaa (*itsensä* 2 kpl). Taivutusmuodoista suosituin on allatiivi (11 kpl), mikä selittyy varmasti pitkälti refleksiivipronominin esiintymisestä ostaa-verbin kanssa (*ostan itselleni*). Muita esiintyviä muotoja ovat nominatiivi (3 kpl) ja elatiivi (1 kpl).

Refleksiivipronomininit näyttäisivät siis tulevan teksteihin kunnolla vasta toisen ja neljännen luokan välissä. Suuria eroja ei kuitenkaan ole enää havaittavissa neljännen ja kuudennen luokan oppilaiden käyttämien refleksiivipronominien välillä. Ainoastaan käyttökonteksti hieman poikkeaa ja tuo mukanaan myös muodollisia eroja.

4.2.4 Resiprookkipronomini

Resiprookkipronominia ei juuri esiinny aineistossa. Toisella luokalla se ei esiinny kertaakaan, ja sekä neljännellä että kuudennella luokalla se esiintyy vain kaksi kertaa (ks. esim. 62-65).

(62) *Siellä on pimeää ja karmivaa, mutta rohkaisemme **toisiamme**.* (Kau4T19)

(63) *Minun toinen haaveeni on olla kotona rauhassa, kuunnella musiikkia ja ettei sisarukseni enää kiusaisi **toisiaan**.* (Maa4T73)

(64) *Halaamme **toisiamme** ja hypimme innokkaana.* (Kau6T4)

(65) *Kabiinien sisällä on **toinen toistaan** hienommin maalattuja miniatyyreja.* (Kau6P99)

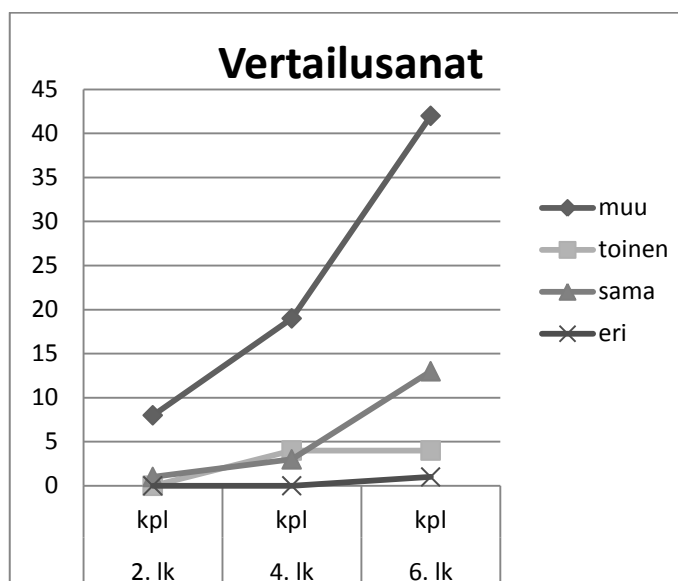
Huomion arvoinen on viimeinen esimerkki, jossa on ainoana sanaliitto *toinen toinen*, sillä muissa esiintymissä on monikkomuotoinen resiprookkipronomini. Resiprookkipronominin esiintyminen vain 4. ja 6. luokalla osoittaa, että harvinaisemmat ilmaukset ilmestyvät lasten kieleen frekventtejä myöhemmin.

4.2.5 Vertailusanat

Vertailusanojen eli *kuin*-rakenteen kanssa esiintyvien *muu*, *toinen*, *eri* ja *sama* –pronominien määrä kasvaa ylemmille luokille siirryttäessä. Tämä kehitys johtuu pääasiassa siitä, että erityisesti *muu*- ja *sama*-pronominien määrä kasvaa. Varsinkin 6. luokan ja 4. luokan välissä tapahtuu muutos näiden kahden pronominin määrän kasvussa. (Ks. taulukko 9 ja kaavio 12.)

Taulukko 9. Vertailusanat.

Vertailu- sanat	2. lk kpl	4. lk kpl	6. lk kpl
muu	8	19	42
toinen	0	4	4
sama	1	3	13
eri	0	0	1
Vert. yht.	9	26	60
Pron. yht.	863	1398	1591

Kaavio 12. Vertailusanat.

Muu esiintyy vain 8 kertaa 2. luokalla ja 6. luokalla sitä on jo käytetty 42 kertaa. Muutos näkyy myös osuudessa koko pronomininäärässä. *Sama* puolestaan esiintyy 2. luokalla vain kerran (ks. esim. 66).

(66) *Unelmieni Päivä oli se kunme oltiin isän ja Teemun kanssa yhdessä samassa pulkan kyydissä ja Se pulkka meni pitkälle aivan lumikasan yli ja siitä vielä eteen päin --*
(Taa2T59)

Kuudennella luokalla se esiintyy puolestaan jo 13 kertaa.

Vertailusana *toinen* myös yleistyy hieman ylemmille luokille mentäessä, mutta sen kohdalla muutos ei ole niin suuri. Neljännen ja kuudennen luokan välissä muutosta ei kuitenkaan tapahdu. 2. luokalla sana *toinen* ei esiinny kertaakaan vertailusanana. (Ks. esim. 67.)

(67) *Minun unelmien päivä olisi sellainen että LARPPaan ystävien kanssa. Ei olisi ketään häiritsemässä tai että pelaan toisten ystävien kanssa Warhammer 40 minatytyreilla.*
(Kau6P100)

Vertailusanan lisäksi sana *toinen* esiintyy aineistossa myös numeraalina ja yksilöivänä adjektiivina (ks. esim. 68 ja 69). Näitä on joka luokalla. 2. luokalla numeraaleja on 3 ja adjektiiveja 7 (joista 6 kpl on samalta kirjoittajalta). 4. luokalla numeraaleja on 13 ja adjektiiveja 8 kpl. 6. luokalla numeraaleja on 11 ja adjektiiveja 4 kpl. Kaiken kaikkiaan *toinen*-sanaa käytetään siis eniten 4. luokalla.

(68) *Ekalla tunnilla olisi käsityötä ja **toisella** tunnilla olisi liikuntaa.* (Kau2T24)

(69) *Minulla oli ennen kaksi kissaa. **Toinen** on nyt kuollut ja **toinen** elää.* (Taa4T50)

Vertailusana *eri* esiintyy koko aineistossa vain kerran (ks. esim. 70).

(70) *Allu, Marza ja Venla juoksivat **eri** suuntaan kuin minä, Elsi ja Kiia.* (Maa6T69)

Vertailusanat esiintyvät useimmiten niin, että *kuin*-sanaa ei ole käytetty samassa rakenteessa, mutta muutamissa tapauksissa sitä kuitenkin löytyy (ks. esim. 71).

(71) *Kylpylässä ei ollut ketään **muuta** kuin me.* (Kau4T31)

Sana *sama* esiintyy useimmiten jonkin ajanmääreen kanssa (ks. esim. 72). Monta kertaa se esiintyy myös lauseessa, jossa kerrotaan ketä kaikkia on samassa paikassa (ks. esim. 73).

(72) *Vielä **samana** päivänä lähtisimme Saksaan hakemaan hienoa kaksipaikkaista BMW Z3 avoautoa.* (Taa6T44)

(73) *Niin että minulla olisi 10 vuoden sopimus ja että Ronaldinho olisi **samassa** joukkueessa minun kanssa.* (Kau4P123)

Sanaa *muu* puolestaan käytetään usein viitatessa ihmisiin ja joukkoihin (ks. esim. 74 ja 75).

(74) *Olli ja Eetu oli maalissa ja **muut** kentällä.* (Kau4P132)

(75) *Näen paljon ihmisiä, mutta yksi on yli **muiden**.* (Taa6T40)

Se esiintyy myös paljon luetteloiden lopussa (ks. esim. 76 ja 77). Erityisesti 4. luokalla tätä tyyppiä on runsaasti.

(76) *Me käytiin minieläintarhassa, jossa oli pikkusikoja, koiria ja paljon paljon **muuta** eläimiä.* (Taa4P142)

(77) *Joulupöydässämme oli kinkkua rosollia **muuta** salaatteja, monia erilaisia laatikoita ja vaikka mitä **muuta** ruokia.* (Taa6T43)

Monessa tapauksessa *muu*-sanon edellä käytetään pronominia *kaikki* (ks. esim. 78). Myös tämä tyyppi esiintyy erityisesti 4. luokalla.

(78) *Ja ostin sieltä vaatteita ja kaikkea **muuta**.* (Maa6P147)

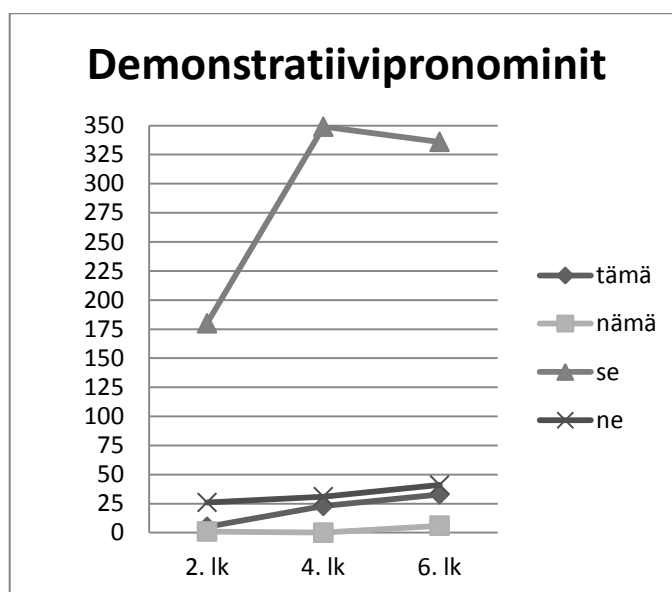
Vertailusanat ovat siis melko harvinaisia kaikilla luokilla, mutta kasvattavat suosiotaan ylemmille luokille tultaessa. Luultavasti tämä johtuu sanaston ja ilmaisukeinojen laajenemisesta. Itse vertailu on myös asiana sellainen, että se alkaa esiintyä vasta kielen ja muun kehityksen myöhemmässä vaiheessa.

4.2.6 Demonstratiivipronominit

Demonstratiivipronomineja on joka luokalla melko tasaisesti noin yksi viidesosa kaikista pronomineista. Demonstratiivipronominien sisällä selkeästi yleisin pronomini on *se*. Absoluuttinen *se*-pronominin määrä kasvaa selvästi 2. luokan jälkeen, mutta prosentuaalisesti määrä kaikista pronomineista pysyy jokseenkin samana (21%, 25%, 21%) . Jonkin verran 4. luokalla tunnuttaisiin suosivan *se*-pronominia muita luokkia enemmän. (Ks. taulukko 10 ja kaavio 13.)

Taulukko 10. Demonstratiivipronominit.

Demonstratiivi-pronominit	2. lk kpl	4. lk kpl	6. lk kpl
tämä	5	23	33
tuo	0	0	2
se	180	349	336
nämä	1	0	6
nuo	0	0	0
ne	26	31	41
Dem. yht.	213	403	416
Pron. Yht	863	1398	1591

Kaavio 13. Demonstratiivipronominit.

Monikollinen *ne*-pronomini on seuraavaksi suosituin ja sen käyttö kasvaa ylemmille luokille siirryttäessä (ks. kaavio 13).

Se/ne-pronominien määrän suuruus ei ole yllättävää. Esimerkiksi puheen pronomineissa niiden hallitsevuus on selvää. Niitä on noin puolet kaikista puheen pronomineista (Pajunen – Palomäki 1985: 19-20). Tässä aineistossa *se/ne*-pronomineja ei ole näin paljon, mutta kyseessä onkin kirjoitettu kieli. Puheessa on enemmän *se/ne*-pronomineja kuin kirjoitetussa (mp.). Esimerkiksi ero 4. ja 6. luokan välillä

se-pronominin määrässä voisi selittyäkin puhekielisestä rekisteristä kirjoitetun kielen rekisteriin siirtymisestä. Sama voi olla taustalla myös *tämä*-, *tuo*-, *nämä*- ja *nuo*-pronominien määrän hienoisessa kasvussa. Kirjoitetussa kielessä on nimittäin enemmän näitä pronomineja kuin puheessa (mp.) Kun otetaan huomioon koko sanamäärän kasvu kirjoitelmissa, voidaan kuitenkin myös ajatella, että hienoinen määrän nousu selittyy kirjoitelmien pituudella.

Tämä-pronominin määrä kasvaa luokka-asteelta toiselle. *Tämä*-pronomini on aineistossa käytössä joko deiktisenä ajanmääränä (*tänä päivänä*), suorassa lainassa, viittaamassa koko edeltävään tekstiin, edeltävään lauseeseen tai edeltävään sanaan. 2. luokalla *tämä* esiintyy kaikissa yhteyksissä, mutta kaikissa vain kerran tai kaksi. 4. luokalla useimmiten *tämä* esiintyy viittaamassa koko edeltävään tekstiin (10 kertaa). Seuraavaksi eniten se esiintyy deiktisenä (6 kertaa). 3 kertaa se on suorassa lainassa ja saman verran viittaamassa edeltävään lauseeseen. 6. luokalla puolestaan *tämä* on useimmiten viittaamassa edeltävään lauseeseen tai sanaan. Suorassa lainassa se on 6 kertaa ja viittaamassa koko tekstiin 9 kertaa. Deiktisenä *tämä* esiintyy 7 kertaa. Muuten *tämä* esiintyy pari kertaa viittaamassa seuraavaan tekstiin tai ihmiseen. Merkittävää on 4. ja 6. luokan ero *tämä*-pronominin käytössä. 6. luokalla *tämä* on selvästi tekstiä sidostava. Huomioitavaa on myös, että ensimmäistä kertaa *tämä* viittaa myös ihmiseen, mikä liittyy kirjakielen rekisterin hallintaan. Se ohjaa viittauskohteen pois ensisijaisesta tulkinnasta (ks. esim. 79).

(79) *Ensin ajaisimme hänen kummitätinsä ja **tämän** miehen kanssa.* (Kau6T4)

Monikollinen *nämä* puolestaan esiintyy oikeastaan vain 6. luokalla, tosin myös 2. luokalla sitä on käytetty kerran (ks. esim. 80).

(80) *Menin siellä hupiclubiin ja Mcdonalds'ssiin syömään. Myös menin **näihin** kauppoihin: vapaa valintaan, tiimariin, BRlelukauppaan, Seppälään ja jc.* (Kau2T48)

Nämä-pronominia käyttäneistä 6.-luokkalaisista 5 on tyttöjä. Ainoalla pojalla *nämä* on koko tekstiin viittaava ja teksti on muutenkin tasoltaan hyvä. Kaksi 6.-luokkalaisista oppilaista oli käyttänyt pronominia samaan tapaan kuin 2.luokalla, luetteloon viittaavana sanana (ks. esim. 81 ja 82).

(81) *Muroja, omena sekä voileipiä, **näistä** koostui aamiaiseni.* (Kau6T11)

(82) *Minä matkustaisin **näihin** maihin: Tsekki, Chicaco, Kanada, Brasilia, Meksiko, Espanja, Italia, Kreikka, Ranska, Turkki.* (Taa6T36)

Yksi viittaus on 6. luokalla deiktinen (ks. esim. 83) ja loput esiintymät viittaavat koko tarinaan (ks. esim. 84-86).

(83) *Sitä ennen pitää vaihtaa vaatteet. Äh, **nämä** vaatteet ovat tarpeeksi hienot.* (Maa6T68)

(84) *Minun unelmani on tulla notkeaksi tanssijaksi ja voisin myös näytellä. (--) Yhteistyöllä voisin teatteriojaajan kanssa tehdä teatteriohjelmiin tanssin koreografian ja puvustaisin henkilöt. Haluaisin myös osata maskeerata mutta se voisi olla vain harrastus pohjainen unelma. Voisin myös mennä ulkomaille tutustumaan **näihin** asioihin.* (Kau6T13)

(85) *Ihan parhain vaihtoehto olisi kuitenkin päivä, jolloin **nämä** kaikki olisivat mahdollisia.* (Maa6T75)

(86) *Ps. **Nämä** olivat minun ja pikkuveljeni synttärit.* (Kau6P85)

Koko tekstiin viittaaminen vaatii tekstin hahmottamista aivan eri tavalla kuin luetteloon viittaaminen. Siksi luultavasti nämä esiintyykin vasta 6. luokalla ja kertoo kielen kehittymisestä.

Se-pronomini suosituimpana demonstratiivipronominina kuvastanee muidenkin pronomien sijojen kehitystä luokalta toiselle. Nominatiivi (*se*) on suosituin muoto kaikilla luokilla ja sen osuus ei juuri muutu (2.lk: 90 kpl, 4.lk: 185 kpl, 6.lk: 134 kpl). Myös genetiivimuodon (*sen*) osuus pysyy luokittain varsin samana, vaikka kuudennella luokalla sen osuus onkin suurin (2.lk: 45 kpl, 4. lk: 86 kpl, 6.lk: 113). Partitiivimuotoa (*sitä*) käytetään myös jokseenkin saman verran eri luokilla, vaikka neljännellä luokalla sen osuus onkin yllättäen pienin (2.lk: 14, 4.lk: 19, 6.lk: 30). Ulkopaikallissijojen (*siinä, siitä, siihen*) osuus pienenee luokalta seuraavalle mentäessä (2.lk: 24 kpl, 4.lk: 20 kpl, 6. lk: 19 kpl). Sisäpaikallissijat sen sijaan pysyttelevät samoissa suhteissa.

Huomattavaa on, että neljännellä luokalla mukaan tulee essiivi (*sinä*). Sen määrä kasvaa entisestään 6. luokalla (4lk: 2 kpl, 6.lk: 6 kpl). Neljännellä luokalla essiivi esiintyy vain sanan *päivä* kanssa. Toisessa tapauksessa se on jopa kirjoitettu yhteen. Tämä kertoisi mielestäni siitä, että *se*-pronominin essiivimuodon käyttö on opittu fraasina (ks. esim. 87).

(87) *Olimme liikuttamassa Maraa **sinä**päivänä.* (Kau4T21)

Kuudennella kuitenkin *sinä* esiintyy myös muiden sanojen kanssa (ks. esim. 88).

(88) *Paulan mieliksi menemme **sinä** ensimmäisenä iltana ajoissa nukkumaan.* (Maa6T65)

Erityisesti essiivimuoto siis näyttäisi kertovan kielenkehityksestä.

Tuo- ja *nuo-*pronomini eivät juuri esiinny aineistossa. Tekstin aiheen ja luonteen takia, ei ole ollut luontevaa osoittaa jotakin tarkoitetta sekä puhujan että puhuteltavan huomiopiirin ulkopuolelle. Kaksi *tuo*-pronominia on 6. luokan kirjoitelmissa. Toisessa se viittaa koko edeltävään tekstiin (ks. esim. 89).

(89) ***Tuo** päivä olisi ehkä unelmieni päivä.* (Kau6T2)

Esimerkissä 89 *tuo*-pronominia on ehkä käytetty, koska päivä tuntuu kirjoittajasta mahdottomalta tai kaukaiselta.

Toisessa tapauksessa, esimerkissä 90 *tuo*-pronominia on käytetty aloittamassa koko tarina. Jälleen se tuo etäisyyttä tapahtumaan.

(90) ***Tuo** päivä oli 17-18.12.2005 Helsingin Messukeskuksessa. Nimittäin voittaja 2005 Koiranäyttelyssä.* (Kau6T33)

4.2.7 Persoonapronominit

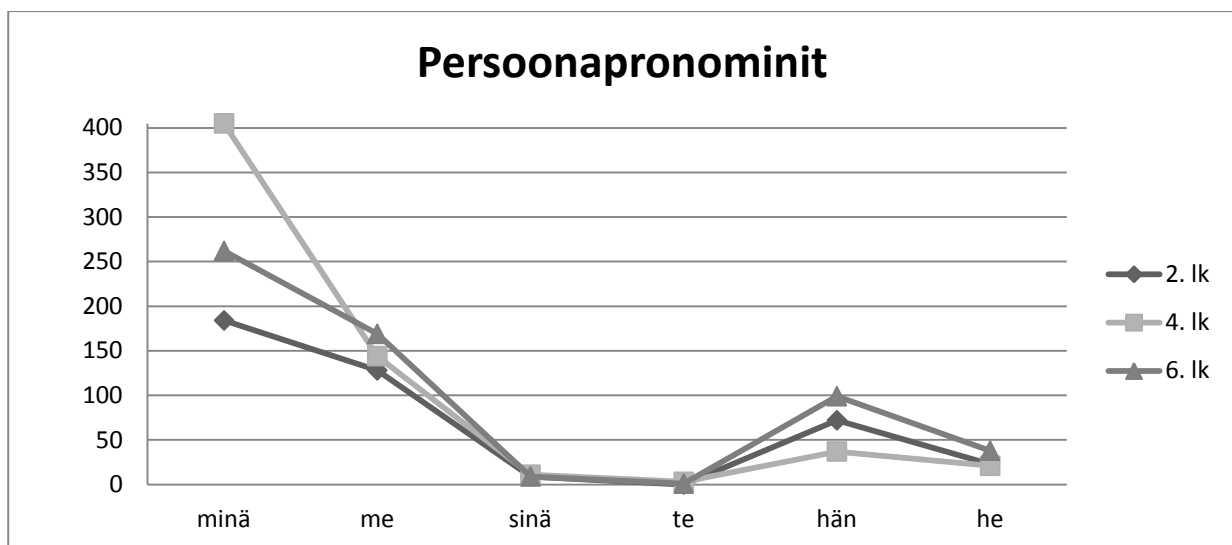
Kaikilla luokilla suosituin persoona on 1. persoona. Tämä johtuu varmasti osin kirjoitelmien minä-kertojasta. Ero muihin persoonapronomineihin on selvin 4. luokalla, mikä johtuu runsaasta *minä*-pronominin käytöstä. Seuraavaksi suosituin persoona on 3. ja 2. persoonaa ei ole juuri käytetty lainkaan. Monikollista *te*-pronominia ei ole toisella luokalla yhtään kappaletta.

Taulukko 11. Persoonapronominit.

Persoona- pronominit	2. lk		4. lk		6. lk	
	kpl	%	kpl	%	kpl	%
minä	184	21,3	405	29,0	262	16,5
sinä	9	1,0	11	0,8	9	0,6
hän	72	8,3	37	2,6	99	6,2
me	128	14,8	144	10,3	169	10,6
te	0	0	3	0,2	1	0,1
he	23	2,7	21	1,5	38	2,4
Pers. yht.	416	48,2	621	44,4	578	36,3
Pron. yht.	863		1398		1591	

Eri persoonapronominien suosittuus kullakin luokalla vaihtelee varmasti pääasiassa sen mukaan, ketä henkilöitä tarinassa esiintyy ja kenestä kerrotaan. (Ks. taulukko 11.)

Persoonapronominien osuus pronomineista vähenee ylemmille luokille siirryttäessä. Neljännellä luokalla lähes kaikkia pronomineja on suhteellisesti vähemmän kuin toisella luokalla. Tästä poikkeuksena on kuitenkin yksikön 1. persoona (*minä*). Senkin määrä tippuu kuudennelle luokalle tultaessa. Toisaalta kuitenkin esimerkiksi *hän* ja *he* ovat enemmän käytössä 6. kuin 4. luokalla. (Ks. kaavio 14.)

Kaavio 14. Persoonapronominit.

Persoonapronomineista näkyy hyvin kehitys kirjakielisempään ilmaisutyyliin. Persoonapronomineja ei enää kuudennella luokalla käytetä niin paljon kuin 2. luokalla. Esimerkiksi subjektina persoonapronomineja ei käytetä yhtä paljon kuin aiemmin, vaan persoonan näkee verbin päätteestä. (Ks. esim. 91 ja 92.)

(91) ***Minä** tunsin itseni niin väsyneeksi, että nukahdin taas. **Minä** nukuin koko päivän, mutta kävipä tuuri, että oli talviloma.* (Kau2T50)

(92) *Heräsin aurinkoisena aamuna Atlantassa. Ajattelin, että tänään meillä on nhl ottelu Torontoa vastaan.* (Kau6P88)

Erityisesti tämä näkyy *minä*-pronominin vähenemisenä 6. luokalla. Kielen muutos vaikuttaa myös sijamuotoihin. *Minä*-pronominin nominatiivimuodon osuus laskee luokalta toiselle siirryttäessä. 2. luokalla 64% (117 kpl) on nominatiivimuodossa, 4. luokalla 43 % (174 kpl) ja 6. luokalla 40% (104 kpl).

Kirjakielisen rekisterin hallinnasta kertoo persoonapronominien määrän jakauma persoonien välillä. Puheessa on jonkin verran enemmän 1. ja 2. persoonan pronomineja kuin kirjoitetussa kielessä. Toisekseen kirjoitetussa kielessä on enemmän 3. persoonan pronomineja kuin puheessa. (Pajunen & Palomäki 1985: 20.) 2. luokalla 1. ja 2. persoonan pronomineja on 321 ja 3. persoonan pronomineja 95. 4. luokalla 1. ja 2. persoonan pronomineja on toista luokkaa enemmän 559 ja 3. persoonan pronomineja puolestaan vähemmän 58. 6. luokalla sen sijaan on 1. ja 2. persoonan pronomineja 441 eli vähemmän kuin 4. luokalla, vaikka tekstit ovat pidempiä. 3. persoonan pronomineja on sen sijaan enemmän kuin 2. tai 4. luokalla nimittäin 137 kpl. Näiden tulosten valossa näyttäisi siis siltä, että erityisesti 6. ja 4. luokan välissä tapahtuu muutosta puhekielisestä kielestä kirjakielisempään muotoon.

Kirjakielisen tyylin oppimisesta kertoo myös persoonapronominien puhekielisten muotojen käytön väheneminen luokalta toiselle. Puhekielisiä muotoja yksikön 1. ja 2. persoonan pronomineista esiintyy jokaisella luokalla. 6. luokalla käytetään *mä*-sanaa 22 kertaa, mikä on 8,4 % yksikön 1. persoonan pronomineista. *Sä* esiintyy 2 kertaa, mikä puolestaan on 26,7 % yksikön 2. persoonan pronomineista. Puheenvuoroissa puhekielisistä persoonapronomineista esiintyy 6 kpl (ks. esim. 93).

(93) ”Voisikko tehdä **mulle** taas ne pikkuleitit?”, Pauli kysyy raaputtaen kiharoitansa.
(Taa6T40)

18 kpl kaikista puhekielisistä pronomineista oli kuudelta oppilaalta, joten voisi sanoa, että yksilöiden tapa käyttää puhekielisiä muotoja vaikuttaa tässä kohtaa varsin merkittävästi tuloksiin. Näistä oppilaista vielä lähes kaikki olivat sellaisia, jotka eivät käyttäneet pronomineja puheenvuoroissa. Näissä teksteissä esiintyi paljon muitakin puhekielelle tyypillisiä piirteitä (ks. esim. 94).

(94) Minä ja **mun** poikaystävä nukuttais samas sängys ja Juuli sen poikaystävän kanssa samassa. (Taa6T46)

Puhekielisten piirteiden käyttö ei ole kuitenkaan säännöllistä, kuten esimerkiksi 94 huomaa.

4. luokalla yksikön 1. persoonan puhekielisiä muotoja on yhteensä 42 eli 10,4% kaikista yksikön 1. persoonanpronomineista. Osuus on siis hieman suurempi kuin 6. luokalla. *Mä*-sanaksi lisäksi esiintyy *mää* ja *mie/miä*. *Mää* esiintyy vain puheenvuoroissa ja *mie* on muodossa *miusta*, jolloin kyseessä saattaa olla vain *n*-kirjaimen tpahtaminen tekstistä (*minusta*) (ks. esim. 95 ja 96).

(95) Sitten hyvä kaverisi soittaa. ”Moi, tuukko mun kaa Serenaan? **Mää** maksan.” Sanot: ”Miksi en. Totta kai tulen.” (Kau4T15)

(96) *Illalla kun tulimme kotiin ja minä tein ilta repliikit menin nukkumaan. Nain Marasta ja **miusta** unta. Äiti oli katsomossa ja katsomo ihan täynnä.* (Kau4T21)

Puheenvuoroissa puhekielisistä muodoista esiintyy 12 kpl. 36 kpl puhekielisistä muodoista esiintyy 7 oppilaalla, eli kuten 6. luokalla puhekielisyyksiä käyttää vain pieni osa oppilaista.

Toisella luokalla yksikön 1. persoonan puhekielisiä muotoja on yhteensä 37 kpl eli 20,1%. Kaksi kappaletta on sanaa *mää*, jotka eivät esiinny puheessa vaan kerronnassa (ks. esim. 97).

(97) *Kun mä näin sen koiran mä oli tosi innoissani ja tosi ilonen. Ja sitten koko päivän **mää** leikin sen kaa ja mietin sen nimee.* (Kau2T51)

Yksikön 2. persoona on kaksi kertaa puhekielisessä muodossa *sä* ja *sää*.

Toisella luokalla käytetään siis huomattavasti enemmän puhekielisiä muotoja persoonapronomineista kuin muilla luokilla. Vain 4 kpl niistä on puheenvuoroissa eli niitä käytetään myös enemmän kertovassa tekstissä kuin muilla luokilla. 7 kpl puhekielisistä pronomineista oli yhdellä oppilaalla, mutta muuten ne jakaantuivat tasaisesti oppilaiden kesken.

Puhekielisten persoonapronominien käytön avulla näkyy selvä ero 2. ja 6. luokan välillä. Tulokset kertovat, että oikea rekisteri opitaan alakoulun aikana pikku hiljaa, mutta prosessi on edelleen käynnissä. Osalla 6. luokkalaisista oppilaista puhekieliset muodot ovat käytössä vain puheenvuoroissa, mikä kertoo mielestäni hyvin siitä, että puhekielen ja kirjakielen rekisteri erotetaan toisistaan. Säännöllisyys tällaisissa asioissa kuitenkin puuttuu, joten prosessi on vielä käynnissä (ks. esim. 98).

(98) *”Voisitko lähteä **mun** kassa koulun jälkeen särkeäniemeen”, Milla kysyi. ”**Minulla** on kaksi vapaalippua”, hän lisäsi siihen. Suostui siihen ja sovimme, että näemme klo 16.00 särkeäniemen edessä.* (Kau6T25)

4.3 Koheesion luominen teksteihin pronomineilla

Tässä luvussa tarkastelen pronomineja erityisesti koheesion kannalta. Koheesiota voidaan luoda teksteihin mm. persoonapronomineilla ja demonstratiivipronomineilla, jotka voidaan luokitella anaforisiin ja deiktisiin pronomineihin. Seuraavaksi vertailen anaforisten ja deiktisten pronomininien osuuksia eri luokka-asteilla.

4.3.1 Koheesio ja pronominit 2. luokalla

Toisella luokalla persoona- ja demonstratiivipronomineista anaforisia on 284 (45%) (ks. esim. 99) ja deiktisiä 332 (53%) (ks. esim. 100). 13 kpl (2%) pronomineista on kataforisia eli ne viittaavat eteenpäin. 12 kpl näistä on tukipronomineja (se), joiden tehtävä on kantaa rakenteen oikeaa sijamuotoa (ks. esim. 101). Ne eivät siis lisää tekstin koheesiota.

(99) *Haluaisin koiran, joka ei vedä paljon. Olisin koiran kanssa joka päivä. Lenkittäisin **sitä** joka ilta. Antaisin **sille** ruokaa ja nimen.* (Maa2T86)

(100) *Sitten lähdin ulos leikkimään kavereitten kanssa, mutta sitten isommat pojat tulivat ja kiusasivat pienempiä ja sitten **minä** menin kertomaan äitille ja äiti meni hakemaan muut pojat ja äiti tarjosi **meille** jäätelöä ja äiti antoi **minulle** 15 euroa.* (Kau2P155)

(101) *Kaikki alkoi **siitä**, kun olin ratsastanut muutamia vuosia.* (Kau2T40)

Vain yksi kappale kataforisista ilmauksista lisää koheesiota tekstissä (ks. esim. 102).

(102) *Myös menin **näihin** kauppoihin: vapaa valintaan, tiimariin, BRlelukauppaan, seppälään ja jc.* (Kau2T48).

Kahta pronominia en ota mukaan laskuihin ollenkaan, koska niissä on kiteytyneitä ilmauksia, joita on hankala luokitella deiktiseksi tai anaforiseksi (ks. esim. 103).

(103) *"**Sitä** paitsi huomenna on synttärini", jatkoi Tiina.* (Kau2T15)

Anaforisia pronomineja on 2. luokalla siis hieman vähemmän kuin deiktisiä. Deiktisten pronomien määrää selittää kirjoitelman tehtävänanto (unelmieni päivä), joka johdattaa kirjoittajan käyttämään minä-kertojaa. Kuten Halliday ja Hasan (1986: 43-57) mainitsevat 1. ja 2. persoonankin pronominit voi tulkita fiktiivisissä tarinoissa anaforiseksi, jos tarina luo kehyksen, johon viitataan. Tällöin esimerkiksi minän henkilöllisyys käy tarinasta ilmi. Näin ei kuitenkaan suurimmassa osassa 2. luokkalaisten teksteissä ole, vaan kirjoittaja kirjoittaa itsestään ja perheestään tai kavereistaan käyttäen 1. persoonan ilmauksia. Voisi siis tulkita, että kertoja-minä on sama minä kuin itse kirjoittaja. (Ks. esim. 104.)

(104) ***Meile** tuli sisko jouluks käymään. **Me** syötiin **meidän** kinkun loppuun jouluna. **Mä** Sain Joululahjaks BOBByn ja vaikka mitä.* (Maa2T80)

Esimerkissä 104 on koko tarina, jossa ei missään vaiheessa selviä, keitä *me* ovat tai kuka on *minä*. Pronominit ovat siis deiktisiä ja viittaavat tarinan ulkopuolisiin henkilöihin. Nämä ilmaukset eivät lisää tekstin koheesiota.

Tällaisen minä-kertojan käytöstä siis johtuu deiktisten ilmausten enemmistö. Minä-kertojaa 2. luokkalaisilla käytti 141 kirjoittajaa (87%) ja hän-kertojaa vain 19 (12%). Välillä luettelomaisissa teksteissä oli vain muutamasta vihjeestä erotettavissa minä-kertoja, mutta 3 tapausta on mahdoton laskea kumpaankaan kategoriaan (ks. esim. 105).

(105) *No mennä helsinkiin ja Olla 2 viikkoa ja mennä lentokoneella afrikkaan ja syödä karkkia ja uida ja pelata pleikkaria ja leikkia kavereitten kanssa ja lukea HarryPotteria ja mennä särkän niemeen. Ja seikkailla afrikassa ja suunnistaa ja ajaa pyörällä.* (Taa2P180)

Vaikka minä-kertojallisissa tarinoissa 1. ja 2. persoonan muodot ovatkin yleensä tarinoissa deiktisiä, kahdessa tarinassa kuitenkin tarinan *minä* on nimetty ja esitelty, jolloin 1. persoonan pronominit viittaavat tarinassa anaforisesti tähän esiteltyyn hahmoon (ks. esim. 106).

(106) *Olen hiiri. Nimeni on Hipsu. (--) Soitin kaverilleni Pullalle ja hän tuli hakemaan minua.* (Kau2T13)

Esimerkissä *minä* viittaa anaforisesti Hipsu-hiireen.

Muita anaforisia 1. ja 2. persoonan pronomineja löytyy suorista puheenvuoroista (ks. esim. 107). Näitä tapauksia esiintyy 6 kirjoittajalla.

(107) *Sitten kun Tiina tuli kotiin koulusta niin hän sanoi vihaisesti äidilleen: ”Minä haluan uuden pyörän Kun kerran Emmakin on saanut rannekellon ja vaikka mitä kivaa.”* (Kau2T15)

Esimerkissä 107 *minä* viittaa *Tiinaan* samalla tavoin kuten *hän*-pronominikin.

Viittauskohteeltaan epäselviä on useita tapauksia (25 kpl). Tämä on yleistä, kun kyseessä on pronomini *hän*, *he*, *se* tai *ne*. Kaikkein eniten ongelmia aiheuttaa *se*. Yhteensä 17 kpl *se*-pronomineista on sellaisia, joiden viittauskohde ei ole selvä (ks. esim. 108).

(108) *Unelmani on yksi koko päivä ratsastaa vaalehtvalla kimolla arabilla esteitä. Okseri, muuri, vesieste, ristieste, kaikki. Siihen [unelmaan/hevosen hoitoon?]liittyis tietys tietenkin hoitaminen.* (Taa2T67)

Monissa tapauksissa viittauskohde on helppo keksiä, mutta sitä ei varsinaisesti ole kerrottu tekstissä (ks. esim. 109).

(109) *Olin jo kauan haaveillut menemästä Lappiin ja se [haave] toteutui eräänä päivänä.*
(Kau2T16)

Joskus mahdollisia viittauskohteita on liian monta, jotta oikeasta voisi olla varma (ks. esim. 110).

(110) *Liisa herää aamulla leppoisasti, kun äiti kutittelee häntä vatsasta. Äiti ottaa hänet syliin ja kantaa hänet keittiöön, missä isä jo keittelee Liisalle kaakaota. Sitten **hän** [isä/äiti/Liisa] istuutui pöydän ääreen lueskelemaan sanomalehteä.* (Kau2T19)

Epäselvissä tapauksissa olen useimmiten tulkinnut pronominin olevan deiktinen, sillä sen viittauskohde ei selviä tekstin perusteella eikä näin ollen lisää koheesiota. Näin on esimerkin 111 tapauksessa.

(111) *Ei ole Koulua. On syntymäpäivät. Saan imeä tuttia. Tvstä tulee himpulte. Saan kuula pyssyn. Sitten me syömme. Lauri ahmii. Heh. Siihen se [tarina? Laurin ahminen?] sitten loppuukin.* (Kau2P164)

5 kpl epäselvistä tapauksista olen kuitenkin tulkinnut pronominin anaforiseksi, sillä niiden viittauskohde on löydettävissä tekstistä. 2 tapauksessa näistä mahdollisia viittauskohteita on vain liian monta. Esimerkissä 112 *hän* voi olla edellä mainituista henkilöistä joko äiti tai tyttö, mutta viittaus tapahtuu kuitenkin edeltävään tekstiin.

(112) ***Tyttö** meni pihalle ja **Äiti** pysäytti ja molenmat meni pihalle ja talli. Siellä oli iso hevonen ja talli. **Hänen** [tytön/äidin] toive toteutui.* (2+35)

Lopuissa anaforisissa mutta epäselvissä tapauksissa viittauskohde on tulkittavissa edeltävästä verbistä (ks. 113).

(113) ***Toivon**, että saisin ison juuston ja sitten se [toive] toteutui.* (Kau2T13)

Näissä tapauksissa anaforisen pronominin viittauskohde on ajatukseltaan edeltävän lauseen verbin sisältö, vaikka pronomini ja lauseen rakenne vaatiikin kohtaan nominin.

Me-pronominilla viitataan useimmiten deiktisesti omaan perheeseen ilman, että sitä erikseen kerrotaan (ks. esim. 114).

(114) *Mä ajoin moottori kelkalla. Sitten **me** menimme mummolaa syömään. Pappa ja isi veiverkot. Mesyötiin mummolassa ja sitten me menttiin katsomaan telkkaria.* (Maa2P199)

Esimerkissä 114 ei kerrota, keihin *me* viittaa, mutta tarinasta on pääteltävissä, että koko perheeseen tai ainakin *isään* ja *minuun*. Myös Penttilä (1961) mainitsee kieliopissaan *me*-sanankäytön viittaamassa kotiin tai perheeseen.

Usein *me*-sanankäyttö koko perheeseen viittaavana on laajennettu myös tarinoihin, joissa kerrotaan 3. persoonassa. Tällöin siis *he*-pronomini siis viittaa koko perheeseen (ks. esim. 115).

(115) *Eräänä päivänä Liisan isä tuli kotiin ja huusi jo ulko-ovelta: ” me voitimme, me voitimme.” ”Minkä me voitimme”, kysyi Liisa. ”Me voitimme matkan Pariisiin vastasi Liisan isä. ”Mistä me sen voitimme?”, kysyi Liisa. Muistatko sen sävellyskilpailun” kysyi Liisan isä. Liisa nyökkäsi. ”Me voitimme, me voitimme”, huusi Liisan isä. Seuraavana päivänä **he** lähtivät ja kun **he** olivat perillä Liisan äiti huomasi harmikseen, että kamera oli jäänyt kotiin.* (Kau2T37)

Esimerkissä 115 on aiemmin puhuttu vain Liisasta ja isästä, joten lukija olettaisi pronominin *he* viittaavaan näihin kahteen henkilöön, mutta kuten tarinasta käy ilmi, perheen äitikin kuuluu *he*-sanankäytön merkitykseen. Tällaiset 3. persoonan pronominit olen laskenut deiktisiksi, koska niiden koko viittauskohde ei löydy edeltävästä tekstistä.

2. luokan pronomineista voidaan näiden jaottelujen ansiosta sanoa, että persoona- ja demonstratiivipronomineista 45% (285 kpl) on koheesiota luovia, kun lasketaan yhteen anaforiset pronominit ja yksi kohesiivinen kataforinen pronomini. Puolestaan 55% (345 kpl) ei luo koheesiota. Koheesiota luovat pronominit siis lisäävät tekstien sidosteisuutta ja ovat näin merkki kehittyneestä tekstin luomisen taidosta.

Huomattavaa persoonapronominien ja demonstratiivipronominien yhteydessä on myös niiden viittaaminen ihmisiin ja ei-ihmisiin. Vaikka tämä ei varsinaisesti liitykään koheesioon, se kertoo kirjakielen normien hallinnasta ja toisaalta kyvystä valita tilanteeseen sopiva rekisteri ts. kielen kehityksestä. Siksi nostan sen tässä yhteydessä vielä esille.

Norminmukaisessa kirjoitetussa kielessä käytetään *hän/he* viitattaessa ihmisiin ja *se/ne* viitattaessa ei-ihmisiin. Toisella luokalla tätä normia ei ole vielä omaksuttu kokonaan. Usein ihmisiin viitattaessa käytetään pronominia *se/ne*. Välillä taas eläimiin viitattaessa käytetään pronominia *hän/he*. (Ks. esim. 116 ja 117.)

(116) *Olipa kerran Liisa, joka meni kauppaan ja äiti meni kanssa kauppaan. Kun äiti ja Liisa tuli kaupasta **ne** meni kotiin.* (Kau2T33)

(117) *Olipa kerran koira, joka halusi monta kasaa luita. **Hän** karkasi kotoa, koska halusi paljonluita. Nyt **hän** on jo kaukana kodista. Sitten **se** näki luuauton ja lähti sen perään.* (Kau2T14)

Norminvastaisia esiintymiä on yhteensä 18 kpl. Määrään ei ole laskettu mukaan sellaisia tapauksia, joissa inhimillistetystä eläimestä tai oliosta on käytetty johdonmukaisesti pronominia *hän* (ks. esim. 118).

(118) *Olipa kerran nakki, jokatippu viemarista alas. Muta **hän** oli ihme nakki ja **hä** osasi lentää. **Hän** oli uskomaton mutta totta. Siis eli ruikkunakki meniruikku nakki uimahalliin. Siellä oli nimitainkisaajuurimenossa. **Hän** voitti siten **han** lähtikotiin.* (Kau2P160)

Horjunnasta kertoo myös se, että välillä pronomini vaihtuu kesken kaiken (ks. esim. 119 ja 120).

(119) *Olipa kerran pieni makkaran näköinen koira. **Se** meni lottoamaan. Ja 2 tunnin päästä **se** sai Lotto voiton. Mutta koira rupesi katumaan mitä oli oikein tehnyt. Koska **hän** ei tiennyt mitä tekisi niillä rahoilla.* (Kau2T41)

(120) *Koska sika oli hyvin rikas, **sillä** oli todella hieno sikalimusiini. ”Nyt matka voi alkaa”, sika huusi. Sika pääsi turvallisesti perille. Sika onki ja onki. Tunnin kuluttua sialle tuli valtavansaaliin. Sika nousi autoonsa, heitti kalasaaliin takapenkille ja jätti veneen satamaan. Nyt kelpaa mennä kotiin, sika myhäili. Kun sika meni kotiin, **hän** huusi: ”Vaimo liesi tulelle. Pian saadaan kalasoppaa.”* (Kau2T9)

Ensimmäisessä esimerkissä koiraan viitataan ensin *hän*-pronominilla ja sitten aletaan käyttää pronominia *se*. Toisessa esimerkissä tilanne on päinvastainen. Lemmikkeihin usein viitataan persoonapronomineilla puhekielessäkin, joten ei ole ihme, että 2. luokalla on vaihtelua sen suhteen, millä pronominilla koiriin viitataan. Molemmissa esimerkeissä pronomini vaihtuu sellaisen jakson jälkeen, jossa viittauskohteeseen on viitattu vain substantiivilla. Ilmeisesti välissä on unohtunut, mitä pronominia on aikaisemmin käytetty. Esimerkeissä molemmat pronominit ovat kuitenkin periaatteessa mahdollisia, sillä kyseessä on inhimillistetty eläin.

Tällainen pronominiin vaihtuminen kesken tarinan kuitenkin häiritsee lukijaa, ja tekstin yhtenevyys kärsii. Siksi myös pronominiin epäjohdonmukaisen käytön voidaan ajatella horjuttavan tekstin koherenssia, johon kohesiivisuuskin vaikuttaa.

4.3.2 Koheesio ja pronominit 4. luokalla

Neljäsluokkalaisilla anaforisia pronomineista on 464 (45%) ja deiktisiä 539 (52%). Prosenttiosuudet kokonaismäärästä ovat lähes samat kuin 2. luokalla. 18 kpl (2%) pronomineista on kataforisia setukipronomineina. 6 kpl pronomineista on muita kataforisia pronomineja. Yhteensä joko anaforisiksi tai deiktisiksi luokiteltavia pronomineja on siis 1007 kpl. Anaforisten ja deiktisten pronominiin jakauma ei siis edellisten lukujen valossa juurikaan muutu siirryttäessä toiselta luokalta neljännelle.

Muutosta on kuitenkin tapahtunut kertojassa. 2. luokalla vielä 19 kirjoittajaa käyttää hän-kertojaa, mutta 4. luokalla sitä käyttää vain 2, ja näistäkin molemmat vaihtavat minä-kertojaan kesken tarinan. Minä kertojaa käyttää tarinoissaan 4. luokalla siis lähes jokainen (172 kirjoittajaa). Tämä johtaa siihen, että useimmiten anaforisiksi luokitettavia 3. persoonan ilmauksia on vähemmän kuin 1. persoonan ilmauksia, jotka useimmiten kirjoitelmissa ovat deiktisiä.

Muutakin muutosta tapahtuu. 10 kpl kaikista pronomineista oli sellaisia, joiden viittauskohde on vaikea tulkita. Määrä on siis vähentynyt radikaalisti edelliseen luokkaan verrattuna. Edelleen *se*-pronomini tuottaa eniten epäselvyyksiä (8kpl) (ks. esim. 121).

(121) *Sitten aloin valmistella keskiyön bileitä. Hetken päästä kaverit tuli ja pyysi myös lempi bändini. Ne [bändi/ esitys/ bileet] kesti 23.00-03.00.* (Kau4P137)

Epäselvät tapaukset ovat luokituneet koheesiota luomattomiksi. Koheesiota luovia pronomineja 4. luokalla on yhteensä 450 (45%). Vastaavasti persoona- ja demonstratiivipronomineista 557 kpl (55%) ei luo koheesiota tekstiin viittauksen avulla. Vaikka prosenttiosuudet eivät ole juurikaan muuttuneet 2. luokkaan verrattuna, ovat absoluuttiset määrät lähes kaksinkertaistuneet.

Myös puhekieliset *se ja ne* pronominiin viittaukset ihmisiin ovat hieman vähentyneet kuten myös eläimiin viittaaminen *hän/he*-pronomineilla. 4. luokalla tällaisia tapauksia on enää 7 kpl (ks. esim. 122 ja 123).

(122) *Isä ja minä menimme sisään heti näyttämään muille. Isä avasi kirjekuoren nopeasti. Se repi sitä jäsaisen auki ja kaikki rahat tippuivat lattialle.* (Taa4T66)

(123) *Syötin sorsia ja **he** nukahtivat viltilleni.* (Kau4P94)

Edelleen 4. luokalla on edelleen tapauksia, jossa *me* tai *he* pronominilla viitataan koko perheeseen ilman, että perhettä on aiemmin tekstissä mainittu (ks. esim. 124). Useimmiten perhe on kuitenkin esitelty (ks. esim. 125).

(124) *Eräänä päivänä heräsin puoli kymmenen ja menin aamupalalle. Aamupalana söin vain leipää ja muroja ja join mehua. Sitten **me** lähdimme kylpylään.(--) Äiti ja isä menivät kokeilemaan jokaista poreallasta. Minä ja Veera menimme taas kokeilemaan muita altaita, joita oli kaksikymmentä.* (Kau4T31)

(125) *Oli kesäloma. Minä, isä, äiti, Jari, Samppa, Viivi ja Maiju olimme lähdössä Kalajoelle. (--) Päivällä **me** söimme maistavaa lihaa, joka oli paistettu ihanaksi grillissä.* (Taa4T38)

Jotain muutoksia siis neljäsluokkalaisilla on tullut viittaukseen verrattuna toisen luokan oppilaisiin. Pääasiassa erot ovat kuitenkin vielä varsin pieniä. Suurimpana muutoksena kolmannen persoonan ja demonstratiivipronominien viittauskohteet ovat selkiytyneet.

4.3.3 Koheesio ja pronominit 6. luokalla

Kuudesluokkalaisten persoona- ja demonstratiivipronomineista anaforisia on 531 kpl (53%) ja deiktisiä 436 kpl (44%). Tukipronomineina toimivia *se*-pronomineja on 21 kpl (2%). Muita kataforisia ilmauksia on vain 4 kpl. Viisi pronominia toimii kiteytyneissä ilmauksissa, joita on hankala luokitella, joten jätän ne pois laskuista. Yhteensä joko anaforisiksi tai deiktisiksi luokiteltavia pronomineja on 992 kpl. Luvuista näkyy muutos edellisiin luokkiin verrattuna. Kuudennella luokalla on enemmän anaforisia pronomineja kuin deiktisiä. Aiemmin luvut ovat olleet toisin päin. Kuudennella luokalla teksti on siis ainakin pronominin osalta hieman sidosteisempaa kuin aiemmin, sillä pronominit viittaavat useammin aiempaan tekstiin kuin muuhun kontekstiinsa. Tämä kertoo kielen kehittymisestä. Merkittävää mielestäni on, että muutos tapahtuu vasta neljännen ja kuudennen luokan välillä eikä aikaisemmin. Toisaalta pientä eroa toisen ja neljännen luokan välillä on jo. Olisi kuitenkin mielenkiintoista vertailla tuloksia yläkoululaisten tuotoksiin ja katsoa jatkuuko samansuuntainen kehitys siellä.

Kuudennella luokalla on jälleen 4. luokkaa vähemmän viittauskohteeltaan epäselviä pronomineja. Kehitys siis jatkuu varsin suoraviivaisesti. 6. luokalla on oikeastaan enää yksi tapaus, jossa viittauskohteesta ei voi olla täysin varma (ks. esim. 126).

(126) *Kaikkein suurin toive on, että tapaisin Taru Sormusten Herrasta näyttelijät. Koska he ovat saaneet nähdä vaivaa **sen** eteen, jonka elokuvan he ovat luoneet ja kuvanneet koko trilogian kerralla.* (Kau6T18)

Kirjoittajalla on ilmeisesti ajatus katkennut kesken lauseen, ja siksi koko rakenne on hieman epäselvä. Tämän tapauksen olen laskenut kataforiseksi, sillä se viittaa todennäköisesti seuraavan lauseen sanaan elokuva. Pronomini ei kuitenkaan luo tekstiin koheesiota, koska sen viittauskohde jää hieman auki.

Yhteensä koheesiota luovia pronomineja 6. luokkalaisilla on 470, kun anaforisiin ilmauksiin lisätään koheesiota luovat kataforiset ilmaukset. 2. luokalla vastaava luku oli 283 ja 4. luokalla 450 kpl. Kappalemääräinen ero 4. luokkaan ei ole järin suuri. Suurin muutos onkin 6. ja 4. luokan välillä tapahtunut niiden demonstratiivipronominien ja persoonapronominien määrässä, jotka eivät ole koheesiota luovia. 2. luokalla näitä pronomineja on 345 kpl, 4. luokalla 557 kpl ja 6. luokalla vain 457 kpl. Anaforisten ilmausten prosenttiosuuden kasvaminen 6. luokalla selittyykin pääasiassa sillä, että deiktisten ilmausten määrä vähenee merkittävästi 6. luokalla, varsinkin kun otetaan huomioon, että 6. luokalla tekstit ovat keskimäärin pidempiä kuin 4. luokalla.

Deiktisten pronominien määrän väheneminen varmasti liittyy jollain tavalla siihen, että 6. luokalla teksteistä vähenee puhekielisyys ja turha toisteisuus. Tekijä mainitaan usein vain verbin päätteessä eikä sitä tarvitse silloin tuoda ilmi subjektina toimivalla persoonapronominilla, joka useimmiten teksteissä on deiktinen *minä* tai *me*. 4. luokalla näitä pronomineja on 305 kpl ja 6. luokalla enää 236 kpl. (Ks. esim. 127 ja 128.)

(127) *Serenassa oli myös Vili Virta, josta **minä** pidin todella paljon.* (Kau4T10)

(128) *Kun olen syönyt, pääsemme lähtemään lentokentälle.* (Kau6P99)

Vaikka puhekielinen tapa ilmoittaa subjekti persoonapronominilla väheneekin, puhekielisiä demonstratiivipronomineja kolmannesta persoonasta käytetään 6. luokalla edelleen. Niitä on teksteissä yhteensä 11 kpl. Luku on siis hieman suurempi kuin 4. luokalla. Uskoisin, että puhekielisyyksien palaaminen ei kuudennella luokalla johdu enää samasta syystä kuin 2. luokalla, eli oppilaat eivät erottaisi puhekielen ja kirjakielen rekistereitä toisistaan. Osassa tapauksista kyse voi olla tietoisesti tai tiedostamatta valitusta tyylistä. Toiset tarinat on kirjoitettu kokonaan hieman puhekieltä mukailevaan tyyliin, jolloin myös kolmannesta persoonasta käytetään puhekielisesti demonstratiivipronomineja (ks. esim. 129). Luultavasti lähestyvä murrosikä on myös osa tekijä puhekielisyyksien taustalla.

(129) *Me vietitellään joka päivä ja joskus myös soitellaan. Juulilla on nyt saldo kiinni niin se ei voi viestittää Jontun kanssa. Mulla on onneksi tekstiviesti liittymä jolla voi laittaa tuhat tekstiviestiä kuussa. Yleensä Juuli tulee meille ja me tekstataan mun puhelimella.*
(Taa6T46)

Erona aikaisempiin luokkiin 6. luokalla ei kuitenkaan enää esiinny persoonapronomineja viittaamassa eläimiin. Tämä johtuu osittain kielen kehittymisestä ja osittain myös tekstien aiheiden muuttumisesta. 6. luokalla ei enää kirjoiteta tarinoita, joissa seikkailisi ihmismäisiä eläimiä.

4.4 Lausefunktio ja lausekkeet

Kielen kehityksen kannalta on tarpeen käsitellä pronomineja myös niiden syntaktisten ominaisuuksien osalta. Ensin käsittelen pronomien funktiota lauseessa. Sen jälkeen siirryn pienempään yksikköön ja tutkin lausekkeita, joissa pronominit sijaitsevat. Lopuksi vielä tarkastelen erityisesti *se* ja *ne* pronomineja, jotka voivat toimia lauseissa artikkelimaisina elementteinä.

4.4.1 Pronominit lauseessa

Kaikilla luokilla pronominit esiintyvät useimmiten subjekteina. Noin puolet kaikista pronomineista on jokaisella luokalla lauseissa subjektina. Tämä selittyy tekstilajilla ja pronomien luonteella. Pajusen ja Palomäen tutkimuksen (1985: 24) mukaan 75% pronomineista esiintyy subjekteina, 22% objekteina ja 3% predikatiiveina. Tämän tutkimuksen aineistossa seuraavaksi eniten pronominit esiintyvät adverbiaaleina ja objekteina. Predikatiivina niitä tapaa kaikkein harvimminkin. Pronomien lausefunktiot ovat siis varsin odotuksenmukaisia. (Ks. taulukko 12.)

Taulukko 12. Lauseenjäsenet.

Lauseenjäsen	2.lk	%	4.lk	%	6. lk	%
subjekti	486	56,3	707	50,6	675	42,4
objekti	105	12,2	218	15,6	320	20,1
predikatiivi	10	1,2	31	2,2	39	2,5
adverbiaali	259	30,0	441	31,5	557	35,0
Yht.	863		1398		1591	

Kiinnostavaa lausefunktioissa on kuitenkin se, että niiden suhteissa tapahtuu muutoksia ylemmille luokille siirryttäessä. Subjektina toimivien pronomien osuus pienenee 56,3%:sta 42,4%:iin (-13,9 prosenttiyksikköä). Vastaavasti kaikkien muiden lausefunktioiden osuudet suurenevät. Eniten suosiotaan kasvattaa objekti 7,9 prosenttiyksiköllä ja toiseksi eniten adverbiaali 5 prosenttiyksiköllä.

Tämä muutos osoittaa, että 2. luokalta 6. luokalle lauseet ovat harvemmin enää peruslauseita, joissa on vain subjekti ja predikaatti, vaan niissä alkaa olla enemmän variaatiota niin lausetyypeissä kuin lauseenjäsenissä. Erityisesti objektia aletaan tarvita enenevässä määrin ylemmillä luokilla, mikä voisi kertoa myös objektin merkityksen muuttumisesta relevantimmaksi. Enää ei ole vain tärkeää kuka tekee, vaan ymmärretään asioiden muitakin yhteyksiä. Uskoisin, että pronomien käyttäytyminen heijastelee lauseenjäsenystä muidenkin sanaluokkien osalta. Monimutkaisempien lausetyyppien tullessa tutummiksi siirtyvät automaattisesti myös pronominit täyttämään erilaisten lauseenjäsenten paikkoja.

Osittain suhteellista muutosta selittää varmasti lisäksi ainakin se, että yhä useammin ylemmillä luokilla subjekti ilmaistaan vain predikaatin päätteellä. Tämä vähentää automaattisesti pronomien käyttöä subjektina mutta toisaalta kertoo kielen kehittymisestä.

4.4.2 Pronomit lausekkeessa

Pronomit esiintyvät alakoululaisten kirjoitelmissa useammin itsenäisinä lausekkeina kuin 2 tai useamman sanan lausekkeissa. Pronominin sisältävien monisanaisten lausekkeiden määrä kaksinkertaistuu kuudennelle luokalle tultaessa, mutta myös yksisanaisten lausekkeiden määrä kasvaa ylemmillä luokilla. (Ks. taulukko 13.)

Taulukko 13. Lausekkeet, jotka sisältävät pronominin.

Sanoja pron. sisältävässä lausekkeessa	2. lk	%	4. lk	%	6. lk	%
yksi	628	72,9	986	70,6	1009	63,4
useita	234	27,1	411	29,4	582	36,6
Pron. yht.	863		1398		1591	

Suhteellisesti kuitenkin on havaittavissa erilaista kehitystä lausekerakenteissa. Pronomit esiintyvät useasanaisissa lausekkeissa enemmän ylemmille luokille siirryttäessä. 2. ja 4. luokan välinen ero ei ole vielä suuri (2,3 prosenttiyksikköä), mutta 4. ja 6. luokan ero on jo suurempi (7,2 prosenttiyksikköä). On siis pääteltävissä, että muutosta tapahtuu erityisesti 6. ja 4. luokan välillä, vaikka kehitys alkaakin samansuuntaisena jo 2. ja 4. luokan välillä. Muutos on osoitus siitä, että lausekkeet, joissa pronomineja esiintyy, rikastuvat vanhempien oppilaiden kirjoitelmissa. Asioita ruvetaan kuvaamaan ja selittämään tarkemmin.

Varsinaisia pronominilausekkeita 2. luokalla on 632, joista vain 4:ssä on kaksi tai useampi sana. 4.-luokalla pronominilausekkeita on 1001, joista 15:ssä on kaksi tai useampi sana. 6.-luokalla vastaavat

luvut ovat 1033 ja 24. Pronominilausekkeiden määrä kasvaa luokalta toiselle siirryttäessä. (Ks. esim. 130.)

(130) *Toivoin, että **jokin** niistä toteutuisi. Mutta pitkään aikaan ei toivomukset toteutuneet.* (Kau2P132)

Jokaisella luokalla kahden tai useamman sanan lausekkeissa pronomini esiintyy lähes aina määritteenä, tarkenteena tai täydennyksenä (ks. esim. 131-133).

(131) *Tyttö kuuli pihalta **jotain** outoa ääntä aivan kuin hirnuntaa.* (Taa6T50)

(132) *Tiibetinspanielin kuvia oli **kaikista** eniten, sillä se on lempirotuni.* (Kau6T28)

(133) *Leikin **sen** kanssa vaikka kuinka kauan.* (Taa4T42)

Osa pronomineista sijaitsee samassa lausekkeessa kokonaisen sivulauseen kanssa (ks. esim. 134 ja 135).

(134) *Unelmien päivä on **se, että Pääsisi 2007 ennätys kirjaan tekemällä kymmenessä sekunnissa 9000 purkkapalloa.*** (Taa2P192)

(135) *Sain aina **kaiken, mitä halusin.*** (Maa4T75)

Suurin osa näistä tapauksista on sellaisia, että lauseen edellä oleva pronomini on *se*-tukipronomini, joka taipuu yhteyden vaatimassa sijamuodossa (ks. esim. 136).

(136) *Se tarkoitti **sitä, että olisimme loppukilpailussa.*** (Kau6T12)

Pronominien määritteinä sivulauseet toimivat vielä harvoin 2. luokalla vain 8 kertaa. Sen sijaan 4.-luokalla tapauksia on jo 28 ja 6.-luokalla niitä on 21. Osoitus kielen kehittymisestä on siis se, että yhä useammin myös sivulause voi esiintyä myös pronominin määritteenä.

4. ja 6. luokan välinen ero selittyy, kun tarkastellaan tarkemmin, millaisia ovat ne pronominit, jotka ovat sivulauseen kanssa saavat. 4.-luokalla 22 pronominia 28:sta on *se*-tukipronomineja, joista monet (11) voisi hyvin jättää pois (ks. esim. 137).

(137) *Toinen unelmani ehkä olisi **se, että menisin perheeni kanssa ulkomaille.*** (Taa4T40)

Vrt. *Toinen unelmani ehkä olisi, että menisin perheeni kanssa ulkomaille.*

6. luokalla *se*-pronomineja on 15, ja niistä mahdollisia poisjätettäviä on enää 6. Vielä 2.-luokalla kaikki yhtä lukuun ottamatta (*muu*) ovat juuri tukipronomineina toimivia *se*-pronomineja. Tämä tulos kertoo siitä, että tukipronominien käyttö hieman vähenee 6.-luokalle mentäessä erityisesti silloin, kun se ei ole välttämätön. Tämä selittää joka tapauksessa ainakin osittain, miksi pronomini on sivulauseen kanssa lausekkeessa useammin 4. luokalla kuin 6. luokalla.

Pronomineja esiintyy kirjoitelmissa myös kompleksisissa nominaalirakenteissa. 2.-luokalla tosin ei esiinny yhtäkään pronominia tällaisessa rakenteessa. 4.-luokalla tapauksia on kuitenkin jo muutama (4 kpl), ja 6. luokalla niitä on jo 11. (Ks. esim. 138 ja 139.)

(138) *Ehkä sitten löytäisin minulle sopivan koirarodun.* (Taa4T44)

(139) *Lopuksi pyydän hänen valokuvaajiaan ottamaan minusta ja Rihannasta yhteiskuvan.* (Kau6T19)

Uskoisin, että jälleen tämä kuva heijastelee sitä, missä vaiheessa nominaalirakenteita yleensä ruvetaan käyttämään. Vielä 2.-luokalla ne eivät ole yleisesti käytössä ja siksi eivät pronominitkaan niissä esiinny. Nämä rakenteet kertovat monimutkaisten lauserakenteiden hallinnasta. (Ks. taulukko 14.)

Taulukko 14. Sivulauseet ja nominaalirakenteet.

Pronomini	2.lk	4.lk	6.lk
sivulauseen kanssa	8	28	21
nominaalirakenteessa	0	4	11

Taulukkoon 14 on koottu pronominit sivulauseiden yhteydessä ja nominaalirakenteessa.

4.4.3 Pronominit artikkeleina

Pronominit *se* ja *ne* käyttäytyvät osassa kirjoitelmissa artikkelimaisina pääsanana definiittisyyttä osoittavina määreinä (ks. esim. 140).

(140) *Minä ihmettelin, mikä se yllätys on, kunnes huomasin lempihevoseni Akun karsinanovessa lapun.* (Kau6T32)

Tällaisia suomen kirjakiellelle epätyypillisiä, puhekielisiä artikkeleita esiintyy kaikilla luokilla, mutta niiden määrä kasvaa luokalta toiselle (ks. taulukko 15).

Taulukko 15. Artikkelit.

Se ja ne	2. lk	4. lk	6. lk
artikkeli	19	27	37
yhteensä	207	383	379

Jos artikkelien määrää verrataan *se-* ja *ne-*pronominien kokonaismäärään huomataan, että suhteellisesti artikkelien määrä ei juuri kasva, vaan se pysyttelee 7-9% paikkeilla. Huomattavaa on kuitenkin, että vaikka muuten 6.-luokkalaiset ovat osoittaneet hallitsevansa 2.-luokkalaisia oppilaita paremmin kirjoitetun kielen normit, tässä tapauksessa muutosta ei ole tapahtunut positiiviseen suuntaan. Artikkelimaiset pronominit saattavat olla vaikeasti havaittava ilmiö ja toisaalta lähestyvä puberteetti voisi vaikuttaa siihen, että oppilaat käyttävät mielellään puhekielisiä ilmauksia myös kirjoitelmissaan. Tarkemman käsittelyn määräisistä NP:istä on tehnyt koulukirjoitelmaprojektin yhteydessä Kouvo (2012).

4.5 Tyttöjen ja poikien vertailua

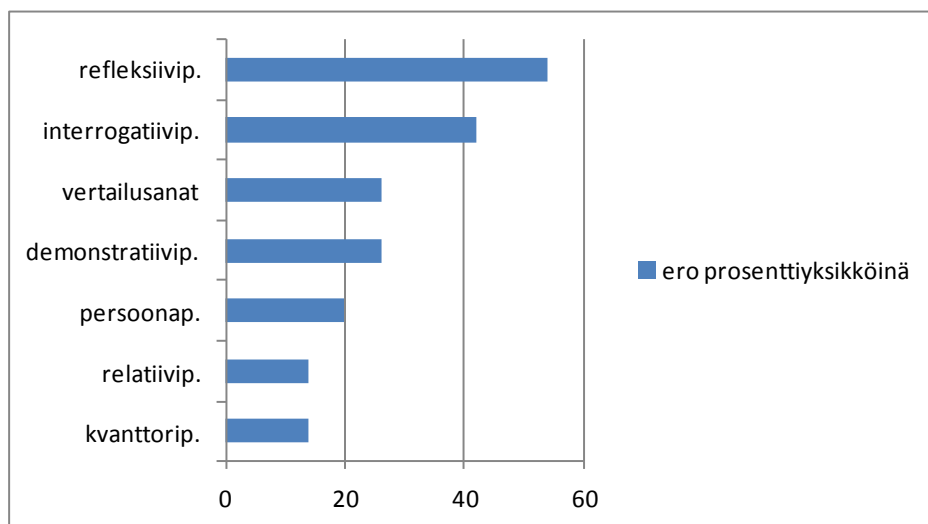
Tyttöjen ja poikien pronominien käyttö eroaa määrällisesti varsin paljon. Tyttöillä pronomineja on yhteensä 2330 ja pojilla 1519. Ero toistuu kaikissa pronomini luokissa. (Ks. taulukko 16.)

Taulukko 16. Pronominit tytöillä ja pojilla.

	tytöt	pojat
Kvanttorip.	392	298
Interrogatiivip.	59	24
Refleksiivip.	20	6
Resiprookkip.	3	1
Demonstratiivip.	659	380
Persoonap.	969	646
Relatiivip.	168	129
Vertailusanat	60	35
Yhteensä	2330	1519

Pienimmillään tyttöjen ja poikien välinen ero on kvanttoripronomineissa ja relatiivipronomineissa. Molemmissa ryhmissä tytöillä on kirjoitelmissaan 57% kaikista ryhmänpronomineista, jolloin tyttöjen ja poikien välinen ero on 14 prosenttiyksikköä. Suurimmillaan tyttöjen ja poikien välinen ero on

puolestaan refleksiivipronomineissa. Tyttöillä on 77% kaikista esiintymistä. Prosenttiyksiköissä ero on 54. Melko suuri ero on myös interrogatiivipronomineissa, joissa prosenttiyksiköissä ero on 42. Demonstratiivipronomineissa vastaava luku on 26, kuten myös vertailusanoissa. Persoonapronomineissa ero tyttöjen ja poikien välillä ei ole suurimmasta päästä. Tyttöillä on persoonapronomineista 60% eli prosenttiyksiköissä ero on 20. Seuraavassa taulukossa poikien ja tyttöjen väliset erot pronomini-luokittain on esitetty prosenttiosuuksien välisinä erotuksina. (Ks. kaavio 15.)

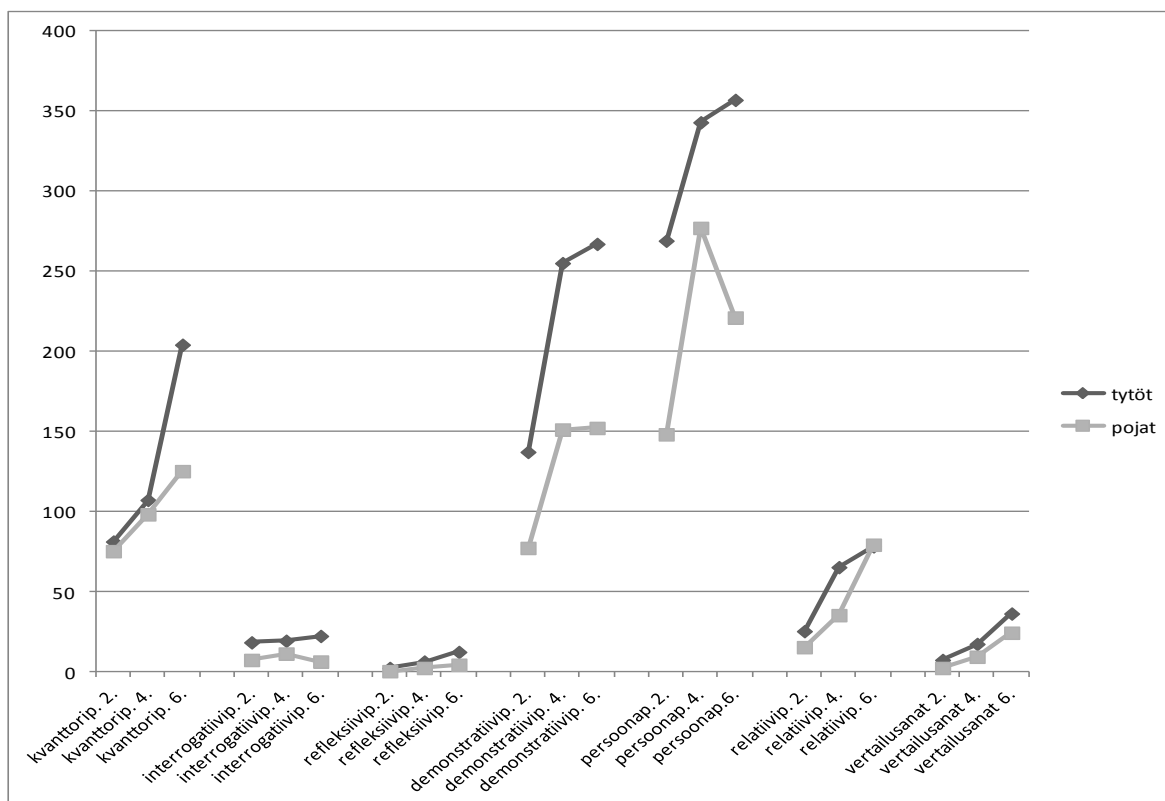

Kaavio 15. Tyttöjen ja poikien välinen ero prosenttiyksiköissä.

Kaikki kolme kaavion 15 ylintä pronomini-luokkaa ovat määriltään melko pieniä. Myös resiprookkipronomineissa ero tyttöjen ja poikien välillä näyttäisi prosentteissa suurelta, sillä tytöillä on 3 esiintymää ja pojilla vain yksi. Näin pienissä määrissä erot saattavat kuitenkin johtua jo sattumastakin. Toisaalta se, että muita harvinaisempia pronomineja on runsaasti enemmän tytöillä kuin pojilla saattaa myös kertoa jotain kielen kehityksestä. Tyttöillä näyttäisi siis tämän tuloksen mukaan olevan poikia monipuolisemmin pronominit käytössä, sillä mukana on enemmän frekvenssiltään pieniä pronomineja.

Poikien tekstit ovat kaiken kaikkiaan yleisesti tyttöjen tekstejä lyhyempiä, joten pronomini-nien määrien välinen ero noudattelee luultavasti pääasiassa tätä linjaa. Ero ei siis löydy pelkästään pronomini-nien käytöstä, vaan selittyy sillä, että tytöt kirjoittavat pidempiä ja runsassanaisempia tekstejä.

Pronomini-nien määrä muuttuu sekä tytöillä että pojilla suhteellisen samansuuntaisesti luokalta siirryttäessä seuraavalle. Erotkin pysyttelevät yleisesti melko samanlaisina, mutta joitain muutoksiakin on. (Ks. kaavio 16.)

Kaavio 16. Tyttöjen ja poikien ero pronomien käytössä alakategorioittain.

Huomattavin ero tyttöjen ja poikien välillä on ehkä hieman yllättäen persoonapronomineissa. Tytöt lisäävät persoonapronominien käyttöä vielä jonkin verran neljännen ja kuudennen luokan välissä, mutta pojat sen sijaan vähentävät. Tämä muutos on luultavasti myös vaikuttanut yhteistulokseen, jonka mukaan persoonapronominien käyttö vähenee ylemmille luokille tultaessa. Toki tytöilläkin persoonapronomineja käytetään tekstien pituuteen nähden kuudennella luokalla vähemmän kuin neljännellä, sillä 6. luokalla persoonapronomineja on vain 15 enemmän kuin 4. luokalla ja tekstit ovat muuten huomattavasti pidempiä. Pojilla persoonapronominien jyrkältä näyttävä lasku 4. ja 6. luokan välissä johtuu osin myös siitä, että 4. luokalle tultaessa niiden käyttö on puolestaan kasvanut huomattavasti ja paljon jyrkemmin kuin tytöillä.

Toinen suuri ero löytyy kvanttoripronomineista. 2. ja 4. luokalla tyttöjen ja poikien erot eivät ole kovinkaan suuret, mutta 6. luokalla tytöt alkavat käyttää niitä huomattavasti enemmän kuin aiemmin. Pojilla kehitys pysyttelee sen sijaan tasaisena.

Demonstratiivipronomineissa poikien ja tyttöjen kehitys on varsin samansuuntaista, mutta ero kuitenkin kasvaa 2. luokalta 6. luokalle. Erityisesti 2. ja 4. luokan välissä tapahtuva määrällinen kasvu jää pojilla pienemmäksi kuin tytöillä.

Relatiivipronomininit ovat siinä mielessä poikkeus muista pronominiluokista, että niissä pojat saavuttavat tytöt määrällisesti 6. luokalla. Tyttöillä relatiivipronominien määrä kasvaa erityisesti 2. ja 4. luokan välissä. Pojilla sama kasvu tapahtuu pääasiassa 4. ja 6. luokan välillä. Vertailusanoissa ja refleksiivipronomineissa sekä pojilla että tyttöillä käyttö kasvaa samansuuntaisesti 6. luokalle asti. Jonkin verran tytöt kuitenkin lisäävät eroa poikiin. Määrät pysyttelevät molemmilla kuitenkin varsin pieninä. Myös interrogatiivipronominien käyttö on varsin vähäistä. Se ei myöskään juuri muutu luokalta toiselle siirryttäessä. Pojilla käyttö jopa hieman laskee.

Alla olevasta taulukosta 17 näkyvät vielä pronominin absoluuttiset määrät eri luokka-asteilla.

Taulukko 17. Pronominimäärät tytöillä ja pojilla luokittain.

	Tytöt 2.	Tytöt 4.	Tytöt 6.	Pojat 2.	Pojat 4.	Pojat 6.
kvanttorip.	81	107	204	75	98	125
interrogatiivip.	18	19	22	7	11	6
refleksiivip.	2	6	12	0	2	4
resiprookkip.	0	2	1	0	0	1
demonstratiivip.	137	255	267	77	151	152
persoonap.	269	343	357	148	277	221
relatiivip.	25	65	78	15	35	79
vertailusanat	7	17	36	2	9	24

Resiprookkipronominin määrän kehitys on nouseva sekä tytöillä että pojilla, mutta sen määrä pysyy silti varsin olemattomana. Tytöt ottavat sen käyttöön kuitenkin poikia aikaisemmin 4. luokalla. Tosin kuudennellakin luokalla sitä on käyttänyt vain 1 poika ja 1 tyttö.

Pojilla ja tytöillä pronominin käytössä näyttäisi kehitys siis kulkevan jokseenkin samalla tavalla, mutta pojat käyttävät kautta linjan pronomineja tyttöjä huomattavasti vähemmän. Tämä ero heijastaa luultavasti vain tekstien pituuseroja. Tärkeimpinä eroina tyttöjen ja poikien välillä nousevat kuitenkin tyttöjen monipuolisempi pronominin käyttö. Toisaalta taas erot määrissä korostuvat erityisesti suurissa pronominiluokissa kuten demonstratiivipronomineissa ja persoonapronomineissa.

4.6 Yksittäisten oppilaiden pronominit

Tähän asti olen tarkastellut pronomineja vain erilaisten ryhmien osalta. Tässä luvussa kiinnitän huomion yksittäisten oppilaiden pronominiin käyttöön. Pyrin lisäksi selvittämään edelleen poikien ja tyttöjen välistä eroa sekä luokkien välistä eroa yksilö tasolla. Jotain yleistä teen myös jälleen ryhmätasolla, jotta oppilaita on helpompi vertailla toisiinsa. Eri oppilaiden pronominiin käyttö vaihtelee kuitenkin melko paljon jokaisella luokalla (ks. kaaviot 17-19). Lisäksi poikien ja tyttöjen määrä on jokaisella tutkittavalla luokka-asteella eri. Myös luokka-asteiden oppilasmäärät vaihtelevat. Näistä syistä on hyvä tarkastella yksittäisiä oppilaita tarkemmin, jotta ryhmistä tehdyt tulkinnot eivät anna harhaan johtavaa kuvaa aineistosta.

2. luokalla oppilaita, joilla on pronomineja teksteissään, on yhteensä 153. Tyttöjä on 76 ja poikia 67. Pojilla pronomineja on keskimäärin 5 ja tytöillä 7 kpl. Mediaani on tytöillä kuitenkin 6. Tyttöillä määrä vaihtelee välillä 1-25. Suurin arvo on selvästi muita korkeampi. 9 tai sitä enemmän on pronomineja vain 22 oppilaalla. 10 kpl tytöistä on 5 pronominia, mikä on yleisin määrä. (Ks. kaavio 17.)

Pojilla mediaani on 4. Pronominiin määrä vaihtelee välillä 1-14. Pojilla pronominiin määrä vaihtelee siis tyttöjä pienemmällä välillä. Toisaalta tyttöjä, joilla on yli 14 pronominia, on aineistossa vain 6. Suurin ero tyttöjen ja poikien välillä on kuitenkin se, että pojilla yleisin pronominiin määrä on 2. Jopa 17 pojalla on vain 2 pronominia tekstissään. Tytöistä 35:llä on 3-7 pronominia tekstissään ja pojilla 32:lla. Poikien ja tyttöjen ero syntyy siis siksi, että 2. luokalla on paljon poikia, joilla on tekstissään 2 tai vähemmän pronomineja ja puolestaan tyttöjä, joilla on 8 tai enemmän on paljon poikia useammin. Toisin sanoen 2. luokalla on erityisesti poikia, joilla on hyvin vähän pronomineja kirjoitelmissaan ja tyttöjä, joilla on hyvin paljon. Keskitasolla eroa ei juuri ole.

2. luokalla on yhteensä 20 oppilasta, joilla ei ole teksteissään ollenkaan pronomineja. Poikia näistä on 17 ja tyttöjä 3 kpl. Huomattavaa on kuinka paljon on enemmän poikia, joilla on tällainen teksti. Näistä teksteistä 17 kpl on tasoluokitukseltaan listoja, 2 kpl on skriptejä ja 1 on luokassa ei-skeemaa. Tyttöjen teksteistä kaikki ovat listoja. Listoissa ei siis käytetä pronomineja juurikaan, mikä on ymmärrettävää, koska ne ovat luettelevia. Pronomineilla ei siis myöskään luoda koheesiota tekstiin. Tyttöillä pronominitomissa teksteissä on keskimäärin 33 sanaa, joka on melko paljon alle keskiarvon (59,65). Pojilla pronominitomat tekstit sisältävät keskimäärin 24.82 sanaa, mikä on myös alle keskiarvon (38, 48). Vaikuttaisi siltä, että 2. luokalla sanamäärä ja tekstin taso ovat sidoksissa toisiinsa ja pronominin määrä luultavasti enemmän sidoksissa sanamäärään kuin tasoon. Toisaalta voidaan kyllä myös tulosten perusteella todeta, että ilman pronomineja tekstit vaikuttaisivat olevan tasoltaan heikompia kuin muuten.

Tekstejä, joissa on vähiten pronomineja 2. luokalla, on tarkasteltu taulukossa 18. Sekä tytöillä että pojilla on 5 tekstiä, joissa on vain yksi pronomini. Pronomini näyttäisi molemmilla määräytyvän lähinnä sattuman kautta, mutta yleisin yksittäinen pronomini on persoonapronomini, mikä luultavasti johtuu sen yleisyydestä koko 2. luokan aineistossa. Jälleen näyttäisivät tekstit olevat sanamääräisesti selvästi alle keskiarvon. Myös taso on heikohko. Yhtään kertomusta ei löydy joukosta ja suurin osa on listoja, kuten pronominitomissa teksteissäkin. Toisaalta myös skriptejä on hieman joukossa.

Taulukko 18. Vähän pronomineja sisältävät 2. luokan tekstit.

oppilas	suku- puoli	vert	rela	refl	pers	kva	inter	dem	pron yht.	sanoja yht.	taso
Kau10	tyttö			1					1	27	skripti
Taa60	tyttö					1			1	20	skripti
Taa73	tyttö				1				1	36	lista
Maa82	tyttö		1						1	51	lista
Maa84	tyttö				1				1	17	lista
Kau144	poika					1			1	30	lista
Kau162	poika				1				1	35	lista
Kau166	poika					1			1	20	skripti
Taa183	poika		1						1	6	lista
Maa201	poika				1				1	29	ei skeemaa

Eniten pronomineja sisältäviksi teksteiksi olen tytöillä laskenut yli 15 pronominia sisältävät tekstit. Niitä on aineistossa 5 kpl. Pojilla puolestaan on 6 kpl yli 10 sanan tekstiä (ks. taulukko 19). Taso on noussut

sekä tytöillä että pojilla huomattavasti verrattuna lähes pronominitomiin teksteihin. Kertomuksia on joukossa 2 ja skriptejä 4. Toisaalta joukkoon on tullut myös paljon skeemattomia tekstejä. Tämä kertoo siitä, että pronominiinien määrä ei ole aina takuu hyvästä tekstistä. Tekstit ovat myös molemmilla sukupuolilla paljon keskimääräistä pidempiä. Pronominiinien määrä korreloi jälleen muuhun sanamäärään. Tässä voikin huomata yhteyden Pajusen (2012) tulokseen siitä, että kaikkein pisimmät tekstit voivat olla vaan ajatusvirtaa, eivätkä ole tasoltaan parhaita. Tämä selittänee myös, miksi korkeimmat pronominiinimäärät sisältävät tekstit ovat usein juuri skriptejä tai ei skeemaa –tekstejä, joissa molemmissa ajatusvirtamaisuus on mahdollista.

Taulukko 19. Paljon pronomineja sisältävät 2. luokan tekstit.

oppilas	suku- puoli	vert	rela	refl	pers	kva	inter	dem	pron yht.	sanoja yht.	taso
Kau32	tyttö				18		5	2	25	113	kertomus
Kau34	tyttö		1		9	4	1	1	16	75	skripti
Kau37	tyttö		1		11	1	1	3	17	84	skripti
Kau51	tyttö		1		9	2		7	19	82	skripti
Taa56	tyttö		1		6			10	17	90	ei skeemaa
Kau136	poika		1			1		11	13	73	skripti
Kau141	poika				7	1	1	2	11	48	ei skeemaa
Kau154	poika				7	1		3	11	108	kertomus
Kau160	poika		2		11				13	76	ei skeemaa
Taa188	poika				7			7	14	64	ei skeemaa
Maa205	poika		1		9	4			14	97	ei skeemaa

Keskimääräisesti pronomineja sisältäväksi teksteiksi on tytöillä laskettu mediaani mukaan 6 kpl pronomineja sisältävät tekstit. Pojilla mediaanin mukaan luku on 4. (Ks. taulukko 20.) Tytöillä keskimääräisesti pronomineja sisältävät tekstit ovat tasoltaan kohtalaisen hyviä, ne ovat kaikki kertovia tekstejä, ja sanamäärältään vaihtelevat keskiarvon molemmin puolin. Pojilla puolestaan vastaavanlaiset tekstit ovat useimmiten listoja eikä joukossa ole yhtään kertomusta. Taso on siis heikompi kuin tytöillä. Tekstien pituudet vaihtelevat keskiarvon molemmin puolin samoin kuin tytöillä.

Taulukko 20. Toisen luokan keskivertotekstit.

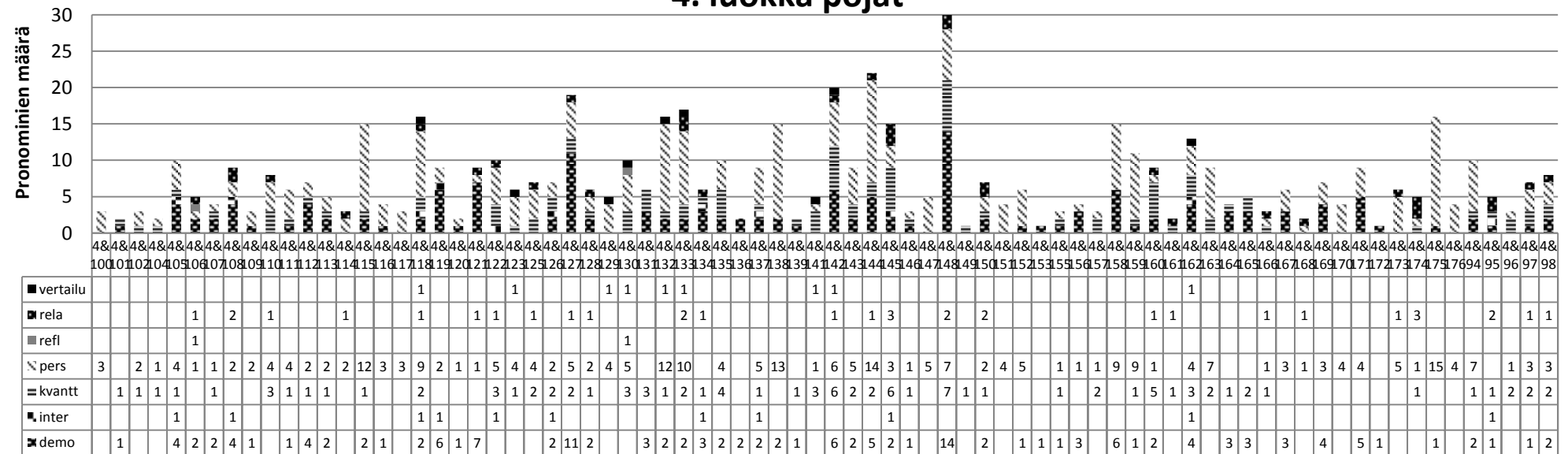
oppilas	suku- puoli	vert	rela	refl	pers	kva	inter	dem	pron yht.	sanoja yht.	taso
Kau30	tyttö				2	1	1	2	6	69	kertomus
Kau33	tyttö		1		4			1	6	93	skripti
Kau44	tyttö		1		5				6	49	skripti
Kau46	tyttö				3	2		1	6	32	skripti
Taa69	tyttö	1			1	4			6	69	kertomus
Kau135	poika				3			1	4	25	ei skeemaa
Kau143	poika				1	3			4	31	lista
Kau150	poika				1	3			4	46	skripti
Kau152	poika				3			1	4	60	skripti
Kau161	poika				1	1		2	4	17	lista
Kau172	poika				3	1			4	12	lista
Taa195	poika		1		3				4	46	lista
Taa196	poika				3			1	4	59	lista
Maa199	poika				4				4	23	lista
Maa203	poika					2		2	4	65	skripti
Maa211	poika				2	2			4	18	lista

4. luokalla oppilaita, joilla on pronomineja teksteissään, on yhteensä 172. Tyttöjä on 94 ja poikia 78. Pojilla pronomineja on keskimäärin 7 ja tytöillä 9 kpl. Mediaani on tytöillä kuitenkin 8. Tytöillä pronominimäärä vaihtelee välillä 1-27. Suurin arvo on selvästi muita korkeampi. 11 tai sitä enemmän on pronomineja 25 oppilaalla. 13 kpl tytöistä oli 6 pronominia, mikä on yleisin määrä. (Ks. kaavio 18.)

4. luokka tytöt

4. luokka pojat

Pojilla mediaani on 6. Pronominien määrä vaihtelee välillä 1-30. Pojilla pronomien määrä vaihtelee siis tyttöjä suuremmalla välillä. Tosin 30 kpl pronomineja yhdellä pojalla on yksi satunnainen arvo, sillä toiseksi eniten pronomineja on yhdellä pojalla 22 kpl. Yli 11 kpl pronomineja on pojista vain 14:llä. Suurin ero tyttöjen ja poikien välillä on kuitenkin jälleen se, että pojilla yleisin pronomien määrä on 3, joka on 10 pojalla. Toisaalta seuraavaksi yleisimpiä pronomimääriä ovat 5, 6 ja 9 (8 pojalla). Tyttöjen ja poikien erot vaikuttaisivat 4. luokalla syntyvät erityisesti siitä, että tytöillä on erityisesti enemmän suuria pronomimääriä sisältäviä tekstejä. Toisaalta pojilla on edelleen hieman tyttöjä enemmän painottunut juuri 1-3 pronomien tekstit. Ero ei kuitenkaan vaikuta enää yhtä selvältä kuin 2. luokalla.

2. luokkaan verrattuna pronomien määrä näyttäisi kasvaneen keskimäärin tytöillä ja pojilla yhtä paljon. 4. luokalla sekä pojilla että tytöillä pronomien määrän vaihtelu on suurempi kuin toisella luokalla. Toisaalta yhden pronomien tekstiä ei kummallakaan sukupuolella ole enää kuin 3. Edelleen suurimpien pronomimäärien tekstiä on vain hajanaisia kappaleita. Pääasiallisesti tytöillä tekstien pronomimäärät vaihtelevat 2:sta 13:een ja pojilla 2:sta 10:en.

Myös 4. luokalla on oppilaita, joilla ei ole ollenkaan pronomineja teksteissään. Heitä on yhteensä tosin vain 5 ja kaikki ovat poikia. Tämä on huomattava muutos 2. luokkaan nähden. Näistä teksteistä 3 on tasoluokituksestaan lista ja 2 ei-skeemaa. Toisin sanoen yhtään kertovaa tekstiä ei ole joukossa. Pronominittomien tekstien sanamäärä ovat melko alhaisia, mutta sanamäärä vaihtelee kirjoittajien kesken aika paljon (sanamäärät: 25, 24, 8, 38 ja 55). Keskimääräinen pituus 4. luokalla on pojilla 66,53. Kaikki pronominittomat tekstit ovat siis kuitenkin alle keskiarvon. 4. luokka näyttäisi toistavan samaa kaavaa kuin 2. luokakin tekstien pituuden, pronomimäärän ja tason suhteen, vaikka pronominittomien tekstien määrä onkin laskenut rajusti.

Pojilla ja tytöillä vähiten pronomineja sisältävät tekstit, joissa on 1 pronomini (ks. taulukko 21). Tällaisia tekstejä hieman vähemmän kuin 2. luokalla. Tytöillä useimmiten yksittäiset pronominit ovat persoonapronomineja. Pojilla puolestaan ne ovat demonstratiivipronomineja. Myös kvanttoripronomineja löytyy. Tekstit ovat tasoltaan edelleen heikohkoja. Yhtään kertomusta ei ole joukossa. Skriptejä on kuitenkin jo useammin kuin 2. luokalla. Pojilla listoja on edelleen eniten ja mukana on myös skeematon teksti. Sanamääriltään tekstit ovat jälleen alle keskiarvon.

Taulukko 21. Vähän pronomineja sisältävät 4. luokan tekstit.

oppilas	suku- puoli	vert	rela	refl	pers	kva	inter	dem	pron yht.	sanoja yht.	taso
Taa55	tyttö				1				1	49	lista
Taa56	tyttö					1			1	43	skripti
Maa74	tyttö				1				1	64	skripti
Taa149	poika					1			1	47	lista
Taa153	poika							1	1	37	lista
Maa172	poika							1	1	26	ei skeemaa

Tytöillä eniten pronomineja sisältävät tekstit ovat sellaisia, joissa on 20 tai enemmän pronomineja. Pojilla puolestaan suurimmat pronominimäärät ovat yli 19 pronominin teksteissä. Jälleen pronomini määrä näyttäisi seuraavan tekstin sanamäärän suuntaa. Kaikki taulukon 22 tekstit ovat keskimääräistä pidempiä.

Taulukko 22. Paljon pronomineja sisältävät 4. luokan tekstit.

oppilas	suku- puoli	vert	rela	refl	pers	kva	inter	dem	pron yht.	sanoja yht.	taso
Kau28	tyttö		1		15		3	2	21	101	ei skeemaa
Kau31	tyttö	3	2		8	6		1	20	120	skripti
Taa66	tyttö	1	2		4	4	1	12	24	185	skripti
Maa75	tyttö	2	2		7	6		5	22	147	kertomus
Maa76	tyttö	1	3		4	2	1	9	20	191	kertomus
Maa79	tyttö	1			18	3		5	27	137	lista
Kau127	poika		1		5	2		11	19	91	skripti
Kau133	poika	1	2		10	2		2	27	209	skripti
Taa142	poika	1	1		6	6		6	20	112	kertomus
Taa144	poika		1		14	2		5	22	141	kertomus
Taa148	poika		2		7	7		14	30	197	lista

Tytöistä kahdella suuri pronomini määrä näyttäisi selittyvän sillä, että heillä on todella paljon persoonapronomineja (15 ja 18), ja yhdellä sillä, että käytössä on suuri määrä demonstratiivipronomineja (12). Tytöillä on muuten käytössään melko laajasti eri alakategorioiden pronomineja. Jokaisella on pronomineja 4-6 kategoriasta. 4 kategoriasta pronomineja ammentaneet tytöt

ovat saaneet muita heikomman tasoarvion (ei skeemaa, lista). Lisäksi nämä samaiset tytöt ovat ne, joiden suuri pronomini määrä johtuu persoonapronominien määrästä. Suuri pronominimäärä on siis kaksijakoinen asia. Jos pronomineja on tasaisesti eri alakategorioista, on tulos todennäköisesti hyvä. Jos taas pronominit ovat kertyneet yhdestä kategoriasta, on tulos todennäköisesti heikompi.

Toisaalta poikien tekstien kohdalla tämä päätelmä ei päde, sillä yhdessä kertomukseksi luokitellussa tekstissä on 14 persoonapronominia. Tyttöjen tulos voikin olla sattumaa. Pojista kahta lukuun ottamatta on pronomini määrä kertynyt pääasiassa persoonapronominien tai demonstratiivipronominien takia. Toisella poikkeuksella pronominimäärä on pääasiassa pelkkiä kvanttoripronomineja, ja teksti on tasoltaan lista. Toisella määrä on pääosin tullut persoonapronominien, kvanttoripronominien ja demonstratiivipronominien summasta. Tämä teksti on kertomus. Pojilla on pronomineja tytöistä poiketen 2-5 kategoriasta.

Tiivistäen pitkistä, suuria pronominimääriä sisältävistä teksteistä 4. luokalla voi sanoa, että niiden joukossa on mahdollista olla hyviä tekstejä, mutta mukaan mahtuu myös heikompia. Tässä yhteydessä en ole kuitenkaan puuttunut pronominiin laatuun, joka voisi myös olla yksi mahdollinen muuttuja.

Tytöillä keskimääräisesti pronomineja sisältäviksi teksteiksi lasken mediaanin mukaan 8:n pronominin tekstit. Tekstit ovat melko usein kertomuksia. Pronomineja on käytössä yhdessä tekstissä 2-5:stä pronominin alakategoriasta. Keskimäärin pronomineja sisältävät tekstit tuntuisivat olevan tasoltaan muita useammin kertomuksia. Pronomineja ei ole kertynyt yhteen kategorian useita, vaan ne ovat jakautuneet melko tasaisesti useihin kategorioihin. (Ks. taulukko 23.)

Taulukko 23. Neljännen luokan keskivertotekstit.

oppilas	suku- puoli	vert	rela	refl	pers	kva	inter	dem	pron yht.	sanoja yht.	taso
Kau14	tyttö				1			7	8	48	lista
Kau15	tyttö		3		2	1		2	8	92	skripti
Kau16	tyttö		2		2			4	8	59	lista
Kau20	tyttö				2	2	1	3	8	108	kertomus
Kau21	tyttö		1		5			2	8	101	skripti
Kau27	tyttö			1	1	1		5	8	179	kertomus
Kau4	tyttö		2		1	2		3	8	73	kertomus
Taa42	tyttö				1	2		5	8	149	kertomus
Kau6	tyttö	1	3		2	1		1	8	57	lista
Taa65	tyttö				6			2	8	81	skripti
Taa67	tyttö		2				1	5	8	155	kertomus
Kau111	poika				4	1		1	6	38	ei skeemaa
Kau123	poika	1			4	1			6	38	lista
Kau128	poika		1		2	1		2	6	62	skripti
Kau131	poika					3		3	6	109	skripti
Kau134	poika		1			1	1	3	6	82	kertomus
Taa152	poika				5			1	6	75	skripti
Maa167	poika				3			3	6	57	skripti
Maa173	poika		1		5				6	54	skripti

Pojilla skripti on hallitseva taso 6 pronominin teksteissä. Myös pojilla pronominit näyttäisivät jakautuneet melko tasaisesti eri kategorioihin. Keskimäärin pronomineja sisältävät tekstit ovat useimmiten kertovia 4. luokalla (12 kertovaa 19 tekstistä).

6. luokalla oppilaita on yhteensä 149. Tyttöjä on 76 ja poikia 73. Pojilla pronomineja on keskimäärin 8 ja tytöillä 13 kpl. (Ks. kaavio 19.)

Mediaani on tytöillä kuitenkin 11. Mediaanin ja keskiarvo aiempia luokkia suurempi ero luultavasti johtuu siitä, että tytöillä on muutama teksti, joissa on todella paljon enemmän pronomineja kuin muissa teksteissä. Nämä ovat kuitenkin yksittäistapauksia, joten mediaani kertoo paremmin tässä tapauksessa, mikä on tyypillisin pronominimäärä 6. luokkalaisten tyttöjen teksteissä. Tytöillä pronominin määrä vaihtelee laajalla välillä (2-51). Suurin arvo on jälleen selvästi muita korkeampi. Edellinen arvo on 33. 18 tai sitä enemmän on pronomineja 17 oppilaalla. 7 kpl tytöistä on 7 pronominia, mikä on yleisin määrä. 6. luokalla kuitenkin eivät useat tekstit enää sisällä samaa määrää pronomineja vaan luvut ovat asettuneet melko tasaisesti välillä 3-17.

Pojilla mediaani on 7. Pronominien määrä vaihtelee välillä 1-31. Pojilla pronominin määrä vaihtelee siis huomattavasti pienemmällä välillä. Tämän aiheuttaa kuitenkin osittain se, että yhden tytön tekstissä (51 kpl) on melkein 20 pronominia enemmän kuin seuraavaksi eniten pronomineja sisältävässä tekstissä. Toisaalta myös poikien suurin arvo on yksittäinen haja-arvo (31 kpl). Seuraavaksi eniten pronomineja sisältävässä tekstissä on vain 19 pronominia. 18 kpl tai enemmän pronomineja on pojista vain 5:llä. Tämä määrä eroaa huomattavasti tyttöjen 17 oppilaasta.

Yhteistä 6. luokkalaisille tytöille ja pojille on se, että molemmilla saman pronominimäärän sisältäviä tekstejä ei ole enää kovin monta. Pronominimäärien suhteen tekstit siis jakautuvat melko tasaisesti vaihteluvälilleen suurimpia arvoja lukuun ottamatta. Pojilla pääasiallinen vaihteluväli on 1-16 pronominia per teksti. Yleisin pronominimäärä on 2 ja 4 (7 oppilaalla).

Suurin ero tyttöjen ja poikien välillä pronominimäärien suhteen on 6. luokalla se, että pojilla on vielä melko monta 1-3 pronominia sisältävää tekstiä (16 kpl). Tytöillä näitä on vain 4 kpl. Yhden pronominin tekstejä tytöillä ei ole 6. luokalla lainkaan.

Poikien mediaani ja keskiarvo on kasvanut 4. ja 6. luokan välillä samassa suhteessa kuin 2. ja 4. luokan välissä. Tytöillä 4. ja 6. luokan välillä tapahtuu kuitenkin harppaus. 4. luokalla mediaani on 8 ja 6. luokalla se on jopa 11. Aikaisemmin arvo on noussut vain yhdellä pronominilla. Nousu johtuu siitä, että tekstien pronominimäärät ovat hajautuneet ja nousseet satunnaisesti yhä suuremmiksi. 4. ja 2. luokan välillä ero johtui siitä, että yleisimmät pronominimäärät ovat suuremmat kuin aiemmin.

6. luokallakin on vielä kuitenkin tekstejä, joissa ei ole lainkaan pronomineja. Näitä tekstejä on tuottanut enää vain 3 poikaa. 2 on luokiteltu listaksi ja 1 skeemattomaksi. Sanoja teksteissä on vain 22, 20 ja 27 kpl. Tekstit ovat siis hyvin lyhyitä, mikä selittänee, ettei niihin ole sattunut yhtään pronominia.

6. luokalla tytöillä vähiten pronomineja sisältävät tekstit ovat sellaisia, että niissä on 2-3 pronominia. Pojilla puolestaan on 4. luokkaan verrattuna jopa enemmän 1 pronominin tekstejä. (Ks. taulukko 24.)

Jälleen yhdistävä tekijä on se, että tekstit ovat pituuksiltaan alle keskiarvon, joka tytöillä on 141,76 sanaa ja pojilla 88,34 sanaa. Yllättäen tyttöjen yksittäiset pronominit eivät ole enää pääasiallisesti persoona- tai demonstratiivipronomineja vaan suurin osa on itse asiassa kvanttoripronomineja. Pelkkiä kvanttoripronomineja on yhdellä tytöllä, ja teksti on kertomus. Muutenkin 6. luokan vähäpronominiset tekstit ovat tasoltaan erilaisia kuin aiemmilla luokilla. Yhdellä tytöllä teksti on kuitenkin vielä lista ja hänellä on myös yksi persoonapronomini ja yksi demonstratiivipronomini toisin kuin muilla tytöillä.

Pojilla yhden pronominin tekstit ovat listoja 3 tapauksessa. Yksi teksti on luokassa ei skeemaa, ja se on poikkeus siinä mielessä, että sen sanamäärä on poikien keskiarvoa korkeampi.

Taulukko 24. Vähän pronomineja sisältävät 6. luokan tekstit.

oppilas	suku- puoli	vert	rela	refl	pers	kva	inter	dem	pron yht.	sanoja yht.	taso
Kau1	tyttö					3			3	129	kertomus
Kau30	tyttö	1			1			1	3	50	lista
Kau31	tyttö		1			1			2	62	skripti
Maa71	tyttö		1			2			3	95	skripti
Kau109	poika							1	1	94	skripti
Kau111	poika		1						1	23	lista
Taa126	poika				1				1	134	ei skeemaa
Taa140	poika				1				1	38	lista
Kau82	poika		1						1	36	lista

Eniten pronomineja sisältävät tekstit ovat 6. luokalla jälleen keskiarvoa pidempiä. Kertomuksia on yhteensä 5 ja skriptejä 4. Ehkä hieman yllättäen tyttöjen teksteissä vaikuttaisi olevan enemmän hajontaa tason suhteen. Tytöillä on teksteissään pronomineja 4-7 eri alakategoriasta. Pojilla määrä on jälleen alhaisempi (4-5). Ero tyttöjen ja poikien välillä johtuu todennäköisesti pronomien yhteismäärästä, joka pojilla on hieman alhaisempi. (Ks. taulukko 25.)

Taulukko 25. Paljon pronomineja sisältävät 6. luokan tekstit.

oppilas	suku- puoli	vert	resi	rela	refl	pers	kva	inter	dem	pron yht.	sanoja yht.	taso
Kau22	tyttö			2		13	5	2	5	27	229	kertomus
Taa36	tyttö	1		5	3	5	9	1	5	29	171	lista
Taa43	tyttö	2		1		17	7		4	31	264	kertomus
Taa45	tyttö	1		2		7	8	3	12	33	359	skripti
Taa46	tyttö	3		1		31	7		9	51	344	skripti
Taa50	tyttö			3		13	2		8	26	147	ei skeemaa
Kau104	poika			3		12	4		12	31	187	skripti
Maa147	poika	1				6	3	1	7	18	122	skripti
Maa152	poika			4		5	5		5	19	120	kertomus
Kau85	poika			3		5	1	1	7	17	124	kertomus
Kau99	poika		2	2		9	2		3	18	153	kertomus

Keskimääräisesti pronomineja sisältävät tekstit ovat tytöillä pääasiassa kertomuksia. Niissä on 11 pronominia mediaanin mukaan. 6. luokan keskimääräisesti pronomineja sisältävissä teksteissä 4. luokkaan verrattuna pronomineja ei ole käytetty yhtä monipuolisesti. Suurin joukko on jälleen persoonapronomineja. Huomionarvoista on, että jälleen pronominimäärä näyttäisi riippuvan ennen kaikkea tekstin pituudesta. Tyttöjen tekstit ovat yhtä poikkeusta lukuun ottamatta lähellä keskipituutta. Poikkeuksessa sanoja on sen sijaan runsaasti enemmän kuin keksimääräisessä tekstissä. Se on luokiteltu kertomukseksi. Siinä pronomineja on 5 eri kategoriasta. (Ks. taulukko 26.)

Pojilla keksimääräisesti pronomineja sisältävät tekstit ovat jälleen heikompia kuin tytöillä. Ne ovat selvästi alle keskipituuden yhtä lukuun ottamatta. Lähes kaikissa teksteissä on melko tasaisesti relatiivi-, persoona-, kvanttori- ja demonstratiivipronomineja.

Taulukko 26. Kuudennen luokan keskiwertotekstit.

oppilas	suku- puoli	vert	resi	rela	refl	pers	kva	inter	dem	pron yht.	sanoja yht.	taso
Kau12	tyttö			1		7			3	11	106	skripti
Kau20	tyttö			1		7	2		1	11	144	skripti
Kau26	tyttö	2		1		3	4		1	11	175	kertomus
Kau29	tyttö					7	3		1	11	161	kertomus
Kau4	tyttö		1	1	1	5			3	11	160	kertomus
Kau6	tyttö			1		1	4		5	11	226	kertomus
Maa76	tyttö			1		5	3	1	1	11	135	kertomus
Kau101	poika			3		2	1		1	7	52	skripti
Kau108	poika			2		3			2	7	65	ei skeemaa
Taa122	poika	1		1		1	3		1	7	47	lista
Taa142	poika					2	3		2	7	79	skripti
Kau81	poika			2		2	2		1	7	123	skripti

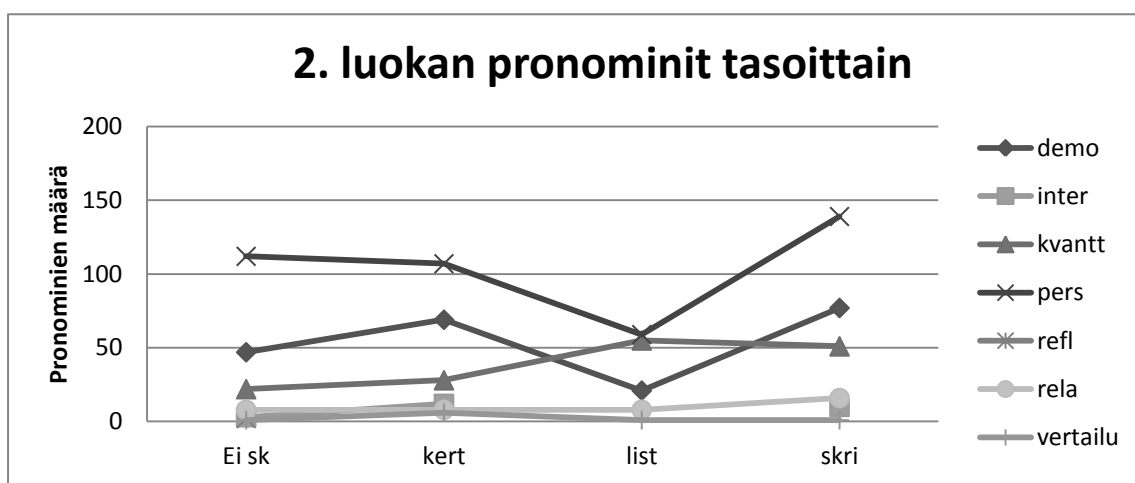
Tiivistäen voi todeta, että jokaisella luokalla pronominimäärä riippuu vahvasti koko tekstin pituudesta. Yleensä heikoimpia tekstejä sellaiset tekstit, joissa on vähän pronomineja. Todella paljon pronomineja sisältävät tekstit voivat olla hyviä mutta myös heikompiä. Yleensä eniten kertomuksiksi luokiteltuja tekstejä löytyy teksteistä, joissa on pronomineja keskiarvoa vastaava määrä. Lisäksi pronominimäärät ja yksittäisillä oppilailla käytössä olevien eri alakategorioiden määrät kasvavat ylemmille luokka-asteille. Samalla joukossa on enemmän kertomuksiksi luokiteltavia tekstejä.

4.7 Pronominit eri tasoluokissa

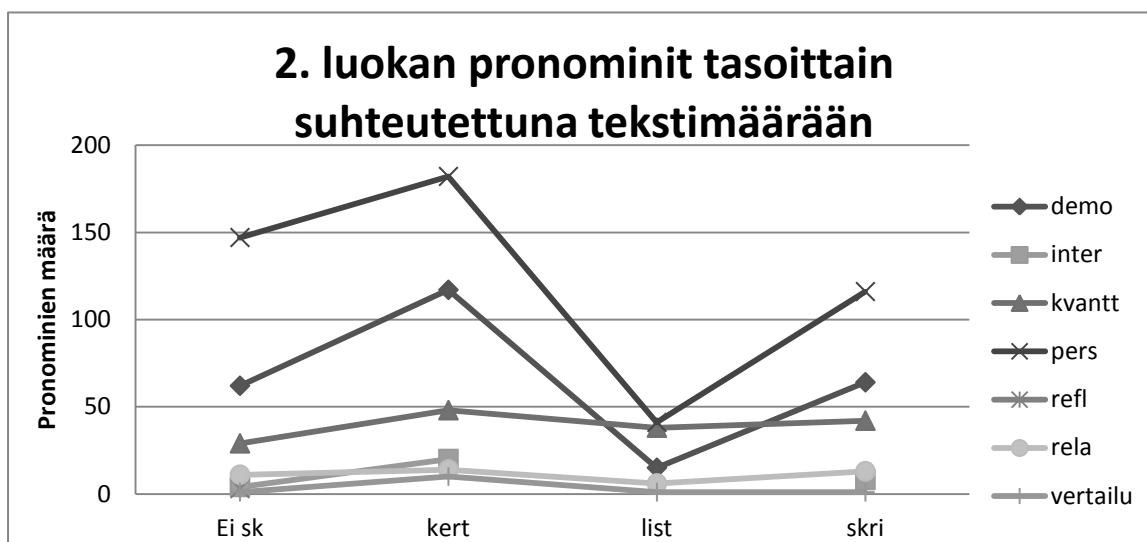
Edellä pohdin jo hieman sitä, miten pronominien määrä ja tasoluokitus suhteutuvat toisiinsa. Tässä luvussa tarkastelen ensin tasoluokitusta suhteessa koko luokan pronominimäärään. Tyttöjä ja poikia en ole tässä kohdassa erotellut. Lopuksi tarkastelen vielä muutamaa yksittäistä oppilasta jokaisesta tasoluokasta, jotta voisi saada jonkinlaista kuvaa siitä, minkälaisia tekstejä eri tasoluokat voivat pronominien suhteen sisältää.

4.7.1 Pronominit 2. luokalla tasoittain

2. luokalla pronominit jakautuvat eri tasoille siten, että listoissa on yhteensä 144, ei skeemaa –teksteissä 195, kertomuksissa 230 ja skripteissä 294 pronominia. Keskimäärin yhdellä oppilaalla on pronomineja listassa 2,5, ei skeema –tekstissä 6,3, skriptissä 6 ja kertomuksessa 9,6. Järjestys suurimmasta määrästä pienempään siis muuttuu. Tämä johtuu siitä, että kullekin tasolle sijoittuu eri määrä tekstejä. Eniten on listoja. Tarkastelen seuraavaksi tekstimääriin suhteutettua kaaviota 21, jotta eri tasot ovat paremmin vertailtavissa keskenään. Todelliset pronominimäärät näkyvät kuitenkin ylemmästä kaaviosta 20.

Kaavio 20. Toisen luokan pronominit tasoittain.

Kaavio 21. Toisen luokan pronominit tasoittain suhteutettuna tekstimäärään.

2. luokalla ei skeema –teksteissä ja listoissa on vähiten pronomineja. Ei skeemaa –teksteissä persoonapronomineja on kuitenkin enemmän kuin skripteissä ja melkein yhtä paljon kuin kertomuksissa, vaikka muuten sen pronominimäärät ovat alhaisia. Myös demonstratiivipronominit ovat

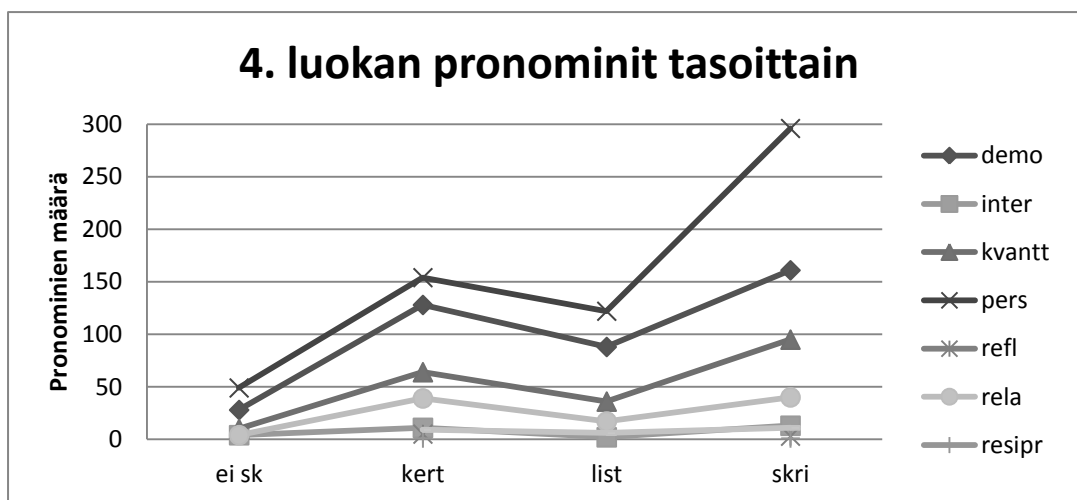
ei skeemaa –teksteissä suosittuja. Niitä on melkein saman verran kuin skripteissä. Muita pronomineja ei skeemaa –teksteissä onkin harvoin. Kvanttoripronominejakin on vähemmän kuin muilla tasoilla.

Listoissa on muihin teksteihin verrattuna vähiten pronomineja. Erityisesti persoonapronomineja ja demonstratiivipronomineja on vähän, eli juuri ne pronominit, jotka voisivat luoda koheesiota tekstiin, ovat huonosti edustettuna. Interrogatiivipronomineja listoissa ei ole lainkaan. Kvanttoripronomineja sen sijaan listoissa on paljon muihin verrattuna. Niitä on listoissa suurin piirtein saman verran kuin kertomuksissa ja skripteissä. Listat ovat poikkeus muihin teksteihin myös siinä suhteessa, että kaikissa muissa suurimmat pronominimäärät ovat persoonapronomineissa ja demonstratiivipronomineissa siten, että persoonapronomineja on selvästi enemmän. Listoissa kuitenkin kvanttoripronomineja on lähes yhtä paljon kuin persoonapronomineja.

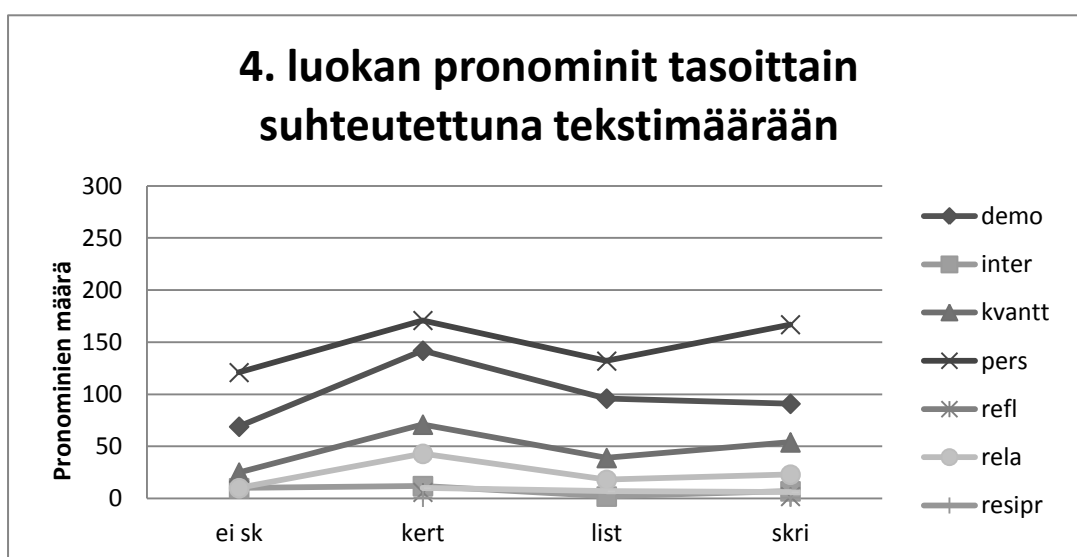
Skriptit sisältävät toiseksi eniten pronomineja. Eniten niitä on kuitenkin kertomuksissa. Kertomukset ovat teksteinä ainoita, joissa on jonkin verran vertailusanoja. Skripteistä ne eroavat siinä, että kvanttoripronomineja ja jossain määrin myös relatiivipronomineja on suhteessa vähemmän. Skripteissä ja kertomuksissa pronominiprofiilit ovat kuitenkin melko samanlaiset vain eri kokoiset.

4.7.2 Pronominit 4. luokalla tasoittain

4. luokalla tasojen mukaiset pronominiprofiilit ovat hieman erilaisia kuin 2. luokalla. Ei skeemaa -teksteissä pronomineja on yhteensä 95 ja yhdessä tekstissä keskimäärin 5,3 pronominia. Listoissa vastaavasti pronomineja on 411 ja keskiarvo 10,3, skripteissä on pronomineja 79 ja keskiarvo 7,8 ja kertomuksissa 411 pronominia ja keskiarvo 10,3. Kaikissa muissa tasoissa keskiarvo on noussut 2. luokkaan verrattuna paitsi ei skeemaa -teksteissä. Eniten keskiarvoa ovat korottaneet listat. Tästä johtuu se, että erot eri tasojen pronominimäärien välillä ovat tasoittuneet huomattavasti 2. luokkaan verrattuna, kun tarkastellaan tekstimääriin suhteutettua kaaviota 23. Suurin tasoryhmä on skripti. Todelliset pronominimäärät näkyvät kaaviossa 22.

Kaavio 22. Neljännen luokan pronominit tasoittain.

Kaavio 23. Neljännen luokan pronominit tasoittain suhteutettuna tekstimäärään.

Kaikilla tasoilla alakategorioiden pronominimäärät näyttäisivät kuitenkin olevan melko samassa suhteessa toisiinsa nähden kuin 2. luokalla: persoonapronomineja on eniten, seuraavaksi eniten demonstratiivipronomineja, sitten kvanttoripronomineja ja relatiivipronomineja. Muista luokista pronomineja on hyvin vähän.

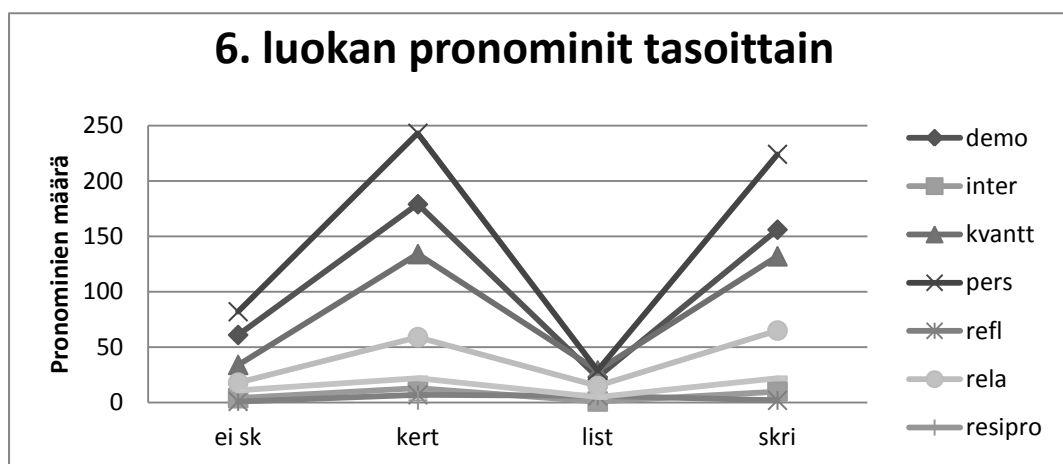
Ei skeemaa- teksteissä on 4. luokalla kaikkein vähiten pronomineja. Muista tasoista poiketen niissä ei ole lainkaan vertailusanoja. Listassa on toiseksi vähiten pronomineja. Listoissa on enemmän demonstratiivipronomineja kuin skripteissä. Muuten skripteihin verrattuna kaikkia pronomineja on vähemmän.

Skripteissä on toiseksi eniten pronomineja kuten 2. luokallakin. Erityisesti persoonapronomineja on runsaasti suhteessa muiden pronominien määrään. Kertomuksissa pronomineja on hieman enemmän kuin skripteissä. Persoonapronomininit ovat kuitenkin poikkeus tästä. Niitä on molemmissa suurin piirtein

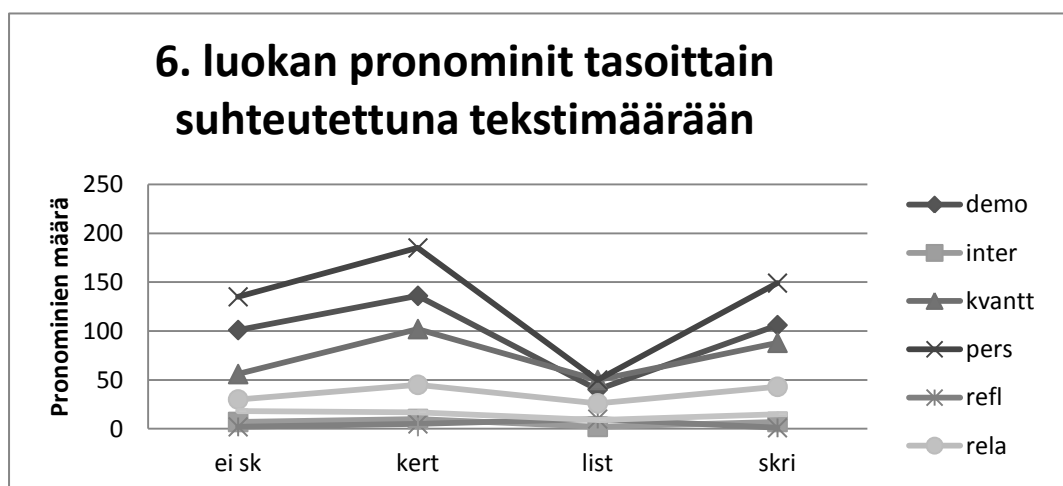
saman verran. Eroa selittää se, että kertomuksissa persoonapronominien määrä on suhteessa hieman alhaisempi kuin muilla tasoilla. Skripteissä taas demonstratiivipronomineja on suhteessa vähemmän.

4.7.3 Pronominit 6. luokalla tasoittain

6. luokalla pronominit näyttävät jälleen toimivan hieman eri tavalla suhteessa tasoihin verrattuna 4. luokkaan. Suurin muutos näyttäisi olevan siinä, että listoissa on jälleen vähiten pronomineja, kuten 2. luokalla (ks. kaavio 25). Muutenkin kaavio 25 muistuttaa enemmän 2. luokan kaaviota kuin 4. luokan. Todelliset pronominimäärät näkyvät jälleen kaaviosta 24.

Kaavio 24. Kuudennen luokan pronominit tasoittain.

Kaavio 25. Kuudennen luokan pronominit tasoittain suhteutettuna tekstimäärään.

6. luokalla ei skeemaa –teksteissä on yhteensä 212 pronominia ja keskimäärin yhdellä oppilaalla on 9,2 pronominia tekstissään. Listoissa on 108 pronominia ja keskiarvo on 4,9, skripteissä 611 pronominia ja keskiarvo 10,7 sekä kertomuksissa 660 pronominia ja keskiarvo 13,2. Eniten tekstejä kuuluu edelleen skripti-tasoon, mutta kertomuksia on jo melkein yhtä paljon. 4. luokkaan verrattuna pronomini-

keskiarvot tasoittain ovat jälleen kasvaneet. Ainoa poikkeus tällä kertaa on lista, jonka keskiarvo on laskenut merkittävästi.

Pronominien alakategorioiden järjestys määrän mukaan ei ole muuttunut 4. luokkaan verrattuna. Edelleen persoonapronomineja on eniten. Ainoa merkittävä muutos on se, että listoissa järjestys ei ole enää niin selvä, sillä persoona-, demonstratiivi-, kvanttori- ja relatiivipronomininit ovat määrältään melko samaa luokkaa.

Ei skeemaa –tekstit ovat pronominiprofiililtaan melko samanlaisia kuin 4. luokalla, mutta kaikkien alakategorioiden pronomineja on hieman enemmän. Listojen pronomini määrät ovat muuten pysyneet melko ennallaan, mutta persoonapronominien ja demonstratiivipronominien määrä on romahtanut. 6. luokan tuloksia verrattaessa 4. luokan tuloksiin on kuitenkin otettava huomioon, että luokittaiset arvot eivät ole täysin vertailtavissa toisiinsa, sillä 4. luokalla oppilaita on hieman enemmän kuin 6. luokalla. Suuntaa niistä kuitenkin näkee.

Myös skriptien pronominimäärät kategorioittain ovat kasvaneet 4. luokkaan verrattuna jonkin verran, mutta persoonapronominien määrä on laskenut hieman. Sen sijaan kertomusten osalta kaikki pronominiinien alakategoriat, erityisesti kvanttoripronomininit, ovat kasvattaneet pronominimäärää. Muutoksen ansiosta kertomus ja skripti näyttävät pronominiprofiililtaan melko samanlaisilta. Skripteissä kvanttoripronomineja näyttäisi kuitenkin olevan suhteessa enemmän.

6. luokalla eroja tasojen välillä luovat pääasiassa persoona-, demonstratiivi- ja kvanttoripronomininit. Relatiivipronomineissa listassa ja ei skeemaa -teksteissä on hieman matalammat määrät kuin skriptissä ja kertomuksessa, mutta suuria eivät erot ole. Kvanttoripronomineissa jälleen ei skeemaa ja lista ovat määrältään samalla tasolla, mutta jäävät paljon alle sen, mitä skripteissä ja kertomuksissa on. Nämä eivät juuri tee eroa vielä listan ja ei skeemaa –tekstin välille, eivätkä myös eroa skriptin ja kertomuksen välille.

Ei skeemaa –tekstin ja listan erottaa siitä, että listassa persoona- ja demonstratiivipronomininit ovat määriltään samaa luokkaa kuin kvanttoripronomininit. Sen sijaan ei skeemaa –teksteissä persoona- ja demonstratiivipronomineja on enemmän, jopa yhtä paljon kuin skripteissä. Kertomuksen ja skriptin puolestaan erottaa siitä, että erityisesti persoona- ja demonstratiivipronomineja näyttäisi olevan enemmän kertomuksissa. Toisaalta myös kvanttoripronomineissa ja muissa pienemmissä kategorioissa on hitusen verran enemmän pronomineja kertomuksissa kuin skripteissä.

Pronominien ja tasojen suhteesta voisi edellisten huomioiden perusteella sanoa, että ei skeemaa –tekstit ja listat ovat pronominimääriltään pienimpiä. 2. luokalla pronominimäärät ovat vielä varsin pieniä,

etenkin listoissa, mikä kertoo ehkä siitä, että pronomineja käytetään jokseenkin vielä satunnaisesti, jolloin jokin kategoria saattaa korostua. Mielenkiintoista on se, että 4. luokalla tasojen väliset pronominiinien suuruussuhteet tasoittuvat, mutta palaavat lähelle 2. luokan eroja 6. luokalla. Voisikin ajatella, että 4. luokalla, kun pronominimäärät alkavat kasvaa, ne kasvavat ensin erityisesti listoissa, siksi että listoissa on 2. luokalla todella vähän pronomineja, usein ei lainkaan. Koska pronominimäärät ovat pieniä, yksikin pronomini enemmän muuttaa tason pronominiprofiilia huomattavasti.

Skripti on toisaalta sellainen taso, jonka pronominimäärä kasvaa luokalta toiselle toiseksi eniten. Sen pronominimäärä kasvaa melko tasaisesti koko ajan. Vähiten pronominimäärä kasvaa kertomuksissa. Olisikin mielenkiintoista tietää, miten pronominit käyttäytyvät esimerkiksi 8. luokalla. Jatkuisiko muutos vielä, vai vakiintuisiko se 6. luokan kaltaiseksi?

Pronominiprofiililtaan kategoriat muistuttavat eniten toisiaan 6. luokalla, vaikka kokonaismäärät vaihtelevatkin suuresti. Pronominiinien kategoriat ovat suhteessa toisiinsa samansuuruiset kaikilla tasoilla. Ainoan poikkeuksen tekevät kvanttoripronominit, joita on hieman muita vähemmän ei skeemaa - teksteissä ja toisaalta hieman enemmän listoissa. Vakiintuminen voisi kertoa siitä, että pronomineja alkavat kaikki oppilaat tekstin tasosta huolimatta käyttää melko lailla yhtä monipuolisesti. Ainoa muuttuva tekijä olisikin siis enää määrä, joka kulkee käsi kädessä muun sanamäärän mukaan.

4.7.4 Taso ja pronominit yksittäisillä oppilailla

Olen valinnut jokaiselta luokalta yhden edustajan kaikilta tasoilta. Näiden oppilaiden pronomineja tarkastelen tässä luvussa tarkemmin, jotta pronominiinien käytöstä voisi saada paremman kuvan. Oppilaat olen valinnut arpomalla kuitenkin niin, että valitulla oppilaalla on suurin piirtein tason luokittaista keskiarvoa vastaava määrä pronomineja.

4.7.4.1 Tekstiesimerkit 2. luokalta

2. luokalla ei skeemaa tekstissä (Kau2P159) on 5 pronominia, joista 3 on persoonapronomineja, 1 demonstratiivipronomini ja 1 relatiivipronomini. Pronominit sijoittuvat melkein kaikki alun 3 ensimmäiseen lauseeseen.

*Oli kerran 3 vuottavanha lapsi **jonka** nimi oli Pena **hän** oli juuri saanutikuisen makeiskausikortin. **Hän**meninäyttämään **sit**ä isällensä.*

Tekstissä sattuu olemaan hän-kertoja, mikä johtaa siihen, että persoonapronominina on anaforinen hän. Se toistuu tekstissä nominatiivimuotoisena subjektina. Tekstissä onkin poikkeuksellisesti kaikki

pronominit anaforisia, sillä demonstratiivipronomini *se* viittaa myös anaforisesti tekstin makeiskausikorttiin. Relatiivipronomini toimii lausekkeessa, jossa pääsana on *nimi*. Lauseke on lauseen subjekti. Demonstratiivipronomini toimii puolestaan objektina. Tekstin loppu on lähinnä dialogia isän ja Penan välillä, mutta vielä yksi *hän*-pronomini esiintyy jälleen nominatiivimuotoisena subjektina.

Tekstin alku vaikuttaisi pronominiensa osalta ja muutenkin sidosteiselta ja sujuvalta, mutta loppua kohden, kun pronominitkin puuttuvat, teksti käy hankalammaksi seurata.

*höh kato vaikka ikärajaa möö olet vasta 3vuotias Pena yrittääratkaista ongelmaa sitten
Pena hakitaika töppösensä jatoivoi olevansa kymmenen vuotias*

2. luokan listassa (Taa2T74) on vain 2 pronominia. Ensimmäinen niistä on jo ensimmäisessä lauseessa. Se on persoonapronomini *minä*, joka juontaa juurensa minä-kertojasta.

Olisipa minulla olisi paljon rahaa.

Seuraava pronomini onkin vasta aivan tekstin lopussa. Välissä on ollut pitkä luettelo kertojan haluamista asioista.

*haluaisin vaatteita haluaisin tamagotsin haluaisin olla hyvä **kaikesta** haluisi olla nopeampi*

Pronomini on kvanttoripronomini, tarkemmin universaalipronomini *kaikki*, joka on yleinen 2. luokalla. Se on lauseessa adverbialina tosin hieman väärässä sijamuodossa. Teksti on varsin heikko ja sen pronominit ovat tyypillisiä eivätkä sidosta tekstiä.

2. luokan skriptissä (Kau2T45) on huomattavasti jo enemmän pronomineja. Siinä on yhteensä 7 pronominia, jotka sijoittuvat tasaisesti koko tekstiin. Eniten tekstissä on persoonapronomineja (5 kpl). Kaksi niistä on subjektina toimivia *me*-pronomineja, jotka liittyvät puhekieliseen verbin passiivimuotoon.

***Me** tehtäisiin kaikkea yhdessä esim mentäisiin linnanmäkeen.*

Tekstissä on myös kaksi subjektina toimivaa *minä*-pronominia. Toinen niistä liittyy myös passiiviin.

Sitten Sofianna ja minä mentäisiin kirjastoon.

Viimeinen persoonapronomini on myös *me*-pronomini. Sitä käytetään tekstissä merkityksessä minun ja perheeni luo, mikä on varsin tyypillistä käyttöä 2. luokalla.

Sitten Sofianna tulisi meille yökylään.

Loput 2 pronominia ovat kvanttoripronomineja, tarkemmin universaalipronomineja *koko* ja *kaikki*.

*Unelmieni päivä olisi sellainen, että saisin olla Sofiannan kanssa **koko päivän**.*

***Me** tehtäisiin **kaikkea** yhdessä.*

Molemmat ovat käytössä varsin tyypillisissä yhteyksissä. *Koko*-pronomini on usein ajan madverbin kanssa ja *kaikkea* toimii varsin usein objektina. Muutenkin skriptin pronominit ovat tyypillisiä 2. luokalla.

2. luokan kertomuksessa (Kau2T9) on hän-kertoja. Siinä on yhteensä 8 pronominia. 5 pronomineista on demonstratiivipronomineja. Yksi demonstratiivipronomini on käytössä ilmauksessa *sinä päivänä*. Essiivimuoto on harvinainen mutta ilmaus tuttu.

Teksti kertoo siasta, johon viitataan 4 kertaa pronominilla *se*. Yhdessä tapauksessa pronomini on lauseen adverbiaali. Muuten *se* on aina subjekti. Yksi subjekteista on harvinaisemmassa muodossa, genetiivissä.

*Eräänä kauniina kesäpäivänä **sen** teki mieli lähteä onkimaan.*

Sikaan on myös kerran viitattu persoonapronominilla. Sika on toimii tarinassa inhimillisesti muun muassa puhumalla, ja luultavasti siksi kirjoittaja on unohtanut, miten eläimeen aiemmin viittasi. *Hän*-pronomini on myös subjekti.

*Kun sika pääsi kotiin, **hän** huusi ”vaimo liesi tulelle. Kohta saadaan kalasoppaa.”*

Loput tekstin pronominit ovat kvanttoripronomineja. Toinen on indefiniittipronomini *eräänä*, joka on käytössä saduille varsin tyypillisessä ilmauksessa: *eräänä kauniina kesäpäivänä*.

Tekstissä on myös *kaikki*-universaalipronomini lausekkeessa *tarvittava* sanan kanssa. Lauseke toimii objektina.

*Sika pakkasi **kaikki** tarvittavat laukkuunsa.*

2. luokan yksittäisistä teksteistä voi havaita jotain eroja. Pronominien käyttö on selvästi monipuolisinta ja kehittyneintä kertomuksessa. Muiden tasojen teksteissä pronominit ovat useammin satunnaisia. Ne

voivat olla puhekielisiä. Lisäksi ne ovat tuttuja sanoja tyypillisesti käytettynä. Nämä tulokset pätevät ainakin käytettyihin esimerkkiteksteihin ja ovat varsin odotuksen mukaisia.

4.7.4.2 Tekstiesimerkit 4. luokalta

4. luokan ei skeemaa -tekstissä (Kau4P113) on 4 pronominia. 2 on persoonapronomineja ja 2 demonstratiivipronomineja. Yksi persoonapronomini on adverbina toimiva *minulle* ja toinen on *me*-pronomini, joka viittaa kirjoittajan/kertojan perheeseen sitä kuitenkaan erikseen mainitsematta.

*Tänään menen katsomaan jääkiekko ottelun Ilvestappara ja **sen** jälkeen **minulle** lähetetään postissa 2000 euroa. Myöhemmin menen englanttiin katsomaan meni vastaan liverpool. Sitten **me** olemme vielä viikon siellä ja teemme kaiken laista.*

Esimerkkikatkelmassa on myös kolmas pronominitapaus. Kaksi kertaa nimittäin kirjoittaja käyttää tekstissään ilmausta *sen jälkeen*, mikä selittää demonstratiivipronominit. Teksti on siis pronominiensa osalta varsin köyhä.

4. luokan listassa (Kau4P125) on yhteensä 6 pronominia. Niistä 4 on persoonapronomineja. Teksti alkaa pronomiinilla *minä*, joka toimii subjektina.

Minä unelmoin päivästä koska kesäloma alkaisi.

Muut persoonapronominit ovat kertojan perheeseen viittaavia *me*-pronomineja. Perhettä tai perheenjäseniä ei kuitenkaan erikseen mainita tekstissä. Kaksi pronominia liittyy myös puhekieliseen passiivimuotoon.

Kun **me** menemme mokille koska **me** pidetään kesäjuhlat jossa tulee kaikki kaverit.

Loput 2 pronominia ovat kvanttoripronomineja, tarkemmin universaalipronomineja *kaikki*. Ne ovat käytössä subjektina *kaikki kaverit* ja objektina *pelata kaikkea*.

Pronominit ovat tässä tekstissä käytössä hyvin samalla tavalla kuin 2. luokan listoissa ja ei skeemaa – teksteissä.

Skriptissä (Kau4P135) on 4. luokalla 9 pronominia, joista 4 on persoonapronomineja, 2, demonstratiivipronomineja ja 3 kvanttoripronomineja. Persoonapronominit ovat kaikki lauseen subjektina. 2 niistä on pronomineja *me*, 1 *minä* ja 1 *he*. *Minä* esiintyy ilmauksessa *minä ja kaksi*

ystävääni. *He* viittaa juuri näihin ystäviin. Pronomini *me* esiintyy tekstissä myöhemmin viitaten minään ja ystäviin.

***Minä** ja kaksi ystävääni menimme tavarataloon. **Heidän** nimensä oli Niclas ja Eetu.*

Demonstratiivipronomineista toinen on pronomini *se* ja esiintyy ilmauksessa *sen jälkeen*. Toinen on pronomini *ne* ja viittaa anaforisesti tekstissä mainittuihin rekka-autoihin.

*Haimme kolme rekkaautoa **jokaiselle** yhden. Lastasimme **niihin** tavaroita yllin kyllin.*

Esimerkkitekstissä on myös yksi kvanttoripronomini, *jokainen* (ks. yllä). Muut ovat tarinalle tyypillisessä ilmauksessa esiintyvä *eräs* ja harvinainen samantekevyyden pronomini *mitä tahansa*.

***Eräänä** kauniina kesäisenä aamuna.*

*Sieltä sai ottaa **mitä tahansa** ilmaiseksi.*

Skriptin pronominit ovat jo huomattavasti monipuolisempia kuin listan ja ei skeemaa –tekstin. Myös verrattuna 2. luokan skriptiin tekstin pronominit osoittavat kehittyneempää käyttöä.

Kertomuksessa (Kau4T31) on 19 pronominia. Niistä 8 on persoonapronomineja, jotka ovat useimmiten *me*-pronomineja (6 kpl). *Me* viittaa kertojan perheeseen. Kahdella ensimmäisellä kerralla perhettä ei ole vielä mainittu, mutta sitten tekstissä nimetään *me*-sanana piiriin kuuluvat henkilöt. 4 *me*-sanaa on subjektina, joista yksi on genetiivimuodossa. Kaksi muuta esiintymää ovat yhdessä muiden pronominin kanssa.

***Me** kaikki menimme katsomaan hylkeitä.*

*Kylpylässä ei ollut ketään muita kuin **me**.*

Muut persoonapronominit ovat *minä*-pronomineja, jotka esiintyvät molemmilla kerroilla siten, että monikon 1. persoona jaetaan yksikön 1. ja 3. persoonaan.

*Lopulta menimme syömään kylpylän ruokapaikkaan, Jossa **minä ja Veera söimme** pizzaa ja joimme limpsaa.*

Kvanttoripronomineja kertomuksessa on varsin runsaasti. Niitä on 6 kpl. Yksi on tutussa ilmauksessa *eräänä päivänä*. Lisäksi on objektina toimivat lausekkeet *jokaista poreallasta* ja *jotain tulista*. *Me*

kaikki –ilmauksesta löytyy yksi tyypillinen universaalipronominin *kaikki* esiintymisympäristö. Tekstissä on myös yksi lukumääräpronomini *monta*.

Kertomuksessa on vielä kaksi relatiivipronominia ja vertailusana *muuta*, jota on käytetty kolme kertaa.

*Siellä oli myös monta **muuta** allasta ja liukumäkeä.*

*Minä ja Veera menimme taas kokeilemaan **muuta** altaita, joita oli kaksikymmentä.*

Kertomuksesta voisi siis jälleen todeta, että pronomineja on käytetty monipuolisesti. Mukana on joitain tyypillisiä pronomineja tyypillisissä yhteyksissä kuten muillakin tasoilla. Erona on kuitenkin se, että tekstissä on myös paljon sellaisia pronomineja, joita muilta tasoilta ei juuri löydy ja hieman harvinaisempia ja monimutkaisempia käyttötapoja. Tämä kertoo kielen tasosta myös pronomien kannalta.

4.7.4.3 Tekstiesimerkit 6. luokalta

6. luokalla ei skeemaa -tekstissä (Taa6T52) on 9 pronominia, joista 6 on persoonapronomineja ja 2 demonstratiivipronomineja. Tekstissä on käytetty 3 kertaa *me*-pronominia subjektina viittaamassa tekstissä mainittuihin perheenjäseniin. Yhden kerran *me* esiintyy muodossa *meillä*. Loput persoonapronominit ovat subjektina käytettyjä *minä*-pronomineja.

*Sitten **minä** lähdin äitin, isän, Sallan ja Hennan kanssa kaupungille ostoksille. Sitten kun **me** tulimme, lähdimme **samantien** laivalla tukholmaan.*

Yllä olevissa esimerkkilauseissa on myös yksi vertailusana *sama*, joka on käytössä tutussa ilmauksessa *saman tien*. Oppilas on kirjoittanut sanat yhteen, joten hän ei ole luultavasti osannut itse hahmottaa ilmauksen sisältävän kaksi eri sanaa, joista toinen on sanan *sama* taipunut muoto.

Demonstratiivipronominit ovat molemmat pronomineja *se*. Toinen esiintyy ilmauksessa *sen jälkeen*, mikä on jo yleisesti käytössä 2. luokalla. Toinen on objektina lauseessa.

*huoneessa oli sellainen nam peli ja **me** voitime **sen**.*

Tekstissä on vielä varsin paljon sellaisia nominatiivimuotoisia subjekteja, jotka voisi kirjoitetussa kielessä jättää tekstistä pois ja joiden käyttö on keskimäärin vähentynyt 6. luokalla.

6. luokan listassa (Kau6P79) on 6 pronominia. Kaksi kertaa tekstissä on lauseen subjektina persoonapronomini *me*, joka viittaa tekstin alussa esiteltyihin kavereihin ja itse kertojaan. *Me*-sana esiintyy predikaatin passiivimuodon kanssa. Lisäksi sana *me* on kerran käytössä adverbialina *meille*.

*Ollaan ostettu hienoja vaatteita ja sitten **me** mennään hienoon hotelliin.*

Tekstissä on myös 3 kvanttoripronominia. Yksi esiintyy ilmauksessa *johonki ravintolaa*.

*NHL-peli amerikassa ja sitten kavereittenkaa kaupungille syömään **johonki ravintolaan**.*

Indefiniittipronomini vaikuttaisi lauseessa puhekieliseltä lisältä. Keskustelussa *johonkin* voisi osoittaa, että puhuja ei välitä tai ei vielä tiedä, mihin ollaan menossa. Kun kyse on tarinasta, ilmaus *johonkin* tuo kirjoitukseen muistilistan tuntua.

Loput kaksi kvanttoripronominia ovat ilmauksessa *kaikkee muuta*. Tekstissä on vielä yksi relatiivipronomini, joka aloittaa tekstin ainoan sivulauseen.

*Hotellissa **meille** on varattu sviitti, jossa on uimaalla, 3 jääkaappia, erilaisia huonekaluja, kuntosali ja **kaikkee muuta**.*

Kaikkee muuta näyttäisi tulleen luettelon loppuun, koska kirjoittaja ei ole enää jaksanut kirjoittaa tai ideat ovat loppuneet kesken. Se lisäksi pidentää muutenkin jo varsin pitkää luetteloa, joka luo tekstiin listamaisuutta. Pronominit eivät tässä tekstissä osoita kielen kehittymistä ainakaan edellisiin vuosiin verrattuna. Kvanttoripronominit erityisesti lisäävät tekstin listamaisuutta.

6. luokan skriptissä (Taa6T54) on 10 pronominia, mikä on melkein sama määrä kuin 4. luokan listassa. Pronominit ovat kuitenkin varsin erilaisessa käytössä. Puolet pronomineista on persoonapronomineja. Kaksi niistä, *he*, viittaa anaforisesti kertojan ystäviin. Toinen on tekstissä subjektina ja toinen objektina. Subjekti on genetiivimuodossa. Loput persoonapronomineista ovat *me*-pronomineja, jotka viittaavat ystävien lisäksi kertojaan itseensä. Kaksi niistä muodostaa yksin lausekkeen, toinen lauseen objektina ja toinen subjektina. Yksi niistä on useamman sanan lausekkeessa.

*Elokuvan jälkeen **meidät kaikki** kuusi kutsuttiin bileisiin.*

Me kaikki -yhdistelmä on usein toistuva vuosiluokasta riippumatta.

Kvanttoripronomineja tekstissä on yhteensä 3. Ne ovat universaalipronomineja *kaikki*. Tekstissä on vielä lisäksi yksi vertailusana, *muu*, joka esiintyy lausekkeessa, jonka pääsana on numeraali *kolme*.

*Sitten ovikello soi toistamiseen ja ovella seisoi kolme **muuta** ystävääni.*

Kirjoitelman lopetuksessa käytetään vielä yhtä demonstratiivipronominia, joka viittaa esiteltyyn unelmapäivään.

***Tämä** päivä on hauskin **kaikista**.*

Tämän voisi tulkita deiktiseksi, mutta koska oikeastaan koko teksti kertoo ”tästä päivästä”, olen tulkinnut sen anaforiseksi.

Tekstissä on käytetty pronomineja huomattavasti monipuolisemmin kuin edellä esitellyssä ei skeemaa - tekstissä ja listassa. Esimerkiksi sellaisia subjektina toimivia persoonapronomineja, jotka voisi jättää tekstistä pois, on vain yksi.

***Me** tanssimme & söimme.*

Toisaalta taas esimerkiksi kvanttoripronomini *kaikki* on varsin tyypillinen pronomini kaikilla luokka-asteilla ja kaikilla tasoilla. Sitäkin on toisaalta käytetty myös harvinaisemmissa yhteyksissä. Kuitenkin skriptin pronominit osoittavat kehittyneempää kielenkäyttöä kuin aiemmilla tasoilla.

Kertomuksessa (Kau6P97) on 6. luokalla 12 pronominia. Kiinnostavana pidän sitä, miten tekstissä ilmaistaan sama asia, joka kaikissa aiemmin tarkastelluissa teksteissä on tehty ilmauksella *sen jälkeen*. Tämä ilmaus esiintyy tekstissä yhden kerran.

*Menimme vielä käymään vesiputouksilla. **Sen** jälkeen menimme hotellille uimaan.*

Toinen ilmaisutapa on *kaiken tämän jälkeen*, joka sisältää tekstin toisen demonstratiivipronominin ja ainoan kvanttoripronominin. Lisäksi kertomuksessa on kaksi kertaa käytetty relatiivipronominia, jolloin päälauseen sijaan kerrotaankin sivulauseessa, mitä sitten tapahtui.

*Söimme eväämme saarella, **jonka** jälkeen leivänmurusilla ruokimme kaloja kädestä.*

Saman asian kertomiseen on tällä oppilaalla siis monta eri keinoa. Relatiivipronominin tosin kuuluisi olla koko edeltävään lauseeseen viitatessa *mikä*.

Kertomuksessa on kahden edellä mainitun relatiivipronominin lisäksi 4 muuta relatiivipronominia (2 *joka*, 2 *mikä*). Näistä pronomineista yhtä lukuun ottamatta lauseyhteyteen on valittu kieliopillisesti väärä pronomini, mikä kertoo siitä, että niiden käyttöä ei vielä täysin hallita.

Tekstissä on myös 2 persoonapronominia *me*, joista toinen on lauseen subjekti ja toinen adverbiaali. Lisäksi tekstistä löytyy vielä yksi vertailusana *sama*.

*Ratsastimme norsulla ja **samassa** yhteydessä kävimme katsomassa apinoiden esitystä.*

Esimerkkivirkkeessä on jälleen yksi tekstistä löytyvä melko harvinainen tapa osoittaa aikasuhteita tekstissä.

Lopuksi tekstistä löytyy vielä yksi demonstratiivipronomini lisää. Se on tukipronomini *se*.

*(--) meille ojennettiin stipendi ja mitali **siitä**, kun voitimme lusikoiden sukellus kilpailun.*

Myös 6. luokan kertomuksessa on käytetty listaa ja ei skeemaa -tekstiä monipuolisemmin pronomineja. Joitain tavanomaisuuksia ja jopa virheitä mahtuu tekstiin, mutta kuitenkin esimerkiksi juuri aikasuhteisiin liittyvien ilmausten monipuolisuudesta näkee, että kieli on kehittyneempää.

Vaikka edellä esitetyt esimerkkitekstit ovatkin yksittäisiä tapauksia aineistossa, uskoisin niiden kuvaavan kielen kehityksen, tekstin tason ja pronomien laadun välistä suhdetta useiden aineiston tekstien osalta. Ei skeemaa -teksteissä ja listoissa pronomineja on käytetty varsin yksipuolisesti. Pronomit ovat frekventtejä ja ne esiintyvät tavallisissa ympäristöissä ja tavallisissa sijamuodoissa. Mukana on myös paljon toistuvia ilmauksia.

Sen sijaan skripteissä ja kertomuksissa pronomineja on käytetty monipuolisemmin. Ne ovat harvinaisempia, uusissa yhteyksissä ja esiintyvät melko harvinaisissa ympäristöissä. Pronomit ovat näissä teksteissä luomassa tekstiin sidosteisuutta. Puhekielisiltä kuulostavia ilmauksia on harvemmin.

5. Yhteenveto

Alussa esitin hypoteesin, että kielenkehitys näkyisi pronomineissa anaforisten ilmausten lisääntymisenä, funktioiden lisääntymisenä ja variaation lisääntymisenä. Lisäksi mainitsin, että lapsi oppii myös vähäfrekventtisiä sekä kompleksisia rakenteita ja hänen kykynsä hallita eri tilanteisiin sopiva kielen rekisteri kehittyy.

Anaforisten pronomien määrä on suhteessa deiktisiin pronomineihin suurempi ylemmillä luokilla kuin alemmilla. Se osoittaaakin siis lasten kielen kehittymistä. Toisaalta on kuitenkin huomattava, että kehitys ei johdu kirjoitelmissa niinkään anaforisten ilmausten määrän kasvusta, vaan ennen kaikkea deiktisten ilmausten määrän vähenemisestä. Anaforisten pronomien määrä on myös suurempi kuin alemmilla luokilla, mutta kasvu ei ole niin merkittävä, jos sen suhteuttaa muuhun sanamäärään, sillä kirjoitelmien pituudet kasvavat ylemmille luokille. Deiktisten pronomien suurta määrää läpi koko aineiston puolestaan selittää yleisesti käytössä oleva minä-kertoja.

Huomion arvoista on kuitenkin erityisesti se, että puhekieliset ilmipannut subjektit, jotka verbin päätteessään näkyvät, ovat vähentyneet huomattavasti ylemmillä luokilla. Tämä osoittaa kirjakielisen rekisterin hallintaa. Koheesion kannalta merkittävää on myös pronomien, erityisesti *se*, *ne*, *hän* ja *he*, viittaushenkilöiden selkiytyminen.

Kirjakielen hallintaa osoittaa myös se, että demonstratiivipronomineja käytetään enää harvemmin puhekielelle tyypillisesti ihmiseen viitattaessa. Toisaalta vasta 6. luokalla esiintyy ensimmäisen kerran pronomini *tämä* viittaamassa ihmiseen sellaisessa ympäristössä, jossa kirjakieli sen vaatii, jotta viittaushenkilö on oikea. Kirjakielisen rekisterin hallinta ei kuitenkaan näy artikkelimaisten demonstratiivipronomien käytössä, sillä sen osuus pysyy luokalta toiselle jokseenkin samana. Kyse voi olla vaikeasti tiedostettavasta ilmiöstä tai oppilaiden tietoisesta puhekielisen tyylin valinnasta. Myös puhekieliset muodot *sä* ja *mä* esiintyvät vielä 6. luokalla, mikä saattaa johtua myös tyyliarinnasta tai horjunnasta kahden rekisterin välillä.

Pronomien funktioiden lisääntyminen näkyy jonkin verran aineistossa. Lausefunktioissa pronominit ovat useimmiten subjektina, mutta ylemmille luokille tultaessa subjektien osuus pienenee ja muiden osuus kasvaa. Tämä kertoo siitä, että pronomineja aletaan käyttää aiempaa monipuolisemmin eri asemissa lauseissa. Myös lausekkeissa tapahtuu muutoksia. Ylemmillä luokilla pronomien sisältävissä lausekkeissa on yhä useammin muitakin sanoja. Lausekkeet rikastuvat ja ne kertovat siis enemmän tietoa. Kielen kehittymisestä on myös osoituksena se, että yhä useammin sivulause voi toimia pronomien määränä ja toisaalta pronominit alkavat esiintyä myös nominaalirakenteissa, jotka ovat varsin kompleksisia.

Variaatiosta ja kielen kehittymisestä kertovat parhaiten yksittäisten pronominin esiintymät. Kvanttoripronomineista *eräs*, *joka* ja *koko* esiintyvät alemmilla luokilla fraaseissa *eräänä päivänä*, *joka päivä* ja *koko päivän* tai niiden muunnelmissa, mutta 6. luokalla ne esiintyvät jo useammin muissa yhteyksissä. *Jokin*-sanana vaikeahko taivutusparadigma otetaan paremmin käyttöön vasta 6. luokalla.

Kvanttoripronominien osuus muista pronomineista kasvaa ylemmille luokille tultaessa, mikä on osoitus siitä, että variaatio lisääntyy, sillä se sisältää suuren joukon myös frekvenssiltään vähäisempiä pronomineja. Esimerkiksi kieltohakuiset pronominit ovat varsin pieni ryhmä, jota aletaan käyttää enemmän vasta 6. luokalla. Se kertoo uusien ilmaisutapojen yleistymisen lisäksi siitä, että tuodaan uusia näkökulmia tekstiin.

Harvinaisia pronominalakategorioita aineistossa ovat refleksiivipronominit, resiprookkipronominit ja vertailusanat, jotka kaikki kasvattavat osuuttaan pronominin kokonaismäärästä ylemmillä luokilla. Tämä on jälleen osoitus ilmaisutapojen kasvamisesta.

Myös samantekevyyden pronomineja on vähän, mutta niiden käyttö ei juuri kasva. Tämä selittyy sillä, että näitä ilmauksia käytetään erityisesti luetteloiden lopussa kun ei jakseta enää kertoa enempää. Ne eivät silloin liity kovinkaan kehittyneeseen kielen käyttöön.

Interrogatiivipronominit ovat myös ryhmä joiden määrä ei kasva. Niiden käyttö liittyy alemmilla luokilla vahvasti suoriin lainoihin, jotka ovat osoitus kehittymättömistä tekstistrategioista. Suorien lainojen määrä vähenee ylemmille luokille tultaessa.

Suurimmat pronominiryhmät ovat persoonapronominit ja demonstratiivipronominit, joista demonstratiivipronominien suhteellinen määrä pysyttelee samana. Esimerkiksi *tämä*-pronomineissa tapahtuva muutos liittyy erityisesti sen käyttöön tekstissä. 6. luokalla *tämä*-pronomini on useammin tekstiä sidostava kuin alemmilla luokilla. *Se*-pronomineista puolestaan näkyy kielipillisten sijojen määrän kasvu verrattuna paikallissijoihin. Samanlainen monipuolistuminen on havaittavissa myös muissa pronomineissa taivutuksen suhteen.

Kiinnitin tutkimuksessa huomiota myös tyttöjen ja poikien väliseen eroon. Pronominien osalta suurin ero liittyy määrään. Pojilla pronomineja on teksteissä vähemmän kuin tytöillä. Muutakin eroa kuitenkin on. Pojat vähentävät esimerkiksi persoonapronomineja 4. ja 6. luokan välissä, vaikka tytöt lisäävät niiden käyttöä. Yksi ero on myös se, että 6. luokalla tytöt lisäävät kvanttoripronominien määrää enemmän suhteessa poikiin. Relatiivipronomineissa taas pojat saavuttavat tyttöjen kanssa saman määrän. Voisikin ajatella, että relatiivipronominit ovat saavuttaneet jonkinlaisen katon, kun muiden pronominin kehitys on vielä kesken. Tyttöjen ja poikien pronominimäärät kehittyvät siis jokseenkin

samansuuntaisesti. Määrällinen ero selittyy sillä, että poikien tekstit ovat tyttöjen tekstejä lyhyempiä ja pronomien määrä yleensä riippuu paljon tekstin pituudesta. Tytöt kuitenkin käyttävät eri pronomineja poikia monipuolisemmin.

Koska pronomien määrä korreloi tekstien pituuksien kanssa heikoimmat tekstit ovat aineistossa usein niitä, joissa on hyvin vähän pronomineja tai ei niitä lainkaan. Parhaimmissa teksteissä pronomineja on paljon. Kaikkein runsaimmin pronomineja sisältävät tekstit, haja-arvot, ovat kuitenkin mahdollisesti heikohkoja tekstejä. Eri tasojen teksteissä pronominiprofiilit ovat alakategorioiden osuuksien suhteen melko samanlaiset. Erona on lähinnä pronominimäärä. Kuitenkin esimerkiksi listoissa on vähemmän persoona- ja demonstratiivipronomineja eli niitä pronomineja, jotka mahdollisesti ovat anaforisia. Listoissa kvanttoripronomineja on hieman enemmän kuin muiden tasojen teksteissä.

Esimerkkiteksteissä pronomien, tekstin tason ja kielen kehityksen näkee hyvin, sillä ei skeemaa - teksteissä ja listoissa pronomineja on käytetty varsin yksipuolisesti. Pronomit ovat niissä usein frekventtejä ja esiintyvät tavallisessa ympäristössä. Sen sijaan kertovissa teksteissä pronomineja on käytetty monipuolisemmin. Ne ovat harvinaisempia, uusissa yhteyksissä ja tuovat tekstiin sidosteisuutta. Ylemmillä luokilla jokaisella tasolla pronominit osoittavat kuitenkin kehittyneempää kielenkäyttöä.

Tulosten perusteella voi siis todeta, että pronomineissa näkyy kielen kehittymistä. Kaikki ei kuitenkaan ole yksiselitteistä ja joissain asioissa kehitystä ei juuri näy, kuten artikkelimaisissa pronomineissa. Kielen kehittyminen jatkuu kuitenkin vielä 12 ikävuoden jälkeen. Olisikin mielenkiintoista verrata tämän tutkimuksen tuloksia yläkoululaisten kirjoitelmien pronomineihin ja niiden käyttöön. Kiinnostavaa olisi myös nähdä, kuinka aikuiset pronomineja käyttävät kertovissa teksteissä. Myös tulosten vertailu samanikäisten lasten puhekieleen tai S2-oppilaiden kirjoitelmiin toisi varmasti uutta tietoa kielestä ja sen kehittymisestä.

Pronomit osoittavat kuitenkin, että 8–12-vuotiailla lapsilla kielen variaatio kasvaa, sopiva rekisteri hallitaan paremmin ja kieli on kompleksisempaa. Vähäfrekventtisiä ilmauksia aletaan käyttää enemmän ja käytettyjen sanojen funktiot lisääntyvät. Teksti on myös aiempaa enemmän kohesiivista. Tyttöjen ja poikien välillä on ero, joka liittyy pääasiassa tekstien pituuden ja tason suhteeseen sekä pronomien määrään ja pituuden suhteeseen. Variaatio on suuri eri ikäryhmien sisällä sekä yksittäisillä oppilailla, eikä kehitys ole aina suoraviivaista.

Lähteet

Aineistolähteet

PAJUNEN, ANNELI– PURANEN, MAIJA– YLI-PAAVOLA, ANNUKKA 2010: *Koulukorpus 2007-2011*. Opiskelijaversio. Suomen kieli. Tampereen yliopisto.

Kirjallisuuslähteet

- BERMAN, RUTH A. 2004: *Between emergence and mastery. The long developmental route of language acquisition*. Berman, Ruth (toim.): Language Development Across Childhood and Adolescence. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- BOYD, DENISE – BEE, HELEN 2006: *Lifespan development*. Boston: Pearson Education.
- DOCKRELL, JULIE E. – MESSER, DAVID 2004: *Lexical Acquisition in the Early School Years*. Berman, Ruth (toim.): Language Development Across Childhood and Adolescence. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- HALLIDAY, M. A. K. – HASAN, RUQAIYA 1987 (1976): *Cohesion in English*. New York: Longman Inc.
- IKOLA, OSMO 1991: *Nykysuomen käsikirja*. Helsinki: Weilin+Göös.
- ISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 950. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KARLSSON, FRED 1982: *Suomen peruskielioppi*. Helsinki: SKS.
- KOIVUNEN, JUSSI 2012: *Adverbien käyttö alakoululaisten kirjoitelmissa*. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopiston Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.
- KORKEAKOSKI, ESKO 2001: *Perusopetuksen äidinkielen oppimistulosten kansallinen arviointi 6. vuosiluokalla keväällä 2000. Kirjoituskokeiden tulokset, asenteet äidinkieltä kohtaan ja yhteydet taustamuuttujiin*. Oppimistulosten arviointi 1/2001. Helsinki: Opetushallitus.
- KOUVO, ANNA-KAISA 2012: *Määräiset ja tarkenteelliset substantiivilausekkeet koulukirjoitelmissa. Määräisten substantiivilausekkeiden käytön kehittyminen ja suhde kertomusrakenteeseen*. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopiston Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.
- LAINE-LEINONEN, JAANA 2013: *Koulukorpuksen leksikko: 1.-6.-luokkalaisten aktiivinen*

- sanavarasto*. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopiston Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.
- LAPPALAINEN, HANNA 2012: *Hän vai se, he vai ne?* Hanna Lappalainen, Marja-Leena Sorjonen ja Maria Vilkuna (toim.): *Kielellä on merkitystä. Näkökulmia kielipolitiikkaan*. Helsinki: SKS.
- LARJAVAARA, MATTI 2001a: *Tämä, tuo vai se?* Kielikello 4/2001. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
- 2001b: *Määräinen artikkeli – suomessa?* Kielikello 4/2001. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
- NIPPOLD, MARILYN A. 2006: *Later Language Development School-Age Children, Adolescents and Young Adults*. Texas: Pro-Ed Inc.
- OPETTAJAN SANASTOKIRJA = Karvonen, Juhani – Römän, Kyllikki – Takala, Annika, Ylinentalo, Oiva 1970: *Opettajan sanastokirja*. Jyväskylä: Gummerus.
- PAJUNEN, ANNELI 2012: *Kirjoittamistaitojen kehitys 8-12-vuotiailla. Alakoululaisten unelmakirjoitelmat*. Virittäjä 116. Helsinki: Kotikielen seura.
- PAJUNEN, ANNELI – PALOMÄKI, ULLA, 1985: *Tilastotietoja suomen kielen rakenteesta 2*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi*. Helsinki: WSOY.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 2001: *Tämä ja tuo keskustelussa*. Kielikello 4/2001. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
- 1998: *Läsnäolon pronominit. Tämä, tuo, se ja hän viittaamassa keskustelun osallistujaan*. Helsinki: SKS.
- TOLCHINSKY, LILIANA 2004: *The nature and scope of later language development*. Berman, Ruth (toim.): *Language Development Across Childhood and Adolescence*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- TOMASELLO, MICHAEL 2005: *Constructing a Language. A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Cambridge: Harvard University Press.
- VESALA, SANNA 2012: *Kerronnan keinot alakoululaisten teksteissä*. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopiston Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.
- VILJANEN, MARIA 2012: *8-9 –vuotiaiden S1- ja S2-oppijoiden syntaktisten valmiuksien kehittyminen*. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopiston Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.